

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

« Εγκληματικότητα Ανηλίκων »

Σπουδαστές :

ΜΠΑΒΕΤΣΙΑ ΛΟΥΚΙΑ

ΠΕΤΡΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ - ΕΥΜΟΡΦΙΑ

Εισηγητής : Κολοκυθάς Γιώργος

Πάτρα, Μάιος 2010

**Η πτυχιακή εργασία των Μπαβέτσια Λουκία και Πετράτου Βασιλική -
Ευμορφία εγκρίνεται:**

1. Κολοκυθάς Γιώργος, Καθηγητής (επιβλέπων καθηγητής)

Μέλη εξεταστικής επιτροπής:

2.

3.

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

Σ.Ε.Υ.Π.

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

« ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ »

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

ΜΠΑΒΕΤΣΙΑ ΛΟΥΚΙΑ

ΠΕΤΡΑΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΚΗ - ΕΥΜΟΡΦΙΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΚΟΛΟΚΥΘΑΣ ΓΙΩΡΓΟΣ

Πτυχιακή εργασία για την λήψη πτυχίου στην Κοινωνική Εργασία από το τμήμα Κοινωνικής Εργασίας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος (Τ.Ε.Ι.) Πάτρας.

Πάτρα, Μάιος 2010

√ © 2010 - All rights reserved

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας την παρούσα πτυχιακή μελέτη θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε τις οικογένειές μας για την πολύτιμη συμπαράστασή τους καθώς επίσης και τον καθηγητή μας για τις πολύτιμες συμβουλές του κατά τη διάρκεια εκπόνησης της μελέτης μας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	IV
ABSTRACT	IV
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	V
Αναγκαιότητα μελέτης.....	VII
Σκοπός της εργασίας	VII
Αποσαφήνιση ορισμών.....	VIII
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	1
1.1. Ορισμός της εγκληματικότητας	1
1.2. Θεωρίες για την εγκληματικότητα	3
1.3. Αιτιολογικοί παράγοντες	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	13
2.1. Η οριοθέτηση της εγκληματικής συμπεριφοράς	13
2.2. Εγκληματικότητα ανήλικων στην ελληνική πραγματικότητα	15
2.2.1. Η σχολική βία.....	31
2.2.2. Το φαινόμενο της σχολικής βίας στην Ελλάδα	35
2.2.3. Έρευνες σχετικές με τη σχολική βία.....	41
2.3. Εγκληματικότητα ανήλικων παγκοσμίως	44
2.4. Χαρακτηριστικά ανήλικου παραβάτη – εγκληματία	49
2.5. Ο ρόλος της οικογένειας	53
2.5.1. Επιθετικότητα και οικογένεια.....	59
2.5.2. Η επιθετικότητα στην οικογένεια.....	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	63
3.1. Ισχύουσα νομοθεσία, ποινικός – σωφρονιστικός κώδικας	63
3.2. Μεταχείριση του ανήλικου παραβάτη- εγκληματία	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	67
4.1. Η αντιμετώπιση της – εγκληματικότητας στην Ελλάδα.	67
4.2. Θεραπευτικές προσεγγίσεις	71
4.3. Προτάσεις στήριξης	73
4.4. Πρόληψη	74
4.4.1. Η επιθετικότητα.....	77

4.4.2. Η κακοποίηση	79
4.4.3. Η εγκατάλειψη.....	81
4.4.4. Η παραμέληση.....	81
4.4.5. Προβλήματα διαταραχής της συμπεριφοράς.....	82
4.4.6. Αντικοινωνική προσωπικότητα	83
4.5. Ο Ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	86
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	
I Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις.....	
II Ευρωπαϊκό κοινοβούλιο	
Αιτιολογική έκθεση	

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά την εγκληματικότητα των ανηλίκων διερευνώντας τα αίτια, που την προκαλούν, την έκταση που εμφανίζει τόσο στην Ελλάδα, τις διάφορες μορφές, με τις οποίες εμφανίζεται καθώς και τις επιπτώσεις που υφίστανται οι ανήλικοι. Θα ασχοληθεί επίσης με τη διερεύνηση του προφίλ των ανηλίκων παραβατών καθώς και με την επίσημη πολιτική που υπάρχει για την πρόληψη και την παραβατικότητα - εγκληματικότητα των ανηλίκων.

Το βασικό συμπέρασμα της παρούσης εργασίας είναι ότι η πρόληψη της παραβατικότητας μπορεί να προληφθεί με την αгаστή συνεργασία τόσο των γονέων όσο και των δασκάλων, δεδομένου ότι η γονεϊκή και η εκπαιδευτική αγάπη, αλλά και η κατανόηση απέναντι στα παιδιά, καθώς και η καλλιέργεια, μέσα στην οικογενειακή ζωή, του σεβασμού και της αγάπης για τους συνανθρώπους είναι ο καλύτερος τρόπος για τη μείωση της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών και της ήρεμης συμβίωσης όλων μας.

ABSTRACT

The present work studies the criminality of under age investigating the reasons, that cause them, the extent that it so much presents in Greece, the various forms, with which it presents as well as the repercussions that suffer the under age. It will deal also with the investigation of profile of under age offenders as well as with the official policy that exists for the prevention and the breaching - criminality of minors.

The basic conclusion of present work is that the prevention of breaching it can be anticipated with the collaboration of so much parents of what schoolteachers, since the parental and educational love, but also the comprehension toward the children, as well as the culture, in the familial life, the respect and the love for the fellowmen it is the better way for the reduction of aggressive behavior of children and calm living together of all of us.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία θα μελετήσει την εγκληματική συμπεριφορά των ανηλίκων ή καλύτερα την παραβατικότητα, μιας και μιλάμε για ανήλικα παιδιά και όχι για ενήλικες. Σήμερα στη κοινωνία μας έχουμε συχνές εκδηλώσεις παραβατικότητας από ανηλίκους με διάφορες μορφές, όπως ο ποδοσφαιρικός κυρίως χουλιγκανισμός, και συμπεριφορές που άπτονται του ποινικού κώδικα όπως η συμμετοχή σε συμμορίες, η τοξικομανία και οι επιπτώσεις που αυτές έχουν (κλοπές, επιθέσεις, κ.λ.π.) καθώς και άλλες αξιόποινες πράξεις όπως τραυματισμοί, βανδαλισμοί, κ.α.

Οι παραπάνω πράξεις κατηγοριοποιούνται σε παραβατικές υποκουλτούρες των ανηλίκων με επίκεντρα τους τη βία, τα κοινωνικά αγαθά, τη κοινωνική δύναμη και το κοινωνικό κύρος καθώς και τη πρόσβαση σε τοξικές ουσίες στη περίπτωση της τοξικομανίας (Αστρινάκης, 1991, σελ.15-16). Έχουν δε σημείο αναφοράς τους τον κοινωνικό χώρο, αποτελούν επομένως, κοινωνιολογικά, κοινωνικές πράξεις.

Πέραν του γεγονότος ότι η παραβατική συμπεριφορά αποτελεί σήμερα ένα σύνηθες και σοβαρό φαινόμενο, αξίζει να μελετηθεί και να ερευνηθεί προκειμένου να καταστούν σαφή τα αίτια που οδηγούν σε αυτό καθώς και οι συμπεριφορές που το χαρακτηρίζουν, ώστε να καταπολεμηθούν, με απώτερο στόχο την μερική ή και ολική εξάλειψή του.

Στη προσπάθεια μας να μελετήσουμε το θέμα της παραβατικότητας των ανηλίκων, προσπαθώντας να σκιαγραφήσουμε το προφίλ του ανήλικου παραβάτη και να ανιχνεύσουμε τις όψεις της κοινωνικής παρέμβασης, ακολουθήσαμε τα εξής βήματα:

Αρχικά, προσπαθήσαμε να αποσαφηνίσουμε τον ορισμό της παραβατικότητας που συχνά συγχέεται και ταυτίζεται με τον ορισμό της εγκληματικότητας, κάτι που δεν ισχύει αφού ο όρος παραβατικότητα αφορά μόνο τους ανηλίκους. Αυτή η ταύτιση προκύπτει βέβαια μέσα από τις μεγάλες διακυμάνσεις όλων των μορφών, ιστορικές, κοινωνικές και πολιτικές, που έχει υποστεί ο όρος αλλά και το φαινόμενο.

Μελετήσαμε επίσης και τις θεωρίες που διέπουν το φαινόμενο καθώς δυστυχώς δεν υπάρχουν επαρκή ερευνητικά δεδομένα για την εξαγωγή συμπερασμάτων. Οι θεωρίες που μελετήσαμε καλύπτουν όλες τις προσεγγίσεις όπως περιβαλλοντολογικές, βιολογικές, ψυχολογικές, ψυχαναλυτικές, κοινωνιολογικές καθώς επίσης και τις θεωρίες της κοινωνικής μάθησης και της «περιορισμένης επιλογής». Δεν θα μπορούσαμε να παραλείψουμε να

αναφερθούμε στους αιτιολογικούς παράγοντες της παραβατικότητας και τον διαχωρισμό τους.

Στη συνέχεια, αποπειραθήκαμε να οριοθετήσουμε τη παραβατική συμπεριφορά καθώς η κοινωνική εξέλιξη την διαχώρισε από την εγκληματική για την αποφυγή κυρίως στιγματισμού των ανήλικων παραβατών καθώς για τη κατανόηση ότι ο ανήλικος παραβάτης διαφέρει από τον ώριμο εγκληματία.

Καταγράψαμε επίσης, και την εκδήλωση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων μέσα από ομάδες υποκοουλτούρας που εντάσσεται ο ανήλικος όπως οι συμμορίες. Στη προσπάθεια μας να προσεγγίσουμε ολοκληρωμένα το θέμα ασχοληθήκαμε με τη κοινωνική ταυτότητα αυτών των ομάδων καθώς και με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους όπως η ένδυση τους και τα κοινά τους μουσικά ακούσματα. Δεν παραλείψαμε σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε και τα χαρακτηριστικά του ανήλικου παραβάτη μεμονωμένα όπως η απροθυμία του για τη φοίτηση στο σχολείο, δύσκολες οικονομικές συνθήκες, κ.α. και ειδικά στην Ελλάδα, όπως αυτά προέκυψαν μέσα από έρευνα του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών για τις συμμορίες ανηλίκων που δρουν στη χώρα μας. Παράλληλα, μελετήθηκε η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς από τους ανηλίκους.

Από νομικής και ποινικής πλευράς, καταγράψαμε την ισχύουσα νομοθεσία καθώς και το πώς οριοθετείται ο ανήλικος μέσα από τον ελληνικό ποινικό και σωφρονιστικό κώδικα και ειδικότερα από το δίκαιο ανηλίκων. Αυτού του είδους η προσέγγιση ολοκληρώθηκε με την ποινική μεταχείριση του ανηλίκου στο ελληνικό ποινικό και σωφρονιστικό σύστημα.

Στο τελευταίο μέρος της εργασίας μας καταγράψαμε την αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα αφού έχει τελεσθεί αλλά και κατά τη διάρκεια της πρόληψης της και μέσω ποιων φορέων και συστημάτων. Μελετήσαμε επίσης ποιες είναι οι θεραπευτικές προσεγγίσεις που εφαρμόζονται, ποιος είναι ο ρόλος των κοινωνικών λειτουργών που συνδέονται άμεσα με τους ανηλικούς και τέλος, καταγράψαμε τις προτάσεις μας για τη στήριξη των ανηλίκων παραβατών, των περιβαλλόντων τους καθώς και για τη πρόληψη της παραβατικότητας.

Αναγκαιότητα μελέτης

Το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων στην Ελλάδα δυστυχώς τα τελευταία χρόνια είναι σύνηθες και έχει λάβει πια τεράστιες διαστάσεις. Ειδικά ο χουλιγκανισμός στην Ελλάδα πια έχει λάβει διαστάσεις κινήματος αφού όλο και περισσότεροι ανήλικοι συμμετέχουν σε ομάδες που λύνουν τις «διαφορές» τους με βία και συγκρούσεις για ασήμαντες αφορμές και σε πρόσφατες περιπτώσεις ακόμα και με θανάτους, αφού όλοι παρακολουθήσαμε πριν δύο χρόνια, μέσω των ΜΜΕ, το θάνατο ενός οπαδού του Παναθηναϊκού στη Παιανία μετά από μία φονική σύγκρουση με οπαδούς του Ολυμπιακού μετά το τέλος ποδοσφαιρικού αγώνα ανάμεσα στις δύο ομάδες. Μέσα από τα ΜΜΕ και πάλι, πριν λίγους μήνες, παρακολουθήσαμε τα αντίποινα των οπαδών του Παναθηναϊκού που σκότωσαν για «εκδίκηση» έναν οπαδό του Ολυμπιακού στη Λούτσα.

Η διάσταση που έχει πάρει το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων σήμερα στην Ελλάδα, αποτέλεσε το έναυσμα ενασχόλησης με το συγκεκριμένο θέμα στην παρούσα εργασία και κατέδειξε την αναγκαιότητα της μελέτης του.

Σκοπός της εργασίας

Παγκοσμίως, και δυστυχώς και στην Ελλάδα αλλά όχι σε τόσο ακραία μορφή, τα φαινόμενα εκδήλωσης παραβατικότητας από ανηλίκους συμβαίνουν όλο και σε μικρότερες ηλικίες. Παρακολουθούμε παιδιά εννέα, δέκα και έντεκα χρονών να προβαίνουν σε αξιόποινες πράξεις με μεγάλη συχνότητα.

Οι συζητήσεις γύρω από το φαινόμενο είναι συχνές και σε πολλές περιπτώσεις επικριτικές αλλά ακόμη πολύ γενικές χωρίς τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις επιστημονικές και τεκμηριωμένες έρευνες. Αρκούνται σε κοινωνικές απόψεις χωρίς να λαμβάνονται υπόψη διάφοροι παράμετροι, προσεγγίσεις και παράγοντες που στοιχειοθετούν το φαινόμενο.

Η παρούσα εργασία έχει σκοπό να ασχοληθεί με την εγκληματικότητα των ανηλίκων προσπαθώντας να διερευνήσει τα αίτια, που την προκαλούν, την έκταση που εμφανίζει, τις διάφορες μορφές, τις οποίες παρουσιάζει καθώς και τις επιπτώσεις που υφίστανται οι ανήλικοι. Θα ασχοληθεί επίσης με τη διερεύνηση του προφίλ των ανηλίκων παραβατών καθώς και με την επίσημη πολιτική που υπάρχει για την πρόληψη και την παραβατικότητα - εγκληματικότητα των ανηλίκων.

Αποσαφήνιση ορισμών

Παραβατικότητα : Η εγκληματική συμπεριφορά αλλά του ανηλίκου για την αποφυγή ταύτισης με τον εγκληματία (Σπινέλλη, 1985,σελ.107)

Ανήλικος: Νομικά, αυτός που δεν έχει ξεπεράσει το δέκατο όγδοο της ηλικίας του (Πιτσελά, 2002,σελ.149)

Προφίλ ανήλικου παραβάτη: Τα χαρακτηριστικά που διέπουν τους ανήλικους που εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά (Μπούκουρα 1990, σελ.310-314)

Όψεις κοινωνικής παρέμβασης: Οι τρόποι που η πολιτεία αλλά και κοινωνικοί θεσμοί μπορούν να παρέμβουν και να προλάβουν την εκδήλωση ενός φαινομένου (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.74-75)

Αντικοινωνικός: Αυτός που δεν προσαρμόζεται με τους συμβατικούς κανόνες της κοινωνίας και έχει διαφορετική συμπεριφορά από το σύνολο και τους κανόνες του (Νόβα-Καλτσούνη, 2001, σελ. 14-15)

Παρεκκλίνουσα και αποκλίνουσα συμπεριφορά: Μορφές συμπεριφορών που δεν χαίρουν κοινωνικής αποδοχής αλλά δεν παραβιάζουν κάποιο νόμο (Νόβα-Καλτσούνη, 2001, σελ. 14-15)

Ποινικοί κανόνες: Κοινωνικοί κανόνες που η πολιτεία έχει επικυρώσει και έχει εντάξει στο ποινικό και νομικό της σύστημα (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.17)

Παιδί: 8-13 ετών. Ποινικά ανεύθυνα (Πιτσελά, 2002,σελ.142)

Έφηβος: 13-18 ετών. Θεωρείται ποινικά υπεύθυνος (Πιτσελά, 2002,σελ.142)

Συμμορία: Ομάδα της οποίας τα μέλη εφαρμόζουν την ίδια τακτική και διέπεται από εσωτερικούς κανόνες και αμοιβαίες αξίες (Πόθου 1971)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1. Ορισμός της εγκληματικότητας

Για να μπορέσουμε να μελετήσουμε την παραβατικότητα, πρέπει να κατανοήσουμε πρώτα τι είναι οι ποινικοί κανόνες που την ορίζουν. Οι ποινικοί κανόνες λοιπόν δεν είναι τίποτα άλλο από κοινωνικούς κανόνες επικυρωμένους από την πολιτεία και από τους οποίους σχηματίζεται το δίκαιο.

Η συμπεριφορά των ανθρώπων η οποία διαμορφώνεται βάση αυτών των κανόνων, τους κατατάσσει σε δύο κατηγορίες:

- Αυτούς που συμπεριφέρονται χρήσιμα και επιθυμητά ως προς τις κοινωνικές προσδοκίες και τα κοινωνικά συμφέροντα
- Αυτούς που συμπεριφέρονται ανεπιθύμητα και επιβλαβή ως προς τις κοινωνικές προσδοκίες και τα κοινωνικά συμφέροντα (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.17).

Συνεπώς, ως αντικοινωνική συμπεριφορά χαρακτηρίζεται η συμπεριφορά που παρουσιάζουν τα άτομα που ανήκουν στην δεύτερη ομάδα και των οποίων οι ενέργειες δεν είναι σύμφωνες με τους κοινωνικούς κανόνες (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.18).

Για τους εγκληματολόγους, η απόκλιση ή αποκλίνουσα συμπεριφορά είναι μία έννοια ρευστή αλλά χρήσιμη. Ουσιαστικά σημαίνει συμπεριφορά που εκτρέπεται από τους παραδεγμένους κανόνες ή κατά άλλη διατύπωση «συμπεριφορά μη αποδεκτή». (Σπινέλλη, 1985, σελ.102).

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά δεν ταυτίζεται με την εγκληματική συμπεριφορά αλλά την περιλαμβάνει και οριοθετείται από κοινωνικές ομάδες που δημιουργούν την απόκλιση θεσπίζοντας κανόνες των οποίων η παραβίαση αποτελεί απόκλιση. (Σπινέλλη, 1985, σελ.103).

Παρόλη την εξειδίκευση των παραπάνω ορισμών, γενικότερα, ως παραβατικό άτομο θεωρείται αυτό που βρέθηκε τουλάχιστον μία φορά ή βρίσκεται σε κατάσταση εμπλοκής με τον ποινικό μηχανισμό, έχει διαδικασθεί από τον «μεταστυνομικό- τμηματικό» ποινικό μηχανισμό μέχρι και το δικαστήριο ή και έχει εκτίσει τουλάχιστον ποινή ή ποινές φυλάκισης (κατά κανόνα μέχρι τα δύο χρόνια). Επίσης, το άτομο που το παραβατικό στοιχείο αποτελεί το βασικό συστατικό άντλησης οικονομικών πόρων ή και τοπικού κοινωνικού κύρους (για

παράδειγμα, προαγωγοί, «αδήλωτες» πόρνες) ή και σημαντικό βελτιωτικό της επαγγελματικής ενασχόλησης (για παράδειγμα, πόρνες και συχνή έως τακτική παραβίαση του νόμου 1193/81 «περί αφροδισίων») (Μαγγάνας-Λάζος, 1997, σελ.13).

Παρά την φαινομενική ταύτιση της παραβατικότητας με την εγκληματικότητα, δεν είναι το ίδιο γιατί η παραβατικότητα χρησιμοποιείται για να περιγράψει την εγκληματική συμπεριφορά μεν, αλλά των ανηλίκων, τουλάχιστον στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία (Σπινέλλη, 1985, σελ.106).

Αυτή η διάκριση δεν ισχύει στην Γαλλία, στην Γερμανία και στην Ιταλία. Οι ανήλικοι παραβάτες έχουν διαφορετική και ξεχωριστή μεταχείριση αλλά όχι χαρακτηρισμό.

Η υιοθέτηση της λέξεως παραβατικότητα εμφανίστηκε μαζί με τη διαφορετική αντιμετώπιση των ανηλίκων και αφορά και την προεγκληματική συμπεριφορά των ανηλίκων. Με τον όρο παραβάτης αντί για εγκληματίας, ο ανήλικος δεν στιγματίζεται, δεν φέρει το αρνητικό φορτίο της λέξης και δεν επωμίζεται μία ταυτότητα την οποία δεν έχει ήδη αποκτήσει (Σπινέλλη, 1985, σελ.107). Καταδεικνύει επίσης, στους ανθρώπους που έρχονται σε επαφή με τον ανήλικο ότι δεν είναι ένας ώριμος εγκληματίας (Σπινέλλη, 1985, σελ.107).

Η διαφορετική αντιμετώπιση των ανηλίκων προέκυψε από την ιδιορρυθμία της ίδιας της ύπαρξης τους. Η περίοδος της ανηλικότητας είναι η κρίσιμη περίοδος στην οποία αναπτύσσεται η προσωπικότητα τους. Αυτή η διαδικασία της ανάπτυξης, η οποία δεν είναι οριστική αλλά επιδέχεται επιδράσεις και μεταβολές, επιτρέπει την επιβολή μέτρων που θα λειτουργήσουν αποτελεσματικά ως προς την κοινωνικοποίηση, κάτι που δεν λειτουργεί σε όλες τις περιπτώσεις των ενηλίκων λόγω της ολοκλήρωσης της διαμόρφωσης της προσωπικότητας (Φαρσελάκης, 1985, σελ.11). Αυτή η ειδική αντιμετώπιση και διαδικασία οφείλει να είναι σχετική τόσο με τα ουσιαστικά όσο και με τα διαδικαστικά θέματα.

Η παραβατικότητα στο σύνολο της έχει εμφανίσει διάφορες διακυμάνσεις, ιστορικά, χρονικά και γεωγραφικά, καθώς και ποιοτικές διαφοροποιήσεις. Τα στατιστικά στοιχεία αναφορικά με τη παραβατικότητα των ανηλίκων προκύπτουν κυρίως από τη σύγκριση με τις αξιόποινες πράξεις των ενηλίκων καθώς υπάρχουν πολιτικές, κοινωνικές και νομικές αλλαγές και διαφοροποιήσεις για τον ορισμό των ανηλίκων. Δεν θα πρέπει επίσης, να παραβλέψουμε το γεγονός ότι οι περιπτώσεις παραβατικότητας ανηλίκων που

καταγράφονται είναι αυτές που συνήθως αξιολογούνται ως οι «σοβαρότερες» μην δίνοντας επαρκή στοιχεία για τη μελέτη της περίπτωσης (Φαρσελάκης, 1985, σελ.15-16).

1.2. Θεωρίες για την εγκληματικότητα

Οι θεωρίες περί του εγκλήματος γενικότερα, και της παραβατικότητας ειδικότερα, δεν έχουν μόνο επιστημονικό υπόβαθρο, αλλά και φιλοσοφικό και μεταφυσικό. Για τους τραγικούς ποιητές η μοίρα αποτελεί την κυριότερη αιτία των εγκλημάτων. Η ανάγκη κατευθύνει τον δράστη στην τέλεση του εγκλήματος του (Φαρσελάκης, 1990, σελ.20).

Ο Πλάτωνας θεωρούσε ότι το έγκλημα είναι έκφραση κάποιας ασθένειας της ψυχής ή αποτέλεσμα ελλιπούς παιδείας που επιβεβαιωνόταν από την άποψη του Σωκράτη ότι η ανθρώπινη θέληση κατευθύνεται προς το καλό που, άλλωστε, αποτελεί και τον τελικό σκοπό του ανθρώπου («κουδείς εκών κακός») (Φαρσελάκης, 1990, σελ.20).

Ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι το έγκλημα είναι προϊόν της θέλησης του δράστη και ότι η θέληση αυτή πηγάζει από τα πάθη και τις επιθυμίες του (Φαρσελάκης, 1990, σελ.20).

Οι Επικούρειοι και οι Στωικοί φιλόσοφοι, επικεντρώθηκαν στην εγκληματογενετική σημασία των κοινωνικών όρων, θεωρία που ασπάστηκαν και οι πατέρες της εκκλησίας (Φαρσελάκης, 1990, σελ.23).

Ο Durkheim θεωρεί έγκλημα κάθε πράξη η οποία, σε οποιοδήποτε βαθμό, προσδιορίζει κατά του δράστη της αυτή την χαρακτηριστική αντίδραση που ονομάζεται ποινή (Φαρσελάκης, 1990, σελ.347).

Ως προέκταση της θεωρίας του Durkheim η ανομία είναι σε κάθε περίπτωση μία κατάσταση χαλάρωσης των ηθών που οφείλεται σε γενικότερους κοινωνικούς λόγους, οι οποίοι και συνδέονται άμεσα με την διαδικασία της κοινωνικής μεταβολής και ο ανομικός άνθρωπος είναι *amoral*, ηθικά «ευέλκτος», κινητικός και ασυνεπής (Φίλιας, 1980, σελ.29).

Αναφορικά με τη παραβατικότητα των ανηλίκων οι περισσότερες θεωρίες δεν προκύπτουν από εμπειρικά δεδομένα, αλλά είναι κοινωνικές θεωρίες οι οποίες επεκτείνονται στην παραβατικότητα και στην αντικοινωνική συμπεριφορά. Αυτό δεν σημαίνει ότι είναι λανθασμένες, γιατί δίνουν εξηγήσεις σε κάποιες περιπτώσεις, αλλά και

αποτελούν το υπόβαθρο νέων υποθέσεων που έχουν την δυνατότητα της εμπειρικής εξέτασης (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.40).

Σύμφωνα με τον Wolfgang και τον Le Blanc η παραβατικότητα των ανηλίκων, στο μεγαλύτερο μέρος της τουλάχιστον, δεν αποτελεί παρά ένα επιφαινόμενο της ανάπτυξης τους και των μικρό- «κρίσεων» που αυτή προκαλεί, ιδιαίτερα κατά την εφηβεία, κατά την οποία αρχίζει να συντελείται η τελείωση της φυσικής, πνευματικής και συναισθηματικής τους ανάπτυξης (Φαρσελάκης, 1985, σελ.12).

Μία άλλη θεωρία υποστηρίζει ότι η παραβατικότητα ή η εγκληματικότητα είναι μία μορφή αποκλίνουσας συμπεριφοράς μεταξύ άλλων, η οποία όμως συνιστά παράβαση νομικού κανόνα (Καλτσούνη-Νόβα, 2001, σελ.127).

Οι βιολογικές θεωρίες υποστηρίζουν πως στη βάση της παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων βρίσκονται παράγοντες που έχουν σχέση με τον σημαντικό οργανισμό του ατόμου. Οι βιολογικές μειονεξίες των παραβατικών ανηλίκων δεν τους επιτρέπουν να έχουν την κανονικότητα του φυσιολογικού ομαλού ανθρώπου και, κατά συνέπεια, την ικανότητα προσαρμογής σε δυσχερείς εξωτερικές συνθήκες που η ζωή είναι φυσικό να παρουσιάζει, με αποτέλεσμα να υπερβαίνουν ή και να διαρρηγνύουν τα επιτρεπτά πλαίσια κίνησης- για μίαν ομαλή κοινωνική ζωή- που θέτουν οι νόμοι της κάθε πολιτείας (Φαρσελάκης, 1985, σελ.101).

Ο Schulte και ο Towbin υποστηρίζουν ότι υπάρχει ύπαρξη σχέσης ορισμένων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς και δυσλειτουργίας του εγκεφάλου, και αναγνωρίζουν την επίδραση των κοινωνικό- οικονομικών μεταβλητών στους παράγοντες διατροφής και σε άλλους περιβαλλοντολογικούς που φαίνεται πως συνδέονται μ' αυτήν την εγκεφαλική δυσλειτουργία (Φαρσελάκης, 1985, σελ.101).

Σύμφωνα με τον Eysenk, η αντικοινωνική, παραβατική και ψυχοπαθητική συμπεριφορά συνδέεται προς στοιχεία της προσωπικότητας που καθορίζονται γενετικά (Φαρσελάκης, 1985, σελ.102).

Οι βιολογικές θεωρίες δεν χαίρουν μεγάλης δημοτικότητας διότι θεωρείται ότι η εσφαλμένη χρήση αυτών των θεωριών μπορεί να οδηγήσει σε κακή διαχείριση της παραβατικότητας καθώς δεν θα υπάρχει καμία πρόβλεψη για την αποφυγή της αφού

θα θεωρείται αδύνατη για τους ανθρώπους που υπόκεινται σε αυτούς τους παράγοντες (Φαρσελάκης, 1985, σελ.37).

Οι ψυχαναλυτικές θεωρίες θεωρούν ότι τα παιδιά γεννιούνται με ασυνείδητες πρωτόγονες, επιθετικές και καταστροφικές τάσεις που έχουν την δυναμικότητα να μεταφραστούν σε παραβατική συμπεριφορά(Φαρσελάκης, 1985, σελ.105) και παλαιότερα επικεντρωνόντουσαν κυρίως στο «ένστικτο του θανάτου», κάτι που αρνούνται οι σημερινοί ψυχαναλυτές. Σύμφωνα με τον Freud, αυτό το ένστικτο είναι η ορμή του ανθρώπου να οδηγεί τη συμπεριφορά του προς τη θανάτωση της ζωντανής ύπαρξης. Αυτή η ορμή είναι ανεξάρτητη, δεν προκύπτει από αιτιολογικούς παράγοντες και κατευθύνεται προς άλλους ανθρώπους αλλά και προς το ίδιο το πρόσωπο που την εκπέμπει (Ζάχαρης, 2003,σελ.35).

Αυτή την ορμή, όπως προαναφέραμε, την αρνούνται οι σημερινοί ψυχαναλυτές αλλά δεν αρνούνται την ύπαρξη μίας τάσης επιθετικότητας, εγγενούς στο παιδί.

Τα κυριότερα αξιώματα των ψυχαναλυτικών θεωριών συνοψίσθηκαν, από τον Rutter και τον Gller, στα ακόλουθα:

- *Η σπουδαιότητα των οικογενειακών σχέσεων και της αγωγής κατά τα πρώτα χρόνια είναι ιδιαίτερα μεγάλη*
- *Ο ρόλος των ασυνείδητων ενδοψυχικών παραγόντων είναι κεντρικός*
- *Η αντικοινωνική συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα λανθασμένης ανάπτυξης της προσωπικότητας*
- *Ορισμένες περιπτώσεις παραβατικότητας είναι αποτέλεσμα εξωτερίκευσης σε αντικοινωνική συμπεριφορά ενδοψυχικών νευρωτικών συγκρούσεων*
- *Η φάση της διαδικασίας που καθορίζει τις ψυχικές λειτουργίες είναι ασυνείδητη κι αυτό έχει ως αποτέλεσμα ορισμένες παραβατικές δραστηριότητες να έχουν μία συμβολική σημασία, αντανακλώντας αυτές τις ενδοψυχικές διαδικασίες (Φαρσελάκης, 1985, σελ.105).*

Ο Sutherland, στην **θεωρία του διαφορικού συγχρωτισμού**, υποστηρίζει ότι:

- *Η παραβατική συμπεριφορά, όπως και κάθε άλλη συμπεριφορά, μαθαίνεται*
- *Η εκμάθηση γίνεται σε επαφή με άλλους ανθρώπους παραβατικούς*

- *Επιτυγχάνεται, κυρίως, με το συγχρωτισμό στο εσωτερικό μίας περιορισμένης από προσωπικές επαφές ομάδας*
- *Ο διαφορικός συγχρωτισμός αποτελεί την ειδική αιτιώδη διαδικασία που οδηγεί στην παραβατικότητα*
- *Οι οποιοσδήποτε αλλαγές στην παραβατικότητα καθορίζονται από την διάρκεια, τη συχνότητα, την ένταση και τη συνέπεια των επαφών με παραβατικά άτομα*
- *Η φύση αυτών των συγχρωτισμών είναι τέτοια, ώστε να ευνοεί μάλλον, τις παραβάσεις του νόμου, παρά τη συμμόρφωση σ' αυτόν*
- *Οι ατομικές διαφορές είναι σημαντικές μόνο μέσω της επίδρασης τους στο διαφορικό συγχρωτισμό*
- *Η εκμάθηση της παραβατικής συμπεριφοράς περιλαμβάνει τόσο την τεχνική διάπραξη παραβατικών πράξεων, όσο και τον προσανατολισμό των κινήτρων, των τάσεων, του συλλογισμού και των στάσεων που συναρτώνται προς την ευμενή ή δυσμενή ερμηνεία των νομικών κανόνων. Όταν αυτή η ερμηνεία, είναι δυσμενής, το άτομο οδηγείται στην παραβατικότητα*
- *Βασική αιτία του διαφορικού συγχρωτισμού είναι, κατά συνέπεια, η πολιτιστική σύγκρουση*
- *Η εξειδίκευση στην παραβατικότητα, μέσω του συγχρωτισμού με παραβατικά άτομα, θέτει σε λειτουργία τους ίδιους μηχανισμούς μ' αυτούς που τίθενται σε κάθε ειδίκευση (Φαρσελάκης, 1985, σελ.115).*

Οι ψυχολογικές θεωρίες θεωρούν ότι η παραβατικότητα είναι προϊόν εσωτερικών ψυχολογικών καταστάσεων, κυρίως με δυσκολία προσαρμογής και παθολογικών. Σύμφωνα με κάποιες από αυτές, τα χαρακτηριστικά που καταδεικνύουν παραβατική συμπεριφορά πρέπει να ερμηνεύονται και να μελετούνται με τις ψυχολογικές όψεις που παρουσιάζει η ανθρώπινη προσωπικότητα κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης της.

Επιπλέον, οι ψυχολογικές θεωρίες που διέπονται από το στοιχείο των ηθικών και υπαρξιακών αλληλεπιδράσεων θεωρούνται ως απαντητικές στους περιβαντολογικούς παράγοντες καθώς θεωρείται επίσης ότι υπάρχει σύνδεση τους με την κοινωνική

εκμάθηση και την ακατάλληλη μορφή που λαμβάνει κατά περιόδους (Φαρσελάκης, 1985, σελ.104-105).

Οι θεωρίες της κοινωνικής εκμάθησης, ερμηνεύουν τη παραβατικότητα ως μάθηση, στη συγκεκριμένη περίπτωση κοινωνική, η οποία μαθαίνεται όπως και όλες οι μαθησιακές καταστάσεις. Η ύπαρξη της παραβατικότητας μπορεί να υπάρχει ως δεδομένο αλλά η ενίσχυση της ή η καταστολή της εξαρτάται από τις συνέπειες που πρέπει να αντιμετωπίσει. Παραλλαγή των θεωριών της κοινωνικής εκμάθησης αποτελεί και η **«θεωρία των επιδόσεων»** αλλά από κοινωνιολογική προσέγγιση η οποία καταδεικνύει μεγαλύτερο ποσοστό ασυνέπειας στη σωστή καθοδήγηση του παραβατικού ανηλικού από τους γονείς του (Φαρσελάκης, 1985, σελ.108-109).

Κοινωνιολογική προσέγγιση έχουν και οι **θεωρίες του κοινωνικού ελέγχου** που υποστηρίζουν πως οι ανήλικοι παραβάτες δεν έχουν υποστεί σωστή κοινωνικοποίηση ώστε να είναι ικανοί να αναπτύξουν τον αυτοέλεγχο τους και να συγκρατηθούν ώστε να μην προβούν σε παραβατικές ενέργειες (Φαρσελάκης, 1985, σελ.110-111).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι **θεωρίες της «περιορισμένης επιλογής»**. Αυτές οι θεωρίες υποστηρίζουν ότι οι ευκαιρίες για τη παραβατικότητα παρουσιάζονται συνεχώς και ο ανήλικος, ακόμα και αν δεν έχει το προνόμιο της επιλογής, μπορεί να σκεφτεί και να αναλογιστεί τις συνέπειες, ευχάριστες ή δυσάρεστες, που θα προκύψουν. Αυτού του είδους οι θεωρίες διαφοροποιούνται από τις υπόλοιπες αφού δεν επικεντρώνονται στους παράγοντες που δημιουργούν τη παραβατικότητα αλλά στις συνέπειες που θα προκύψουν από αυτή. Ο ανήλικος λοιπόν, προσδιορίζει τη συμπεριφορά του ανάλογα με τα αποτελέσματα και με τον τρόπο που θα κινηθούν αυτοί που είναι «αντίπαλοι» του σε αυτή τη πράξη, όπως το θύμα, η αστυνομία, κ.λ.π.

Συνεπώς, οι θεωρίες της «περιορισμένης επιλογής», δεν επικεντρώνονται στην προέλευση και τον τρόπο δημιουργίας του ανήλικου παραβάτη αλλά στο ποιες είναι οι πράξεις του. Αυτό δεν σημαίνει βέβαια ότι δεν υπάρχουν περιορισμοί ή καταναγκασμοί που προκύπτουν από διάφορους λόγους όπως η παραπληροφόρηση, ο μιμητισμός (θα το κάνω επειδή το έκαναν οι φίλοι μου) ή η πίεση των περιβαλλόντων που περιστρέφονται γύρω από το παραβάτη (Φαρσελάκης, 1985, σελ.121-122).

1.3. Αιτιολογικοί παράγοντες

Για να αναλυθούν καλύτερα τα αίτια και οι συνθήκες που δημιουργούν τη παραβατική συμπεριφορά, είναι αναγκαία η έννοια του παράγοντα, δηλαδή του φαινομένου που επιδρά στη πορεία ή τα αποτελέσματα της.

Όλοι οι αιτιολογικοί παράγοντες που οδηγούν σε μία αντικοινωνική συμπεριφορά, χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες:

1. τη μόνιμη.

Πρόκειται για ψυχαναλυτική θεωρία κατά την οποία η επιθετικότητα θεωρείται ως κληρονομούμενη, έμφυτη ορμή. Πολλοί είναι οι ειδικοί που υποστηρίζουν μια τέτοια άποψη για την επιθετικότητα, ότι δηλαδή έχει την αρχική πηγή της σε έμφυτες παρορμήσεις. Διάφορες ψυχοβιολογικές θεωρίες έχουν ένα κοινό παρανομαστή. Ξεκινούν από τη θέση ότι ο άνθρωπος είναι από τη φύση του επιθετικός, δηλαδή, επειδή ο άνθρωπος είναι έμφυτο ον, υπάρχει σε αυτόν μια εγγενής και βιολογική ορμή για επίθεση (Γεώργας, 1986).

2. τη μεταβλητή και περιοδική

3. τη μεταβλητή και όχι περιοδική

4. την τυχαία, που αυτός που εκδηλώνει αντικοινωνική συμπεριφορά, (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.49)

Αναφορικά με την φύση της παραβατικότητας των ανηλίκων, οι παράγοντες επιρροής είναι δύο:

1. οι ατομικοί που αναφέρονται στην προσωπικότητα του κάθε ατόμου, οι οποίοι υπό-χωρίζονται σε:

- βιολογικούς
- ψυχολογικούς

Και οι δύο αυτοί παράγοντες είναι σχετικοί με την ηλικία του παιδιού. Είναι ευρέως γνωστό ότι το παιδί κατά τη μετάβαση του στην εφηβεία έρχεται αντιμέτωπο με πολλές βιολογικές και ψυχολογικές αλλαγές. Όλα αυτά δημιουργούν προβλήματα στον έφηβο χωρίς αυτό να σημαίνει ότι όλες οι αντιδράσεις της εφηβείας συνιστούν παραβατική

συμπεριφορά αλλά απλώς ότι οι έφηβοι που βιώνουν αυτές τις αλλαγές είναι πιο επιρρεπείς σε αυτή αν δεν υπάρχει η κατάλληλη υποστήριξη και καθοδήγηση (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.51-52)

2. οι κοινωνικό-οικονομικοί, οι οποίοι υπό-χωρίζονται σε:

- κοινωνικοδημογραφική ομάδα
- οικονομική ομάδα
- κοινωνική και κοινωνικό-ψυχολογική ομάδα
- οργανωτική και νομική ομάδα
- άλλοι παράγοντες που δεν σχετίζονται με καμία από τις τέσσερις παραπάνω ομάδες (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.49-50).

Αναφερόμενοι στους παραπάνω παράγοντες εννοούμε τις συνθήκες που μπορούν να επηρεάσουν το παιδί όπως οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης, από όποια κατηγορία και αν αυτές προέρχονται (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.53-54).

Οι παράγοντες που δεν είναι περιβαλλοντολογικοί διαχωρίζονται σε:

1. Ιδιοσυστασιακούς, αυτοί δηλαδή που χαρακτηρίζουν τη σύσταση και τη δομή ενός οργανισμού από φυσιολογική και βιολογική άποψη, που επιδέχονται όμως αλλαγές λόγω διάφορων συνθηκών όπως π.χ. η ασθένεια
2. Συγγενείς, τους οποίους ο άνθρωπος αποκτά κατά τη διάρκεια που είναι έμβρυο μέσα στη μήτρα
3. Εγγενείς, που είναι αποτέλεσμα γονιδιακών μεταλλαγών ή χωρισμών
4. Κληρονομικούς (Φαρσελάκης, 1985, σελ.37)

Οι έρευνες που προσπαθούν να συνδέσουν τους βιολογικούς παράγοντες με τη παραβατικότητα των ανηλίκων κατηγοριοποιούνται ως εξής:

- Γενετικές. Αυτού του είδους οι έρευνες έχουν ως βάση παρατηρήσεις πάνω σε περιπτώσεις όπως οι ανωμαλίες των χρωμοσωμάτων, η σύγκριση μεταξύ διδύμων, μονοζυγωτικών και διζυγωτικών, και των υιοθετημένων παιδιών (Φαρσελάκης, 1985, σελ.39-40).

- Έρευνες πάνω στη σωματική κατασκευή, στις φυσικές ασθένειες και μειονεξίες. Αυτές οι έρευνες είναι αποτέλεσμα στερεοτύπων που είχαν προκύψει και επικρατήσει για αιώνες. Στο θέμα της σωματικής κατασκευής οι έρευνες δεν κατέδειξαν σύνδεση της με τη παραβατικότητα. Στο θέμα των φυσικών ασθενειών και μειονεξιών καταδείχτηκε κάποια σχέση αναφορικά με τη μεγάλη συχνότητα των ανηλικών παραβατών σε νοσοκομεία κατά τη πρώιμη παιδική τους ηλικία αλλά εστιάστηκε στα περιγενετικά προβλήματα (Φαρσελάκης, 1985, σελ.41).
- Έρευνες στο αυτόνομο νευρικό σύστημα. Παρά το γεγονός ότι ασχολήθηκαν και με άλλα θέματα, οι έρευνες αυτές επικεντρώθηκαν κυρίως στη μελέτη των ψυχικά ασθενών ενηλίκων ή των βαριά χαρακτηριστικά ανώμαλων εγκληματιών. Αυτές που έγιναν πάνω σε ανηλικούς κατέδειξαν σχέση της παραβατικότητας με χαμηλό επίπεδο δερμικής αγωγιμότητας και με χαμηλό δείκτη πρόβλεψης αρνητικών εμπειριών αλλά οι μετρήσεις ήταν ιδιαίτερα περιορισμένες και συνεπώς τα αποτελέσματα δεν ήταν γενικά κυρίως λόγω της ταύτισης της παραβατικότητας των ανηλικών με την ψυχοπάθεια και την υπερκινητικότητα (Φαρσελάκης, 1985, σελ.43).
- Έρευνες νευροφυσιολογικές. Αυτού του είδους οι έρευνες επικεντρώθηκαν στην ανωμαλία των εκπομπών των ηλεκτρικών κυμάτων του εγκεφάλου. Καταδείχτηκε σύνδεση μεταξύ της παραβατικότητας και της ανωμαλίας αλλά δεν καταδείχθηκε, λόγω ανεπάρκειας ευρημάτων, σύνδεση της παραβατικότητας με την επιληψία (Φαρσελάκης, 1985, σελ.44-45).
- Έρευνες για την επίδραση βιοχημικών και φαρμακολογικών παραγόντων. Παρά τις διαπιστώσεις που έγιναν, αυτές οι έρευνες κυρίως, δεν αφορούσαν ανήλικους. Στις έρευνες που έγιναν σε ανηλικούς αποδείχτηκε σύνδεση της παραβατικότητας με στοιχεία διατροφής, όπως η αύξηση της βιταμίνης C και ο υποσιτισμός (Φαρσελάκης, 1985, σελ.46-47).
- Έρευνες για το δείκτη νοημοσύνης. Όλες οι έρευνες που αφορούσαν ανηλικούς κατέδειξαν σύνδεση της παραβατικότητας με το χαμηλό δείκτη νοημοσύνης (Φαρσελάκης, 1985, σελ.47).

Σύμφωνα με τα ερευνητικά δεδομένα των επιστημόνων ένας πολύ σημαντικός παράγοντας για την παραβατικότητα είναι η επίδραση του περιβάλλοντος αναφορικά με την διαμόρφωση της συμπεριφοράς των νέων. Αυτό συμβαίνει γιατί οι νέοι, λόγω ηλικίας, δεν έχουν διαμορφώσει απόλυτα τον αυτοέλεγχο τους και συνεπώς αδυνατούν να προβλέψουν πάντα τις συνέπειες που θα επιφέρουν οι πράξεις τους ώστε να αντισταθούν σε εσωτερικές τους παρορμήσεις (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.40-41).

Το στοιχείο του αυτοέλεγχου σε συνδυασμό με τον συγκινησιακό ερεθισμό που βιώνουν οι νέοι, είναι πολύ εύκολο να τους παρασύρουν σε πράξεις μη κοινωνικά αποδεκτές. Αν το περιβάλλον τους, οικογενειακό, κοινωνικό σχολικό, κ.λ.π., τους παρέχει πρότυπα θετικά και κοινωνικά, αυτά θα αφομοιώσουν. Στην αντίθετη περίπτωση, θα αφομοιώσουν αρνητικά στοιχεία και αντικοινωνικές συμπεριφορές που επικρατούν κατά κόρον στο περιβάλλον τους (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.41).

Ένας άλλος παράγοντας που επηρεάζει τους νέους είναι η σημερινή καθημερινότητα. Η κοινωνία έχει γίνει ιδιαίτερα σκληρή και ανταγωνιστική με αποτέλεσμα μία μερίδα νέων να την αντιμετωπίζει με παθητικό τρόπο, και μία άλλη να προσπαθεί με κάθε μέσο και τρόπο να επιβιώσει και να ανέλθει στην ιεραρχία της. Μία άλλη μερίδα νέων από την άλλη, βιώνει με απαισιόδοξο τρόπο την πραγματικότητα και προσπαθεί να βρει διέξοδο μέσα από αντιλήψεις που διαμορφώνουν επιτήδειοι με σκοπό να τους προσηλυτίσουν για να τους χρησιμοποιήσουν προς όφελος των σκοπών τους (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.41).

Εξάλλου, οι προβολές που έχουν οι νέοι πάσχουν από έλλειψη ηθικής και παρουσιάζουν μία ζωή εύκολη και πολυτελή αλλά χωρίς να επισημαίνουν τις συνέπειες και τις επιπτώσεις. Με την εξομίωση που κάνουν οι νέοι στον εαυτό τους με τους ήρωες, οδηγούνται σε αρνητικά μεν κοινωνικά πρότυπα, αλλά επιθυμητά γι' αυτούς (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.41).

Αυτή η κατάσταση συντηρείται από τα οικονομικά συμφέροντα που επιβάλλουν αυτά τα πρότυπα και που πόρος εκμετάλλευσης γι' αυτούς αποτελεί η νεολαία.

Αν σε αυτές τις περιπτώσεις, προστεθεί και ένα δύσκολο οικογενειακό περιβάλλον χωρίς ικανότητες ελέγχου, επίβλεψης και σωστής καθοδήγησης, είναι λογικό οι νέοι, στην

προσπάθεια τους να ικανοποιήσουν τα συναισθήματα που νιώθουν, να καταφύγουν σε ενέργειες που θα τους εξασφαλίσουν τα ζητούμενα τους χωρίς ηθικές αναστολές (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.42).

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε το γεγονός ότι φυσιολογικά και κοινωνικά, οι νέοι ωριμάζουν πιο γρήγορα απ' ό,τι συναισθηματικά και διανοητικά. Υπάρχει κατ' επέκταση μία ανισορροπία ανάμεσα στο ότι νιώθουν παιδιά αλλά συγχρόνως βιώνουν ως ενήλικοι την πραγματικότητα μέσα από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Αυτή η ανισορροπία μπορεί να οδηγήσει σε έλλειψη προσαρμοστικότητας και σε αντικοινωνικές αντιδράσεις (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.44).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Η οριοθέτηση της εγκληματικής συμπεριφοράς

Παρά τη γενική τάση κοινωνικοποίησης να πετύχει βαθμό ομοιομορφίας στη συμπεριφορά των διαφόρων μελών της κοινωνίας, υπάρχουν άτομα που η ιδιαίτερη ιδιοσυγκρασία του «αντιρρησία» που διαθέτουν τα καθιστά ανίκανα να υιοθετήσουν νομιμοποιημένη συμπεριφορά. Συνεπώς, είτε αυτά τα άτομα είτε άλλα άτομα με ιδιόμορφο χαρακτήρα οδηγούνται στην ολοκληρωτική αποτυχία υιοθέτησης της κοινωνικοποίησης και ανάγονται σε πολίτες ελάχιστα προσαρμοσμένους στην κοινωνία. Αυτοί οι άνθρωποι αναπόφευκτα ονομάζονται απροσάρμοστοι, δρουν χωρίς ίχνος συνείδησης και είναι εκείνοι που εκδηλώνουν παρεκκλίνουσα συμπεριφορά (Herbert, 1999).

Η ανυπαρξία αξιών και κοινωνικών κανόνων, η ασάφεια και η σύγκρουση τους ή ακόμη και η αμφιταλάντευση των ατόμων δημιουργεί ένα φαινόμενο όπου η ατομική συλλογική συμπεριφορά καθίσταται αδύναμη. Το δομικό χάσμα δυσχεραίνει τη μορφοποίηση της δράσης τους καταλήγοντας έτσι σε παραβατική συμπεριφορά.

Η παραβατική συμπεριφορά διακρίνεται σε πρωτεύουσα και δευτερεύουσα. Το άτομο που για πρώτη φορά παραβιάζει κάποιους κανόνες εκδηλώνει πρωτεύουσα παραβατική συμπεριφορά, ενώ εκείνο που στο παρελθόν έχει εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά και για διάφορους λόγους (στιγματισμός, περιθωριοποίηση) την επαναλαμβάνει, εκδηλώνει δευτερεύουσα παρεκκλίνουσα συμπεριφορά.

Συμπερασματικά η παραβατική συμπεριφορά ερμηνεύεται με τη λογική της μη αναμενόμενης δράσης –αντίδρασης. Πρόκειται δηλαδή για μια μορφή που δεν ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές του ρόλου του οποίου φορέας είναι το υποκείμενο (Κυρίδη, 1999). Στην αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία γίνεται συνήθως διάκριση μεταξύ του όρου «παραβατικότητα» (“delinquency”) και του όρου «εγκληματικότητα» (“criminality”). Ο όρος νεανική παράβαση γεννήθηκε στην Αγγλία το 1815 με την ίδρυση από το Bedford μιας εταιρείας για την πρόληψη νεανικών παραβάσεων. Σήμερα ο όρος χρησιμοποιείται σε όλο τον κόσμο αλλά δεν έχει την ίδια σημασία. Σε ορισμένες από τις 52 σχετικές νομοθεσίες των Η.Π.Α περιλαμβάνει όχι μόνο ποινικές παραβάσεις αλλά και κάθε συμπεριφορά που

μπορεί να θεωρηθεί παραβατική αντικοινωνική και που θέτει σε κίνδυνο την σωματική ή ψυχική υγεία του ατόμου που την εκδηλώνει ή και του περίγυρου του.

Η ειδική μεταχείριση που επικράτησε απέναντι στους ανήλικους εγκληματίες εμφανίστηκε το 19ο αιώνα στη Μεγάλη Βρετανία και στις Η.Π.Α. Προϋποθέτει τη χρήση νέων όρων όπως παράβαση και παραβατική συμπεριφορά. Έτσι οι ανήλικοι δεν αντιμετωπίζουν μόνο ξεχωριστά αλλά και ειδικά δικαστήρια, ιδρύματα. Η υιοθέτηση του όρου «παραβατικότητα» ενδείκνυται γιατί δεν είναι φορτισμένος όρος όπως ο όρος «έγκλημα». Έτσι οι ανήλικοι παραβάτες δε στιγματίζονται. Υπενθυμίζει ότι ο ανήλικος παραβάτης δεν είναι εγκληματίας. Οι ανήλικοι θεωρούνται ποινικά υπεύθυνοι μόνο κατ' εξαίρεση (σύμφωνα με τα άρθρα 126 ,παρ2 και 127.Π.Κ) και επομένως δεν τελούν πλήρες έγκλημα (Σπινέλλη, 1985). Η κοινωνιολογική έννοια της παραβατικότητας καλύπτει ένα ευρύ φάσμα συμπεριφορών από την απλή παρέκκλιση συμπεριφοράς έως και το έγκλημα. Η παραβατική συμπεριφορά είναι έννοια σχετική ,αφού δεν ορίζεται με βάση το είδος της πράξης αλλά με γνώμονα την αντίδραση του κοινωνικού συνόλου (Παπαδημητρίου, 1991, σελ.3721-3722).

Ο αριθμός των παιδιών που έχουν διαπράξει αδικήματα και έχουν συλληφθεί και καταδικαστεί έχει αυξηθεί στην Ευρώπη και στις Η.Π.Α.. Παλαιότερα, η παραβατική συμπεριφορά αφορούσε τα αγόρια κυρίως αλλά τώρα υπάρχουν και κορίτσια. Ο μέσος όρος ηλικίας των εφήβων που οδηγούνται για πρώτη φορά στα δικαστήρια έχει μειωθεί ενώ τα παραπτώματα για τα οποία δικάζονται είναι όλο και πιο βίαια. Η εγκληματικότητα είναι ίσως μια από τις πιο συχνά εμφανιζόμενες εκδηλώσεις της εφηβείας η οποία φτάνει στο αποκορύφωμα της στο 15ο έτος για τα αγόρια και στο 14ο για τα κορίτσια ,ενώ γύρω στα 20 χρόνια τους γίνονται νομοταγείς πολίτες (Herbert, 1999).

Σύμφωνα με τη θεωρία της ανομίας τα θεσμικά μέσα είναι διαφορετικά κατανοημένα σε ότι ορισμένα άτομα εξαιτίας της κοινωνικής τους θέσης απολαμβάνουν ορισμένα πλεονεκτήματα που τα αρνούνται στους άλλους. Αρκετοί κοινωνιολόγοι έχουν κάνει υπαινιγμούς για τέτοιες μεταβλητές χωρίς να ενσωματώνουν αυτή τη μεταβλητή σε μια θεωρία παραβατικής συμπεριφοράς. Ο Sutherland όπως μας μαρτυρά ο Πανούσης, γράφει ότι μια τάση να κλέβουμε δεν είναι μια επαρκής εξήγηση της γένεσης του

επαγγελματία κλέφτη .Το άτομο πρέπει να εκτιμάται ότι έχει τον κατάλληλο εξοπλισμό ευφυΐας και ικανότητας λόγου. Μπορεί να είναι επαγγελματίας κλέφτης μόνο αν αναγνωρίζεται από τους άλλους. Ο αυτοκατασκευαζόμενος κλέφτης στερείται γνώσης των τρόπων ασφαλείας και αποφυγής της δίωξης και παρόμοιες τεχνικές άμυνας ,η έλλειψη των οποίων θα οδηγούσε στη φυλακή .

Επίσης, οι Show και Mackey περιέγραψαν τις παραβατικές δομές μάθησης ως εναλλακτικούς δρόμους με τους οποίους οι άνθρωποι επιζητούν προσέγγιση στους σκοπούς που η κοινωνία τους θέτει ως αξιόλογους. Η παραβατικότητα συνιστά πεδίο εξάσκησης και μίμησης για την απόκτηση ικανότητας στη χρήση της βίας, απόκρυψης αδικημάτων ,ανακάλυψης και σύλληψης. Συνεπώς η παραβατικότητα και η εμφάνιση της βίας τείνουν να εμφανίζονται σε περιοχές χαμηλών τάξεων μόνο όταν σταθερά πρότυπα προβάλλονται ανάμεσα στους φορείς θεσμικών και παρεκκλίνουσων αξιών (Πανούση, 1985).

2.2. Εγκληματικότητα ανήλικων στην ελληνική πραγματικότητα

Η βία με όποιον τρόπο κι αν εκδηλώνεται στο οικογενειακό και το σχολικό περιβάλλον καθώς και στην ίδια την κοινωνία, είτε άμεσα είτε έμμεσα, ένα είναι το γεγονός: ότι τραυματίζει συναισθήματα, μειώνει την προσωπικότητα και τις περισσότερες φορές στιγματίζει τους ανθρώπους για όλη τους τη ζωή (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.24). Τα παιδιά που συμπεριφέρονται επιθετικά έχουν συνήθως αρνητική αντίδραση, είναι ανυπάκουα και γίνονται προκλητικά στον τρόπο εκδήλωσής τους, τόσο προς τα μέλη της οικογένειάς τους, όσο και προς το διδακτικό προσωπικό του σχολείου τους. Αυτού του είδους η συμπεριφορά προξενεί προβλήματα στις σχέσεις τους με την οικογένεια, το σχολείο, τους συνομήλικους τους, αλλά επηρεάζει και τα ίδια τα παιδιά, για το λόγο ότι δεν μπορούν έτσι να μάθουν ποιες είναι οι κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές, οι οποίες θα τους βοηθήσουν μελλοντικά να ενταχθούν φυσιολογικά στο κοινωνικό σύνολο. Στις περισσότερες περιπτώσεις αυτή η επιθετική συμπεριφορά εξακολουθεί να υφίσταται και μετά την ενηλικίωσή τους (Τριλίβα, 1999, σελ. 253-254).

Τα πιο σημαντικά αδικήματα που διαπράττουν οι ανήλικοι (κυρίως έφηβοι) είναι τα εξής: σωματικές βλάβες, αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (κλοπές και «κλοπές χρήσης» δικύκλων ή αυτοκινήτων) καθώς και παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων (ως επί το πλείστον παραβάσεις του Κ.Ο. Κ.). Οι παραβάτες οι οποίοι βρίσκονται στην ηλικία των 13 έως 17 ετών, παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ποσοστό πρωτογενούς παραβατικής δραστηριότητας. Οι παραβάσεις αυτές συνήθως οφείλονται στην λανθασμένη αντιμετώπιση των παραβάσεων της εφηβείας από την πολιτεία (π.χ. στιγματισμός του ανηλίκου ή ιδρυματικές διαδικασίες για την αντιμετώπισή του (Κουράκη, 2006, σελ.2-3).

Στη διάρκεια της εφηβείας παρατηρείται αλλαγή των μορφών της παραβατικότητας, δηλαδή παρατηρείται ορισμένη μείωση της συχνότητας της άσκησης σωματικής βίας από τις ηλικίες 12-15 χρόνων προς τις ηλικίες 16-19 χρόνων, με ταυτόχρονη αύξηση της λεκτικής βίας. Αυτό το στοιχείο εξηγείται μέσα στο πλαίσιο μιας αναπτυξιακής προσέγγισης, αφού μας παραπέμπει στη βαθμιαία κατάκτηση γνωστικών εργαλείων και στην υιοθέτηση άλλης μορφής εσωτερίκευσης των κανόνων των κοινωνικών συνδιαλλαγών (Courtecuisse et al., 1998, σελ.72).

Τα τελευταία 10 χρόνια παρατηρήθηκε κάποια σταθεροποίηση ή και ελάττωση θα λέγαμε, των αδικημάτων του Ποινικού Κώδικα, αλλά παράλληλα και αυξητική τάση στις παραβάσεις ειδικών ποινικών νόμων, γεγονός που είναι πιθανό να οφειλόταν στα τροχαία αδικήματα, παραβάσεις οι οποίες δεν θεωρούνται «σοβαρά εγκλήματα», παρόλο που εξακολουθούν να αποτελούν επικίνδυνη συμπεριφορά. Είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα η παραβατικότητα των ανηλίκων δεν χαρακτηρίζεται από τη διάπραξη σοβαρών εγκληματικών πράξεων π.χ. ανθρωποκτονίες, όπως συμβαίνει σε άλλες χώρες π.χ. Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.15), ωστόσο τα τελευταία χρόνια έχουν παρουσιαστεί ορισμένα περιστατικά βίαιης συμπεριφοράς τα οποία εκδηλώθηκαν από παιδιά και εφήβους.

Η παραβατικότητα των ανηλίκων στα πλαίσια μέτρησής της με τη συνολική εγκληματικότητα, σημειώνει μια σταθερή ανοδική τάση. Αυτό που προκαλεί ιδιαίτερο

ενδιαφέρον είναι ότι έρευνες που έχουν διεξαχθεί για την αυτό-ομολογούμενη παραβατικότητα, παρατηρούνται αρκετά υψηλά ποσοστά ομολογίας για διάπραξη παραβατικών πράξεων από εφήβους, ενώ μια σαφής αυξητική τάση παρατηρείται και σε εκδικασθέντα αδικήματα εφήβων που αφορούν παραβάσεις της νομοθεσίας περί ναρκωτικών (Κουράκη, 2006, σελ.30-33).

Είναι γεγονός ότι τα ποσοστά χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών (νόμιμων και παράνομων) στο μαθητικό πληθυσμό παρουσιάζουν δυστυχώς μια ανησυχητική αύξηση. Η επιλογή χρήσης αυτών των ουσιών συνδέεται άμεσα με την παραβατικότητα, τη σεξουαλική κατάχρηση και τη χρήση βίας (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.28). παράλληλα δεν θα πρέπει να παραβλέψουμε ότι υπάρχει ένας απροσδιόριστος αριθμός παραβατικότητας, κυρίως της σχολικής βίας που βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα, αλλά ούτε και το γεγονός ότι τον τελευταίο καιρό παρατηρείται μια τάση να μην καταγγέλλονται οι μικροπαραβάσεις.

Το 2004 διεξήχθη διεθνής έρευνας, στην οποία συμμετείχε και η ερευνητική ομάδα Spinellis et al με τίτλο «Παραβατικές ομάδες και συμμορίες ανηλίκων». Επίσης συμμετείχε και ελληνικό δείγμα για την αυτοομολογούμενη παραβατικότητα νέων ηλικίας 14-21 στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας, όπου το 35% των νέων ομολόγησαν ότι μόνο κατά την προηγούμενη χρονιά, είχαν διαπράξει αξιόποινες παραβάσεις κατά της ιδιοκτησίας (κλοπή από το σχολείο, από κατάσταση, διάρρηξη κλπ), ενώ όταν τους έγινε η ερώτηση «αν ποτέ» τέλεσαν παρόμοιες πράξεις, το ποσοστό έφθασε το 65,3%. Σε υψηλά επίπεδα βρίσκονταν οι βανδαλισμοί, σε αντίθεση με τα ποσοστά βίας κατά προσώπου μη μέλους της οικογένειας, που εμφανίζονταν σχετικά χαμηλά (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.16-18).

Οι οργανωμένες «συμμορίες ανηλίκων» (Μανουδάκη, 1998, σελ.1144) που έχουν ως σκοπό τους την εκτέλεση αξιόποινων πράξεων (εγκλημάτων) ή τη σύγκρουση με άλλες παρόμοιες ομάδες ή την αστυνομία, στην ελληνική κοινωνία έκαναν την εμφάνιση τους την τελευταία δεκαετία περίπου. Ίσως αυτές οι συμμορίες να μην περικλείουν όλα εκείνα τα στοιχεία που απαιτεί να έχει μια ομάδα για να χαρακτηριστεί ως «συμμορία ανηλίκων», ωστόσο πρόκειται για παρέες συνομηλίκων που δρουν στα πλαίσια κάποιας ομάδας.

Ο Walter Miller παρατηρεί ως δομικά στοιχεία των νεανικών συμμοριών α) την σκληρότητα, η οποία θεωρείται δείγμα ανδρείας και ανδρισμού, β) την επιδίωξη συμπλοκών με τις επίσημες αρχές, γ) τη διέγερση, η οποία προκαλείται από την ταύτιση με ήρωες, παράλληλα με την ανία που χαρακτηρίζει την καθημερινότητα τους, ευφυΐα με σκοπό να κατακτήσουν το κοινωνικό status, τη μοίρα που αισθάνονται ότι ρυθμίζει τη ζωή τους και την αυτονομία, η οποία αντανακλά την επιθυμία τους να είναι εκείνοι οι κυρίαρχοι του εαυτού τους και επίσης να μην μπορεί κανείς να τους καθοδηγήσει (Ζαραφονίτου, 1995, σελ.123).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από την κοινωνιολόγο κ. Μανουδάκη το 1998, σε τυχαίο δείγμα 126 μαθητών, ηλικίας 15-19 ετών, σε πέντε λύκεια της Αθήνας με θέμα τις «συμμορίες ανηλίκων» με επιστημονικό υπεύθυνο τον καθηγητή κ. Μαγγανά, ένα ποσοστό 16,6% έδειξε ότι ανήκει σε ομάδες που τελούν συλλογικά διάφορες παραβατικές πράξεις, χωρίς όμως να χαρακτηρίζονται καθαρά ως «συμμορία» επειδή δεν πληρούν όλες τις προϋποθέσεις γι' αυτό. Από αυτό το ποσοστό προκύπτει ότι το 7,1% των μαθητών αντιπροσωπεύουν εκείνα τα στοιχεία τα οποία μπορούν να τους εντάξουν στις συμμορίες, ένα ποσοστό που δεν αφήνει περιθώρια εφησυχασμού. Τα αδικήματα που συνήθως διαπράττουν αφορούν: υλικές ζημιές, βίαιες συγκρούσεις μεταξύ ομάδων, κλοπή χρημάτων ή άλλων αντικειμένων, πώληση κλοπιμαίων καθώς και χρήση, κατοχή και πώληση ναρκωτικών ουσιών (Μανουδάκη, 1998, σελ.1144-1145).

Η ίδια έρευνα επίσης έδειξε ένα ποσοστό 47,6%, το οποίο δήλωσε ότι δέχτηκε επίθεση από περισσότερους από έναν συνομήλικους του. Σύμφωνα με τους μαθητές, η επίθεση αυτή είχε ως στόχο τον «εκφοβισμό» (38,3%), «τον εκβιασμό» (15%), «την απόσπαση χρηματικού ποσού (ρούχων, παπουτσιών, κοσμημάτων κ.ά.)» (35%). Το 50% των ερωτηθέντων που δέχθηκαν επίθεση δήλωσαν ότι προτίμησαν να μην την αναφέρουν πουθενά και με αυτόν τον τρόπο να λύσουν το ζήτημα μόνοι τους.

Επίσης, το 26,6% των θυμάτων δήλωσε ότι οι επιθέσεις που δέχθηκαν διαπράχθηκαν από συνομηλικούς τους, ενώ το 48,3% ανέφεραν ότι τους επιτέθηκαν άτομα λίγο μεγαλύτερης ηλικίας από αυτούς. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι κανείς από τους ερωτηθέντες που δέχθηκαν επίθεση δεν απευθύνθηκε στις αστυνομικές ή άλλες αρμόδιες

υπηρεσίες, ενώ μόνο το 19,5% ανέφερε το γεγονός στην οικογένειά του, σε αντίθεση με ένα ποσοστό 76,6% που προτίμησαν να το αναφέρουν σε φίλους τους (Ρουγγέρη, 1999, σελ.56).

Μια έρευνα που διεξήχθη κατά τα έτη 2002-2003, είχε ως σκοπό τη μελέτη του φαινομένου των παραβατικών ομάδων και συμμοριών ανηλίκων σε Λύκεια της Αθήνας, από το Εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Σύμφωνα με τα πορίσματα της έρευνας, οι παραβατικές ομάδες που δημιουργούνται αποτελούνται κυρίως από αγόρια, μέσης ηλικίας περί τα 17,9 έτη, που αποτελούν ένα σχετικά μικρό (αλλά όχι ανάξιο λόγου) ποσοστό γύρω στο 10,1% στα σχολεία της Αθήνας (5,1% «μεσαίοι» παραβάτες και 5% «σοβαροί» παραβάτες) και εντοπίζονται συχνότερα στα Τεχνικά Επαγγελματικά Εκπαιδευτήρια. Η οικονομική κατάσταση της οικογένειάς τους εμφανίζεται γενικά να είναι αρκετά καλή, εφόσον εργάζονται συνήθως και οι μητέρες τους, αλλά περιστασιακά και οι ίδιοι. Αξιοσημείωτο εμφανίζεται το ποσοστό των παραβατών που κατοικούν σε κοινωνικοοικονομικά αναβαθμισμένες περιοχές της Αττικής. Οι επιδόσεις τους στο σχολείο είναι «δεν είναι τόσο καλές» ή «καθόλου καλές», όπως υποστηρίζουν οι ίδιοι. Επίσης, ανέφεραν ότι αντιμετωπίζουν προβλήματα στο σχολικό περιβάλλον. Επίσης χαρακτηρίζουν τις σχέσεις τους με τους γονείς τους είναι δύσκολες και προβληματικές και ότι διέπονται συχνά από συγκρούσεις.

Για να μπορέσουν να ξεφύγουν από αυτή τη δύσκολη κατάσταση που υφίστανται τόσο στο σχολείο όσο και στο οικογενειακό περιβάλλον που ζουν, οι παραβατικοί έφηβοι αναζητούν κάποια εργασία, η οποία συνήθως είναι περιστασιακή ή μικρής διάρκειας, η οποία δεν τους καλύπτει οικονομικά και ψυχολογικά. Ως αποτέλεσμα η βασική τους διέξοδος καταλήγει να γίνει η συναναστροφή τους με παραβατικές παρέες, με τα γνωστά επακόλουθα. Οι παρέες αυτές αποτελούνται από 5-6 άτομα του ίδιου φύλου και κάπως μεγαλύτερης ηλικίας. Τα μέλη της παρέας προέρχονται πρωτίστως από το σχολείο, από τη γειτονιά και από τον χώρο εργασίας ή ακόμη από νυκτερινά κέντρα. Με τον τρόπο αυτό αρχίζουν και ταυτίζονται με τη συμμορία με αποτέλεσμα να εκλαμβάνουν μια επίθεση ή προσβολή σε ένα μέλος της παρέας τους ως συλλογική τους υπόθεση. Ο λόγος που τους ωθεί να γίνουν μέλη αυτής της παρέας είναι «για πλάκα» ή για να βρουν φίλους. Οι έφηβοι παραβάτες βρίσκουν στο πρόσωπο ορισμένων μελών της παρέας ηγετικές ικανότητες περισσότερο από τους μέσους μαθητές, χωρίς όμως συνήθως να έχουν κάποιον αρχηγό.

Τα μέλη της ομάδας γενικά συναντιούνται σε καθημερινή βάση σε διάφορα μέρη όπως: καφετέριες ή μπαρ, ενώ επιλέγουν λιγότερο να συναντιούνται σε σπίτια και στο προαύλιο του σχολείου. Πέρα από τις δραστηριότητες που έχουν, οι έφηβοι παραβάτες επιδίδονται συχνά και σε αντισυμβατικές ενέργειες, ενώ -σύμφωνα με δική τους μαρτυρία- έρχονται συχνά σε σύγκρουση με άλλες παραβατικές ομάδες.

Παραδέχθηκαν σε υψηλά ποσοστά:

- την αναγραφή συνθημάτων κλπ. σε κτίρια (56,2%),
- την πρόκληση ζημιών σε σχολικό χώρο (52,8%),
- κλοπές από κατάστημα (46,1%),
- δοκιμαστική χρήση ναρκωτικών ουσιών (46,1%),
- επεισόδια στο γήπεδο (37,1%),
- συμπλοκή (37,1%),
- φθορά ξένης ιδιοκτησίας (22,5%),
- κλοπή χρήσης (22,5%),
- απειλή (21,3%),
- κλοπή εξαρτήματος μεταφορικού μέσου (19,1%),
- κλοπή από άτομο (16,9%), διάρρηξη (14,6%),
- αγορά ναρκωτικών ουσιών (9%),
- πώληση ναρκωτικών ουσιών (5,6%),
- πώληση κλοπιμαίων (4,5%).

Οι επιθέσεις που δέχονται εις βάρος τους είτε σε ατομικό επίπεδο, είτε στο επίπεδο της παρέας, έχουν πραγματοποιηθεί για απόσπαση χρημάτων ή υλικών αγαθών, για εκφοβισμό ή και για εκβιασμό. Στις επιθέσεις που κάνουν σε μεμονωμένα άτομα, κάνουν χρήση της ηλεκτρικής απειλής και της φυσικής βίας, ενώ στις ομαδικές επιθέσεις συνηθέστερη είναι η

χρήση φυσικής βίας. Τέλος, δηλώνουν ότι δεν έχουν εμπλακεί με το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης (Κουράκης κ.α., 2004, σελ.461-474).

Στην έρευνα του ΕΚΚΕ σε 102 σχολικές μονάδες όλων των βαθμίδων στο Δήμο της Αθήνας που πραγματοποιήθηκε το σχολικό έτος 2005-2006 σε 19.231 μαθητές και εκπαιδευτικούς, 1 στα 10 παιδιά (10,5%) δήλωσε πως έχει αντιληφθεί κάποιον να τα πλησιάζει για να του δώσει ναρκωτικά. Το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο (17%) στους μαθητές Λυκείων/ΤΕΕ και σε ποσοστό σημαντικό στα παιδιά του δημοτικού (9%). Επίσης στην ίδια έρευνα το 10,2% των μαθητών Λυκείου δήλωσε ότι έχει δοκιμάσει ναρκωτικά. Όσον αφορά επιθετικές πράξεις, ένα μεγάλο ποσοστό μαθητών (46,3%) δήλωσε ότι υφίστανται στο παρελθόν ύβρεις και κοροϊδίες, το 18% έχει κατηγορηθεί για πράξεις βίας και το 14,1% ότι έχει δεχτεί απειλές. Σημαντικό είναι το ποσοστό του 38% των μαθητών, οι οποίοι δηλώνουν ότι «φοβούνται να κυκλοφορούν μόνοι το βράδυ (Κοταρίδη, Βαλάσση-Αδάμ)».

Επίσης το 37% των μαθητών του Δημοτικού και το 11% των μαθητών Γυμνασίου/Λυκείου δηλώνουν ότι έχουν υποστεί σωματική βία. Το 13% των μαθητών του Δημοτικού και 11% των μαθητών του Γυμνασίου/Λυκείου αναφέρουν ότι έχουν διαπράξει βία ενάντια σε άλλα παιδιά, ενώ ένα ποσοστό 5% ότι έχει απειλήσει άλλα παιδιά. Επίσης 41% των παιδιών του δημοτικού και 43% του γυμνασίου/λυκείου δηλώνουν ότι έχουν δει παρέες παιδιών να απειλούν/φοβερίζουν άλλα παιδιά στο σχολείο. Αυτό που προκαλεί ανησυχία είναι τα ποσοστά των παιδιών που υποστηρίζουν ότι έχουν δει παιδιά να χτυπούν άλλα παιδιά στο σχολείο (77% των μαθητών του Δημοτικού και 68% του Γυμνασίου/Λυκείου). Όσον αφορά τη σεξουαλική παρενόχληση, 19% των μαθητών του Δημοτικού και 21% των μαθητών του Γυμνασίου/ Λυκείου αναφέρουν ότι «είναι σίγουροι ή νομίζουν» ότι έχουν προσεγγιστεί με σκοπό τη σεξουαλική παρενόχληση. Το 5% των μαθητών του Δημοτικού και το 3% των μαθητών Γυμνασίου/Λυκείου δηλώνουν ότι αυτό έγινε στο χώρο του σχολείου. Οι διευθυντές και οι εκπαιδευτικοί, σε ποσοστό άνω του 60% αναφέρουν ότι στο σχολείο τους υπάρχει επιθετικότητα προς αδύναμους/ καινούριους/ δυσπροσάρμοστους/ διαφορετικούς μαθητές, ενώ το 18% δηλώνει ότι υπάρχει επιθετική συμπεριφορά προς τους εκπαιδευτικούς. Επίσης αναφέρουν ότι έχουν υπάρξει επιθέσεις και από εξωσχολικές ομάδες (Κοταρίδη κ.α, 2005).

Τον Μάρτιο του 2007 διενεργήθηκε μια έρευνα στο Βαρβάκειο Γυμνάσιο για τη βία και την επιθετικότητα στο χώρο του σχολείου. Σε αυτήν την έρευνα συμμετείχαν 288 μαθητές. Ένας στους τέσσερις μαθητές θεωρεί έγκλημα τη σχολική βία και το 58,3% θεωρεί τη σχολική βία μια πολύ σοβαρή υπόθεση. Το 70,3% δηλώνει πρόθυμο στο να συμμετάσχει σε κάποιο πρόγραμμα πρόληψης της βίας. Το είδος της βίας που κυριαρχεί είναι η λεκτική, ενώ σπανιότερα εμφανίζεται η σωματική ή η σεξουαλική κακοποίηση. Οι μαθητές χαρακτήρισαν ως σοβαρότερες μορφές βίας τα χτυπήματα στο πρόσωπο και στο σώμα, τη σεξουαλική επίθεση και την απειλή. Επίσης πάντα σύμφωνα με τους μαθητές, τα περισσότερα περιστατικά βίας γίνονται στην αυλή κατά τη διάρκεια του μεγάλου διαλείμματος ή όταν απουσιάζει ο καθηγητής από την τάξη (Ονισένκο, 2007).

Στην Διευρωπαϊκή μελέτη για την ποιότητα της Ζωής των Παιδιών και των Εφήβων που πραγματοποιήθηκε σε 13 χώρες της Ευρώπης από το 2003, και που είχε θέματα όπως την αντικοινωνική και την παραβατική συμπεριφορά, το 2006 συμμετείχαν 1200 Έλληνες έφηβοι, 12-18 ετών, από διάφορες περιοχές της χώρας. Τα ποσοστά στο αντικείμενο που μελετάμε είναι: το 22,5% των Ελλήνων εφήβων απάντησε ότι έχει δεχτεί εκφοβισμό είτε άμεσο (σωματικές επιθέσεις, απειλές, λεκτικό υποβιβασμό, σεξουαλική παρενόχληση), είτε έμμεσο (κοινωνική απομόνωση, ανήθικες χειρονομίες, διάδοση φημών). Το 7,8% από αυτούς ανέφερε ότι έχει τέτοιου είδους εμπειρίες πολύ συχνά έως και συνέχεια. Επεισόδια εκφοβισμού ήταν συχνό φαινόμενο στις μικρές ηλικίες του δείγματος, αφού όσο μεγαλώνουν οι έφηβοι «θύτες» εκδηλώνουν και με άλλους τρόπους την αντικοινωνική τους συμπεριφορά.

Συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης οι οποίες συμμετείχαν στην έρευνα, οι Έλληνες έφηβοι βιώνουν σε μικρότερο βαθμό αρνητικά συναισθήματα εκφοβισμού και μη αποδοχής από τους συνομήλικους τους στο σχολείο. Στην ίδια έρευνα οι έφηβοι που προέρχονται από οικογένειες με σοβαρά οικονομικά προβλήματα δηλώνουν περισσότερες εμπειρίες εκφοβισμού και μη αποδοχής στο σχολείο σε σύγκριση με τους υπόλοιπους έφηβους. Επίσης πιο συχνά θύματα βίαιης συμπεριφοράς υπήρξαν οι έφηβοι-παιδιά οικονομικών μεταναστών σε σύγκριση με τους Έλληνες εφήβους, αλλά και οι έφηβοι με χρόνια προβλήματα υγείας (Καθημερινή, 2006).

Εκτός από τις συμμορίες ανηλίκων, ένα ακόμη φαινόμενο που δημιουργεί ανησυχία τα τελευταία χρόνια είναι εκείνο της βίας στα γήπεδα καθώς και ο χουλιγκανισμός. Είναι γνωστό ότι ο αθλητισμός γυμνάζει το σώμα και το μυαλό και επίσης πως θεωρείται ένα μέσο υγιούς διαπαιδαγώγησης και ενασχόλησης των νέων. Ωστόσο πολλές φορές παρατηρούνται φαινόμενα βίας στους αθλητικούς χώρους, κυρίως από οπαδούς ομάδων και πιο σπάνια από τους ίδιους τους αθλητές ή τους συμμετέχοντες σε αγώνα.

Οι χούλιγκανς είναι νεαρά άτομα που ανήκουν σε περιθωριακές ομάδες και που αντιδρούν οργανωμένα με βιαιότητα και προκλητικότητα, συνήθως σε χώρους αθλητικών συναντήσεων. Ο χουλιγκανισμός προσδιορίζεται ως «περιφρόνηση προς τα πρόσωπα και τις περιουσίες, φθορά ιδιοκτησίας ή σωματική βλάβη προσώπων, περιλαμβανομένης ενίοτε και της κλοπής από μια συμμορία ή μικρή ομάδα, συνήθως νεαρών ατόμων» (Μαγγανάς, 2004, σελ.412).

Οι συνήθεις παραβάσεις που ασκούνται εντός των γηπέδων είναι συνήθως λιθοβολισμοί, ρήξη πλαστικών καθισμάτων ή άλλων αντικειμένων και ρίξεις φωτοβολίδων. Εκτός από τις προαναφερθείσες παραβάσεις, συχνά διαπράττουν μικροληστείες, βιαιοπραγίες και χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών. Επίσης οι συμπλοκές δεν περιορίζονται μόνο στους αθλητικούς και περιβάλλοντες χώρους, αλλά επεκτείνονται και σε σιδηροδρομικούς σταθμούς όπου βρίσκονται κοντά στις αθλητικές εγκαταστάσεις (Μαγγανάς, 2004, σελ.415).

Μία άλλη μορφή παραβατικότητας ανηλίκων είναι η βία και επιθετικότητα που εκφράζεται μέσα στη σχολική κοινότητα που διεθνώς ονομάζεται «bullying», (φοβέρα, εκφοβισμός) που σημαίνει την επικράτηση του δυνατότερου στον ασθενέστερο, μέσω της τρομοκρατίας και του εκφοβισμού.

Ο όρος αυτός μπορεί να περιγραφεί ως εξής: η συστηματική κατάχρηση της εξουσίας η οποία περικλείει πράξεις παραβατικού χαρακτήρα, οι οποίες εκδηλώνονται μεταξύ ανηλίκων κατ' εξακολούθηση. Στην Ελλάδα ο όρος «bullying» αποδίδεται συνήθως ως "παληκαρισμός" ή "νταηλίκι" και απειλεί συνήθως ένα μεγάλο μέρος των μαθητών του

δημοτικού. Το «bullying» πολλές φορές δεν είναι εύκολο να καθοριστεί, αφού κάθε πρόσωπο, κάθε οικογένεια, κάθε σχολείο και κάθε κοινότητα μπορούν να δίνουν διαφορετικό ορισμό για τη βία και τη σύγκρουση. Ο εκφοβισμός μπορεί να ασκείται από ένα άτομο ή από μια ομάδα ατόμων και σε αυτήν την περίπτωση, ο πιο δυνατός ανήλικος (ή η πιο δυνατή ομάδα) προσβάλλει ή επιτίθεται στον πιο αδύναμο ανήλικο ή την λιγότερο δυνατή ομάδα ανηλίκων. Έτσι χρησιμοποιείται η δύναμη κάποιου για να βλάψει, να εκφοβίσει ή να ταπεινώσει κάποιον άλλον.

Το φαινόμενο αυτό εμφανίστηκε περίπου πριν 75 χρόνια, χωρίς ωστόσο να υπάρξει κάποια ιδιαίτερη αντιμετώπιση, με αποτέλεσμα με το πέρασμα των χρόνων αυτή η κατάσταση να επιδεινωθεί. Το bullying παρατηρείται σε πολλά σχολεία και προκαλεί πολλά προβλήματα ανάμεσα στους δασκάλους, τους γονείς και των παιδιών.

Ο όρος αυτός έχει δοθεί για να περιγράψει έναν μεγάλο αριθμό αρνητικών τύπων συμπεριφοράς, από ένα απλό πείραγμα και την αδιαφορία μέχρι πολύ σοβαρές επιθέσεις και καταχρήσεις (π.χ. λεκτική επίθεση, ελαφριά κτυπήματα, σπρωξίματα, προσβλητικές χειρονομίες, απειλές, διάδοση φημών, σαρκασμός, κλοπή προσωπικών αντικειμένων, σκληρές πράξεις, που μπορούν να είναι πολύ καταστρεπτικές, κοινωνική απομόνωση και σκόπιμος αποκλεισμός από την ομάδα). Ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζεται το bullying μπορεί να είναι σωματική βία, λεκτική ή συναισθηματική-κοινωνική. Ο εκφοβισμός μπορεί επίσης να καθοριστεί ως η μορφή βίας, η οποία όμως δεν έχει ποινικοποιηθεί επίσημα.

Ένα νέο είδος «bullying» είναι και το Fotobullying και το Cyber bullying. Ο όρος αυτός έχει δοθεί για να ορίσει τον εκφοβισμό και την παρενόχληση μέσω του Η/Υ κυρίως (σε μορφή μηνύματος), αλλά και άλλων ηλεκτρονικών συσκευών όπως: κινητών τηλεφώνων, blogs, και ιστοχώρων. Περιλαμβάνει την επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση, η οποία γίνεται μέσω του ηλεκτρονικού κειμένου. Επίσης μπορεί περιλαμβάνει απειλές, σεξουαλική παρενόχληση ή υποτιμητικούς χαρακτηρισμούς ή τη δημοσιοποίηση των προσωπικών δεδομένων (π.χ. φωτογραφιών) των θυμάτων στο διαδίκτυο.

Το διαδίκτυο προσφέρει πολλά πλεονεκτήματα στα άτομα που ενδιαφέρονται να παρενοχλούν ανθρώπους, αφού οι χρήστες του Ίντερνετ μπορούν να διατηρήσουν την ανωνυμία τους και επιπλέον, μπορούν να απειλούν τον οποιοδήποτε, ακόμη και άτομα που

σε άλλη περίπτωση δεν θα μπορούσαν να απειλήσουν (π.χ. μικρότερος να απειλεί μεγαλύτερο). Επίσης τα ηλεκτρονικά φόρουμ δεν ελέγχονται ούτε και λογοκρίνεται το περιεχόμενό τους. Όσον αφορά τους έφηβους, στη σημερινή εποχή κατέχουν πολύ περισσότερες γνώσεις για το Ίντερνετ από τους γονείς τους, και έτσι μπορούν να δρουν χωρίς τον έλεγχό τους (Daphne 2, σελ.8-9).

Στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια έκαναν την εμφάνιση τους στο διαδίκτυο κάποια βίντεο τα οποία δείχνουν παιδιά να γρονθοκοπούνται μεταξύ τους. Δηλαδή οι συμμαθητές τους βιντεοσκοπούν από τα κινητά τους αυτές τις βίαιες σκηνές, οι ίδιοι δεν παρεμβαίνουν για να δοθεί ένα τέλος σε αυτούς τους καβγάδες, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις δημιουργούν με τον τρόπο τους μεγαλύτερες εντάσεις, έτσι ώστε να έχουν ακόμα πιο βίαια πλάνα των συμμαθητών τους που καβγαδίζουν. Σε ορισμένες περιπτώσεις τα επεισόδια βίας διαδραματίζονται στη σχολική τάξη κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Οι επισκέπτες που επιλέγουν site τα οποία απεικονίζουν τέτοιου είδους σκηνές στο διαδίκτυο, ανέρχονται σε εκατομμύρια παγκοσμίως, χωρίς να λαμβάνονται μέτρα για την εξάλειψη του φαινομένου και της καταστολής της προώθησης της παιδικής βίας και επιθετικότητας μέσω του διαδικτύου. Όσον αφορά αυτή τη νέα μορφή άσκησης βίας, είναι απαραίτητο να αναθεωρηθεί η υπάρχουσα νομοθεσία, αφού δεν περιλαμβάνεται σε αυτή, έτσι ώστε να μπορούν να προστατευθούν τα θύματα (Καρανίκας, 2007).

Σύμφωνα με τον Olweus, στο bullying υπάρχει διαφορά δύναμης μεταξύ θύτη και θύματος τέτοια ώστε το θύμα να αδυνατεί να αμυνθεί και να αντιδράσει. Εμφανίζεται σε πολλές ηλικιακές ομάδες, από τα μικρά παιδιά μέχρι τους ενήλικες, και εκφράζεται συνήθως από άτομα τα οποία έχουν βιώσει έλλειψη αγάπης και πειθαρχίας στην παιδική και την εφηβική τους ηλικία. Όσο πιο μικρά είναι τα παιδιά είναι πιο συνηθισμένες οι σωματικές απειλές και όσο μεγαλώνουν, πιο συχνές οι λεκτικές και ψυχολογικές απειλές. Όσον αφορά το φύλο, τα αγόρια ασκούν ή βιώνουν πιο συχνά τη σωματική και λεκτική μορφή και με άμεσο τρόπο, ενώ τα κορίτσια ασκούν ή βιώνουν τη λεκτική και ψυχολογική μορφή, με έμμεσο τρόπο. Τέλος, να τονίσουμε ότι αυτό το φαινόμενο αποσιωπείται συνήθως, αφού τα θύματα φοβούνται να μιλήσουν και να πουν τι βιώνουν (Smith et al, 1999, σελ.2).

Οι θύτες (bullies όπως έχουν ονομαστεί) θέλουν να επιβάλλουν τη δύναμή τους για να αισθανθούν ότι υπερέχουν, ότι είναι ισχυροί, για το λόγο αυτό όταν κακομεταχειρίζονται τους άλλους αισθάνονται ευχαρίστηση και ικανοποίηση. Γι' αυτήν την συμπεριφορά δικαιολογούνται με τον ισχυρισμό ότι έχουν αυτή τη συμπεριφορά επειδή τους προκάλεσαν τα θύματά τους. Είναι αντιδραστικοί, αντικοινωνικοί και οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετωπίζουν το διαχειρίζονται με βιαιότητα. Επίσης συνήθως παραβιάζουν τους σχολικούς κανόνες.

Συνήθως αυτά τα άτομα έχουν βιώσει τη σωματική κακοποίηση και παραμέληση από την οικογένειά τους. Είναι άτομα τα οποία χαρακτηρίζονται από ένα υπερτροφικό «εγώ», από αυταρέσκεια, αρχηγική και αυταρχική συμπεριφορά και κομπορρημοσύνη. Την ακριβώς αντίθετη περιγραφή έχουν τα θύματα των bullies, οι οποίοι είναι ήσυχoi, ευαίσθητοι, αγχώδεις και ανασφαλείς μαθητές, που σπάνια αμύνονται ή αντεπιτίθενται σε αυτές τις προσβολές.

Στις πλείστες των περιπτώσεων είναι οι πιο αδύναμοι, τόσο σωματικά όσο και ψυχολογικά από τους συνομήλικους τους και έχουν αισθήματα απόρριψης και καταδίωξης. Χαρακτηρίζονται από κοινωνική αποστροφή και συνήθως έχουν χαμηλού επιπέδου μόρφωση, ή είναι μαθητές με ανεπτυγμένη μαθητική κουλτούρα. Συχνά είναι παιδιά διαφορετικής εθνικότητας ή θρησκευόμενος ή ακόμη παιδιά με αναπηρίες. Το κοινό χαρακτηριστικό το οποίο έχουν θύτες και θύματα είναι η ανασφάλεια, την οποία όμως εκδηλώνουν με εντελώς διαφορετικό τρόπο.

Αυτό το γεγονός συνήθως προκαλεί αισθήματα φόβου και ανασφάλειας μέσα στο σχολείο, ενώ τόσο θύματα όσο και οι θύτες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο να αποκτήσουν φίλους, έχουν αρκετά μειωμένη επίδοση στην τάξη και αποτυχίες στο σχολείο, αισθάνονται μοναξιά και γι' αυτούς τους λόγους οδηγούνται σε παραβατική συμπεριφορά (βανδαλισμούς, κλοπές, χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών, αποβολές ή διακοπή του σχολείου). Το δυσάρεστο γεγονός του bullying φαίνεται να είναι το εξής: οι θύτες διατηρούν αυτή τη συμπεριφορά και μετά την ενηλικίωσή τους, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να δημιουργήσουν μια φυσιολογική ζωή και να ακολουθούν καθαρά παραβατικό τρόπο ζωής.

Ένα ακόμη ανησυχητικό σημάδι είναι όταν οι δάσκαλοι βλέπουν τραυματισμούς στους μαθητές, για την πρόκληση των οποίων δεν μπορούν να δώσουν μια πειστική εξήγηση, όταν υπάρχουν μαθητές οι οποίοι έχουν χάσει τα βιβλία τους, τα χρήματά τους ή άλλα προσωπικά τους αντικείμενα και δεν μπορούν να εξηγήσουν με ποιον τρόπο έγινε αυτό. Από τη στιγμή που διαπιστωθεί εκφοβισμός, για να αντιμετωπιστεί δυναμικά θα πρέπει γονείς και δάσκαλοι να συνεργαστούν απόλυτα.

Τέλος, το σχολείο πρέπει να επιδιώκει να διατηρεί καλές σχέσεις στα πλαίσια της συνεργασίας με το δήμο ή την κοινότητα στην οποία βρίσκεται καθώς και επικοινωνία με τα υπόλοιπα σχολεία της περιοχής για να μπορούν να αντιμετωπίζουν από κοινού κάποια περιστατικά που συμβαίνουν από τους μαθητές εκτός των σχολικών χώρων (Daphne 2, σελ.9-12, 16-17).

Η σχολική βία είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο τα τελευταία 15-20 χρόνια έχει απασχολήσει εκπαιδευτικούς, ψυχολόγους, ψυχιάτρους, κοινωνιολόγους καθώς και εγκληματολόγους. Πιο παλιά αυτό το φαινόμενο ήταν αντικείμενο μελέτης μόνο της εγκληματολογίας και αφορούσε την εγκληματικότητα των ανηλίκων σε θεωρητικό, ερευνητικό και πρακτικό επίπεδο. Από τη δεκαετία του '90 όμως και μετά, το πρόβλημα της σχολικής βίας αποδεσμεύεται από το στενό πλαίσιο της μεταχείρισης των ανηλίκων παραβατών και ορίζεται ως αντικείμενο μελέτης, έρευνας και παρεμβάσεων (Αρτινοπούλου, 2001, σελ.9).

Τον Μάρτιο του 2001 πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι, το πρώτο Παγκόσμιο συνέδριο με θέμα τη «Βία στο σχολείο και τις δημόσιες πολιτικές» (School violence and public policies). Στο συνέδριο αυτό διαπιστώθηκε ως προτεραιότητα ο σχεδιασμός κατάλληλων πολιτικών, η λήψη αποφάσεων και η ανάγκη για έρευνα και υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης, εφόσον μέσα από τη διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών σε παγκόσμια κλίμακα, έχει διαπιστωθεί ότι η βία στο σχολείο αυξάνει με δραματικό ρυθμό. Κυρίως παρατηρείται αύξηση του φόβου και της ανασφάλειας των μαθητών και των εκπαιδευτικών και όχι τόσο των περιστατικών βίας. Το φαινόμενο της σχολικής βίας προσδιορίζεται με ορισμένους παράγοντες, όπως είναι το φύλο (πιο υψηλά ποσοστά άσκησης βίας ή θυματοποίησης στα αγόρια), η προέλευση των μαθητών (κοινωνικά

αποκλεισμένες ομάδες ή μειονότητες, η χαμηλή επίδοση στα μαθήματα, το οικογενειακό περιβάλλον, ο ρατσισμός, η ξενοφοβία, η αυταρχική εκπαίδευση, το σύστημα εκπαίδευσης κλπ. Οι παράγοντες είναι δυνατό να οδηγήσουν στην εκδήλωση άσκησης βίας στο σχολείο ή σε θυματοποίηση (Αρτινοπούλου, 2001, σελ.661).

Η βία στο σχολείο μπορεί να εκδηλωθεί μέσα από τη συμπεριφορά των διδασκόντων προς τους μαθητές, από τη συμπεριφορά των μαθητών προς τους διδάσκοντες, τη συμπεριφορά των διδασκόντων μεταξύ τους, τη συμπεριφορά των μαθητών μεταξύ τους και τη συμπεριφορά μεταξύ δασκάλων και διευθυντών ή της διοίκησης του σχολείου.

Παράλληλα παρουσιάζονται συχνά και φαινόμενα βανδαλισμών και καταστροφών, τα οποία προκαλούνται από τους μαθητές εις βάρος της περιουσίας του σχολείου. Οι επίσημες στατιστικές δείχνουν για την Ελλάδα ότι η βία στο σχολείο βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, σε σύγκριση με τη γενική νεανική παραβατικότητα, αφού καταλαμβάνει μόνο ένα ποσοστό 4-6% περίπου. Παρ' όλα αυτά, η έρευνα που πραγματοποίησε η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (2000), έδειξε ότι ένα ποσοστό 60,1% δηλώνει ότι στο σχολείο του εκδηλώνεται βία, το 76,7% δηλώνει ότι ήταν μάρτυρας σε μια τέτοια εμπειρία, αλλά μόνο το 11,6% δηλώνει ότι έχει υπάρξει θύμα οποιασδήποτε μορφής μέσα στο σχολείο, ενώ το 23,2% δηλώνει ότι συμμετείχε στη βία.

Επίσης το 29,5% δηλώνουν ότι υπήρξαν μάρτυρες βίαιων περιστατικών μεταξύ Ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών. Τα περισσότερα περιστατικά βίας στο σχολείο αφορούν καταστροφές του σχολικού εξοπλισμού και βανδαλισμούς. Τα μεγαλύτερα ποσοστά βίας εμφανίζονται στις μεγάλες πόλεις. Παρόμοια στοιχεία προκύπτουν και από την έρευνα των Χατζή, Κουντουμούδη και Πατεράκη (1999), τα οποία φανερώνουν ότι τα τελευταία χρόνια έχουν αυξηθεί τα κρούσματα βίας μεταξύ των μαθητών χωρίς όμως να είναι συγκρίσιμη, ποσοτικά και ποιοτικά, με τα φαινόμενα που βλέπουμε σε άλλες χώρες. Ωστόσο, υπάρχει ένας απροσδιόριστος και αινιγματικός αριθμός όσον αφορά τα περιστατικά σχολικής βίας που μένουν ανεξιχνίαστα στην Ελλάδα, αφού τις περισσότερες φορές αυτά δεν καταγγέλλονται από τους εκπαιδευτικούς και τους διευθυντές για να μην πληγεί το κύρος του σχολείου (Πανούσης, 2006, σελ.76).

Οι συχνότερες μορφές βίας που εμφανίζονται στο σχολείο (κυρίως στη Β' βήθμια εκπαίδευση) είναι η ψυχολογική-συναισθηματική βία, οι απειλές, ο εκφοβισμός, η λεκτική, η σωματική και η σεξουαλική βία. Παράλληλα παρατηρούνται στα σχολεία και ορισμένες ακόμη παραβατικές συμπεριφορές όπως είναι: η χρήση ουσιών, οι κλοπές, τα γκράφιτι και οι βανδαλισμοί (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.39). Οι πιο διαδεδομένες μορφές βίας είναι η λεκτική βία (με ποσοστά 64,6% στο Λύκειο και 56,1% στο Γυμνάσιο) και οι φθορές (27% στο λύκειο και 19,8% στο Γυμνάσιο), (Πανούσης, 2006, σελ.76), ενώ σπανιότερες μορφές βίας είναι οι βαριές σωματικές βλάβες και πολύ σπάνια οι ανθρωποκτονίες. Επίσης όσο οι μαθητές μεγαλώνουν σε ηλικία, τόσο μειώνεται η εμπλοκή τους σε βίαιες συμπεριφορές και ενέργειες.

Σύμφωνα με τον M. L. Walgrave, το μεγαλύτερο ποσοστό της νεανικής εγκληματικότητας εξαφανίζεται μετά την ενηλικίωση χωρίς να προκύψει οποιαδήποτε ειδική παρέμβαση. Επίσης υποστηρίζει ότι: *«εάν η παραβατικότητα επιμένει και μετά το πέρας της εφηβείας, αυτό συμβαίνει επειδή η ίδια η εφηβεία (αλλά και οι θεσμοί που την επηρεάζουν) δεν κατάφεραν να αναπτύξουν στο άτομο ενδιαφέροντα και τάσεις δημιουργικές που να περικλείουν αξίες, τα οποία θα μπορούσαν να συγκρατήσουν τον έφηβο από το να ριψοκινδυνεύσει την ηθική αποσύνθεσή του. Η σχολική αποτυχία και η παραβατικότητα δεν κατατάσσονται σε κάποιο βαθύ επίπεδο, αλλά στο κοινωνικά ευάλωτο επίπεδο ορισμένων μαθητών»* (Φαρσεδάκης, 1991, σελ.153).

Για την ανάλυση του λόγου που γίνονται οι βανδαλισμοί έχουν αναπτυχθεί κατά καιρούς διάφορες θεωρίες. Μια από αυτές είναι η θεωρία της απόλαυσης, κατά την οποία, οι βανδαλισμοί που παρατηρούνται όσον αφορά το σχολικό χώρο οφείλονται α) στον τρόπο αξιολόγησης του συστήματος, το οποίο έχει την τάση να ενδίδει, καθώς και το σύστημα τιμωριών, β) του τρόπου μετάδοσης γνώσεων στο σχολείο και επιτυχούς αποκατάστασης στην κοινωνία (μια σχέση που δεν είναι και τόσο αποδεκτή ως πραγματική από τους μαθητές) και γ) στο ότι το σχολείο δεν προσφέρει χαρά και κίνητρα για μόρφωση, σε αντίθεση με τις παραβατικές δραστηριότητες, οι οποίες προσφέρουν περισσότερες ευκαιρίες για διασκέδαση και εκτόνωση. Ως αποτέλεσμα, τα παιδιά τα οποία δεν διαθέτουν άλλες ικανότητες και δεξιότητες για δράση, καταφεύγουν στη βία και στον βανδαλισμό, θεωρώντας τις ως τρόπο απόλαυσης.

Μια ακόμη θεωρία της εξήγησης των βανδαλισμών είναι αυτή της αισθητικής, σύμφωνα με την οποία οι βανδαλισμοί μπορούν να ασκηθούν σε μικρότερο βαθμό απλώς όταν «μειώνεται το ενδιαφέρον και η αίσθηση της διασκέδασης» που προκαλεί αυτού του είδους η εμπειρία. Τέλος, υπάρχει και η θεωρία της αδικίας, υποστηρίζουν ότι το κύριο κίνητρο για την πρόκληση βανδαλισμών είναι ότι υφίστανται αδικία. Δηλαδή παραβιάζονται οι κανονισμοί του δικαίου σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά συστήματα και ότι ο σκοπός που ενεργούν μέσω των βανδαλισμών, είναι για την επαναφορά του δικαίου. Και από τις τρεις θεωρίες κατανοούμε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα με τη σημερινή του μορφή και τον τρόπο που λειτουργεί, δεν έχει κατορθώσει να συμβάλει στη μείωση αυτού του φαινομένου (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.21-22).

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από τους Πετρόπουλο και Παπαστυλιανού (1998) για τις μορφές επιθετικότητας, βίας καθώς και διαμαρτυρίας οι οποίες εκδηλώνονται στα ελληνικά σχολεία, βγήκε το συμπέρασμα ότι αυτές οι μορφές βίας παραλλάσσουν, ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαίδευσης.

Έτσι στα δημοτικά σχολεία εμφανίζεται περισσότερο η λεκτική βία και ακολουθεί η σωματική, και οι μαθητές θυματοποιούνται συνήθως από τους συμμαθητές τους και ακολούθως από τους καθηγητές τους. Η λεκτική θυματοποίηση αποκτά ξεχωριστή σημασία όταν πηγάζει από τον εκπαιδευτικό για τον λόγο ότι έχει ως στόχο να πληγώσει μεταφορικά τον άλλο, έτσι ώστε να μειωθεί η δύναμη και ικανότητά του. Αντίθετα στο γυμνάσιο και το λύκειο, η λεκτική θυματοποίηση προέρχεται αμιγώς από τους συμμαθητές, ενώ το θύμα αποφεύγει να ζητήσει βοήθεια και υποστήριξη από τους εκπαιδευτικούς ύστερα από αυτό το συμβάν και προτιμά να απευθυνθεί στους γονείς ή στους φίλους του.

Όσον αφορά το φαινόμενο των κλοπών, πραγματοποιούνται πιο συχνά από μαθητές οι οποίοι φοιτούν σε αστικές περιοχές σε σχέση με αυτούς. Σύμφωνα με την κρίση των διευθυντών των σχολείων, η αντικοινωνική συμπεριφορά που εκφράζουν σε κάποιον απευθείας, παρουσιάζει τη μεγαλύτερη ένταση στους μαθητές γυμνασίου (έναρξη της εφηβείας) και την συγκρίνουν με τις κακές σχέσεις των εκπαιδευτικών και τον μεγάλο αριθμό των μαθητών που φοιτούν σε ένα σχολείο. Αντίθετα, οι διευθυντές λυκείων συγκρίνουν την επιθετική συμπεριφορά των μαθητών με τη χαμηλή σχολική επίδοση,

δείχνοντας επιείκεια στο γεγονός ότι κάποια παιδιά μπορεί να αντιμετωπίζουν κάποια προβλήματα, για τα οποία δεν έχουν την κατάλληλη βοήθεια και στήριξη είτε από το σχολείο είτε από την οικογένεια (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.159-165).

Τα φαινόμενα επιθετικότητας αποδίδονται σε εσωτερικούς, εξελικτικούς παράγοντες που σχετίζονται με την περίοδο βιο-γνωστικο-συναισθηματικών αλλαγών στο παιδί και τον έφηβο, αλλά και σε εξωτερικούς περιβαλλοντικούς παράγοντες π.χ. κοινωνικούς (οικογένεια, σχολείο, επιρροή συνομηλίκων (Πετρόπουλος, Παπαστυλιανού, 2001, σελ.13).

Σύμφωνα με τον Πανούση, το σχολείο ευνοεί την ανάπτυξη της επιτυχίας με κάθε δυνατό μέσο, οπότε η βία στο σχολείο δημιουργείται και εκφράζεται λόγω της ανισότητας, της αδικίας και της αμάθειας εντός και εκτός των «σχολικών τειχών», είναι ένα γεγονός το οποίο οφείλουν όλοι να το αντιληφθούν ούτως ώστε να διευθετηθεί με τον κατάλληλο τρόπο από το σχολείο. Επίσης να δημιουργηθούν δομές βοήθειας και υποστήριξης, έτσι ώστε το παιδί να αισθάνεται αποδεκτό και να νιώθει ότι ανήκει στο χώρο αυτό.

Το «bullying» εμφανίζεται και εκφράζεται λόγω της κακής εικόνας για τον εαυτό των μαθητών που επιδίδονται σε αυτό και της αρνητικής εικόνας που έχουν αυτοί για το σχολείο και τους δασκάλους τους. Όταν απουσιάζει ο σεβασμός, οι μαθητές οδηγούνται στο να κάνουν «το βίο αβίωτο» στους αδύναμους συμμαθητές τους και η χαμηλή αυτοεκτίμηση που αισθάνονται τους οδηγεί στην απόρριψη του σχολείου και την αποτυχία. Για το λόγο αυτό ο δάσκαλος-εκπαιδευτικός οφείλει να δυναμώσει τα θετικά στοιχεία που έχουν οι επιθετικοί μαθητές, προτού οι μαθητές ενισχύσουν και εκφράσουν τις αρνητικές τους πλευρές και το ζήτημα πάρει ανησυχητικές διαστάσεις. Ένας δάσκαλος ο οποίος δεν έχει την ικανότητα να αναπλάσει τα θετικά στοιχεία των παιδιών, είναι πολύ πιθανό όχι μόνο να μην κατορθώσει να αποτρέψει τον μαθητή να εκδηλώσει παραβατική συμπεριφορά, αλλά να τον ωθήσει σε αυτή (Πανούσης, 2006, σελ.76-79).

2.2.1. Η σχολική βία

Εκδηλώσεις βίας στη σχολική κοινότητα, εκφρασμένες με διάφορες μορφές, έχουν παρατηρηθεί από πολύ παλιά. Δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Κάθε μορφή βίας έχει κατά καιρούς παρουσιαστεί : λεκτική, σωματική, ψυχολογική-συναισθηματική, σεξουαλική, βανδαλισμός. Θύτες και θύματα προέρχονται από κάθε κοινωνική ομάδα της σχολικής κοινότητας περιλαμβάνοντας και άτομα από τον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο. Συχνά η έκφραση της βίας έχει στόχο το σχολικό κτίριο, τη σχολική περιουσία και τον περιβάλλοντα χώρο. Μέχρι πρόσφατα, τα διάφορα περιστατικά βίας αντιμετωπίζονταν ως μεμονωμένα γεγονότα. Δεν είχαν ληφθεί σαφή μέτρα πρόληψης. Ανάλογα με τη σοβαρότητα επιβάλονταν διάφορες κυρώσεις είτε από το σχολείο, είτε και από τους ιδιώτες – θύματα και ορισμένες φορές από τη δικαιοσύνη. Επειδή το φαινόμενο της βίας στη σχολική κοινότητα συνεχίζει να εμφανίζεται και συχνά να απειλεί σοβαρά το κοινωνικό σύνολο, πολλές κυβερνήσεις στην Ευρώπη και την Αμερική έδωσαν έμφαση στην καταγραφή και την ανάλυσή του και προχώρησαν στην ανάπτυξη πολιτικής για τον έλεγχο παρόμοιων εκδηλώσεων στη σχολική κοινότητα.

Μια από τις πολιτικές για την καταστολή της βίας στο σχολικό περιβάλλον αλλά και στην κοινωνία, είναι η συστηματική ανάπτυξη της προαγωγής της ψυχικής και κοινωνικής υγείας στο σχολείο, σε συνεργασία με τους γονείς και την κοινότητα, με ιδιαίτερο στόχο την ανάπτυξη προγραμμάτων για τον έλεγχο της βίας και των κοινωνικών συγκρούσεων.

Η σχολική βία αναφέρεται στην επιβολή της βούλησης ενός μέρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε κάποιο άλλο και η πρόκληση ζημιάς ή βλάβης (Αρτινοπούλου, 2001). Οι μορφές της σχολικής βίας περιλαμβάνουν τη λεκτική, τη σωματική, την ψυχολογική, τη σεξουαλική βία και το βανδαλισμό. Η σχολική βία περιλαμβάνει και εγκληματικές ενέργειες σε ορισμένα κράτη, όπως για παράδειγμα στην Αμερική αλλά και σε κάποια στην Ευρώπη.

Η σχολική βία διακρίνεται στον εκφοβισμό, στο «bullying», και στη βία. Το «bullying» είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για όλες τις βαθμίδες της σχολικής εκπαίδευσης από τους Βρετανούς, τους Ολλανδούς και τους Σκανδιναβούς. Ο όρος σχολική βία χρησιμοποιείται από όλους τους άλλους Ευρωπαίους. Ο εκφοβισμός είναι συνυφασμένος με την κοροϊδία,

το πείραγμα και τον αστεϊσμό. Το πότε ένα πείραγμα συσχετίζεται με τη βία εξαρτάται από την υποκειμενική αξιολόγηση του θύματος.

Η έννοια της ασφάλειας, «security», είναι μια ευρύτερη έννοια και αναφέρεται στην αίσθηση της σιγουριάς, της απουσίας του φόβου από επιθετικές συμπεριφορές, της προστασίας του σχολείου από την κοινότητα.

Οι ορισμοί της σχολικής βίας, του εκφοβισμού και της ασφάλειας δεν είναι απόλυτοι. Επηρεάζονται από το πολιτισμικό πλαίσιο και τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές συνθήκες.

Το **bullying** εμφανίζεται με τις παρακάτω μορφές:

- σωματική (π.χ. ελαφρά χτυπήματα, κλωτσιές, φτύσιμο, σπρώξιμο, κλοπή προσωπικών αντικειμένων)
- λεκτική (π.χ. σαρκασμός, μοχθηρά πειράγματα, παρατσούκλια, απειλές)
- ψυχολογική-κοινωνική (π.χ. διάδοση φημών, δολοπλοκίες σε κοινωνικές σχέσεις, προσπάθειες για κοινωνικό αποκλεισμό, εκβιασμό ή εκφοβισμό)

Όσο προχωρούν οι σχολικές τάξεις και, συνεπώς, μεγαλώνει η ηλικία των παιδιών οι σωματικές προσβολές δείχνουν να μειώνονται ενώ η λεκτική και η ψυχολογική-κοινωνική διάσταση του **bullying** παραμένουν σταθερές (Σπυρόπουλος, 2008).

Τα αγόρια συνήθως ασκούν ή βιώνουν την σωματική και λεκτική μορφή και με άμεσες συμπεριφορές. Τα κορίτσια συνήθως ασκούν ή βιώνουν την λεκτική και ψυχολογική μορφή και με έμμεσες συμπεριφορές (εδώ συχνότερα παρατηρούνται ο σαρκασμός, οι προσβολές σεξουαλικής φύσεως και η διάδοση φημών).

Κατά τις παραβατικές πράξεις ο πιο δυνατός ανήλικος ή η πιο δυνατή ομάδα ανηλίκων επιτίθεται στον λιγότερο δυνατό ανήλικο ή στη λιγότερο δυνατή ομάδα ανηλίκων. Θεωρείται, λοιπόν, ότι χρησιμοποιείται από κάποιον είτε η δύναμη είτε η υπερέχουσα κατάσταση του προκειμένου να εκφοβίσει, να βλάψει ή να ταπεινώσει κάποιον άλλο.

Το **bullying** ξεκινά ως φαινόμενο στα χρόνια του δημοτικού, κορυφώνεται στα χρόνια του γυμνασίου και συνεχίζεται στα χρόνια του λυκείου.

Τα μέσα που χρησιμοποιούν οι bullers είναι συνήθως τα απειλητικά e-mail ή SMS, ξύλο, διασπορά φημών, προσβλητικές προσφωνήσεις είναι μερικά από τα μέσα των bullies με τα οποία τρομοκρατούν τα θύματά τους.

Η σχολική βία εμφανίζεται συνήθως με τις ακόλουθες διαστάσεις : βία μεταξύ μαθητών, βία μεταξύ εκπαιδευτικών, βία από τους εκπαιδευτικούς προς τους μαθητές και το αντίστροφο, βία από τους εκπαιδευτικούς προς την εξουσία, -τη διοίκηση, τη διεύθυνση ή όπως αυτή εκφράζεται-, βία από εξωσχολικούς παράγοντες προς μέλη της σχολικής κοινότητας, μαθητές, εκπαιδευτικούς ή και τους δύο, και το αντίστροφο, βία από γονείς προς εκπαιδευτικούς ή και προς μαθητές και το αντίστροφο. Η βία μπορεί να εκδηλωθεί από ένα μεμονωμένο άτομο προς ένα άλλο ή προς ένα σύνολο ατόμων, αλλά και από πολλά άτομα προς ένα μεμονωμένο ή προς ένα σύνολο ατόμων.

Η βία ως κοινωνικό φαινόμενο έχει στενή σχέση με την κοινωνική ανισότητα, τον κοινωνικό αποκλεισμό, την ματαίωση και τη διαφορετικότητα. Είναι συνυφασμένη με την παραβατικότητα, το αδιέξοδο και το φόβο αλλά και με την εκμηδένιση, την απαξίωση του ανθρώπου από τον άνθρωπο. Οι περισσότεροι άνθρωποι είναι εν δυνάμει βίαιοι. Ενεργοποιούν αυτή τους την ιδιότητα όταν για παράδειγμα εμποδίζονται να ικανοποιήσουν μιας ζωτικής για αυτούς σημασίας ανάγκη. Η βία, σε τέτοιες περιπτώσεις, μπορεί να λειτουργήσει ως η μοναδική διέξοδος και να εκδηλωθεί είτε με επιθετική συμπεριφορά προς τα έξω, είτε με επιθετική συμπεριφορά προς το ίδιο το άτομο, ενδοβάλλεται. Δεν υπάρχουν δηλαδή βίαιοι άνθρωποι, κάποιος όμως γίνεται βίαιοι κάτω από ορισμένες συνθήκες οι οποίες δημιουργούνται από την αλληλεπίδρασή τους με το περιβάλλον (Τσαλίκoglou, 1989).

Παιδιά συνήθως που έχουν κακοποιηθεί ή παραμεληθεί από τις γονείς τους εμφανίζουν συνήθως επιθετική συμπεριφορά

Οι bullies θέλουν να νιώθουν δυνατοί και ισχυροί. Για το λόγο αυτό κακομεταχειρίζονται άτομα, τα οποία έχουν μικρότερη σωματική δύναμη. Δρουν αδιακρίτως και αρνούνται πάντα την παραβατική τους συμπεριφορά, ισχυριζόμενοι ότι οι άλλοι, τα θύματά τους δηλαδή, τους προκάλεσαν.

Πρόκειται για άτομα, τα οποία παραβαίνουν τους σχολικούς κανόνες και γενικότερα είναι αντιδραστικοί και αντικοινωνικοί. Όσον αφορά στην οικογένειά τους, οι bullies στερούνται ζεστασιά και οι γονείς τους χρησιμοποιούν το ξύλο ως μέσο τιμωρίας.

Ο θυμός, η οργή, η επιθετικότητα είναι από τις πιο συνηθισμένες αντιδράσεις της παιδικής ηλικίας. Από την αρχή της ζωής το άτομο αντιδρά βίαια σε καταστάσεις που του προκαλούν δυσαρέσκεια. Ο θυμός του παιδιού εκδηλώνεται κάθε φορά με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με το χαρακτήρα και την ηλικία του. Ως βρέφος χρησιμοποιεί το κλάμα. Μετά τον πρώτο χρόνο της ζωής εκδηλώνει εκρήξεις οργής, κατά τις οποίες η επιθετικότητα στρέφεται κυρίως στον εαυτό του (κλαίει έντονα, πηδά πάνω κάτω, χτυπιέται στο πάτωμα, τραβά τα μαλλιά του, δαγκώνεται ή κρατά την αναπνοή του και μελανιάζει). Αυτές οι αυτοεπιθετικές συμπεριφορές πανικοβάλλουν τα άτομα του περιβάλλοντός του, τα οποία σπεύδουν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις του.

Αργότερα, από την ηλικία των δύο με τριών ετών η επιθετικότητα εκφράζεται προς τα αντικείμενα και τους ανθρώπους γύρω του. Στην αρχή έχει σκοπό την απόκτηση ή τη διατήρηση κάποιου αντικειμένου ή δικαιώματος χωρίς να θέλει συνειδητά να προκαλέσει κακό στους άλλους. Στη συνέχεια, εκδηλώνεται μια πραγματικά εχθρική συμπεριφορά απέναντι στους γονείς και τα αδέρφια και αργότερα κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων απέναντι στους συνομήλικούς του.

Οι επιθετικές ενέργειες μπορεί να εκδηλωθούν με το σπάσιμο αντικειμένων, με το να χτυπά, να κλωτσά, να αρνείται να υπακούσει, να αποδοκιμάζει ή να βρίζει τους άλλους. Το παιδί έχει πλέον συνείδηση της εχθρικής διάθεσής του και πρόθεση να κάνει κακό ή να προκαλέσει ζημιά. Το ερώτημα εάν η επιθετικότητα είναι εγγενής ή επίκτητη έχει συζητηθεί πολύ και δεν έχει λάβει οριστική απάντηση. Παρατηρώντας τη φύση, αντιλαμβανόμαστε ότι όλα τα ζωικά είδη έχουν επιθετικά ένστικτα, τα οποία είναι απαραίτητα για την αυτοπροστασία και την επιβίωσή τους. Δεχόμαστε ότι ο άνθρωπος έχει εγγενή επιθετικά ένστικτα. Το είδος όμως και η σφοδρότητα της επιθετικής συμπεριφοράς που εκδηλώνει εξαρτώνται από διαπροσωπικούς και κοινωνικούς παράγοντες.

Το παιδί χρησιμοποιεί την επιθετικότητα ως μέσο για την επίτευξη κάποιας επιθυμίας του ή προκειμένου να μιμηθεί επιθετικά πρότυπα. Τα παιδιά μαθαίνουν πολύ

νωρίς ότι συμπεριφερόμενα επιθετικά εξασφαλίζουν κάποιο επιθυμητό αποτέλεσμα. Πολύ εύκολα, επίσης, μιμούνται επιθετικές συμπεριφορές τόσο των ενηλίκων όσο και των συνομήλικών τους. Η επίδραση των συνομήλικων είναι βραχυχρόνια και σύντομα ατονεί. Αντίθετα, η επιθετική συμπεριφορά ενός σημαντικού ενήλικου (γονέα) στη ζωή του παιδιού έχει συνεχή επίδραση και αποτελεί μοντέλο μίμησης και ταύτισης. Στην εποχή μας συζητείται και η συμμετοχή της τηλεόρασης και γενικότερα των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην αύξηση της παιδικής επιθετικότητας, λόγω των βίαιων προτύπων και εικόνων που προβάλλουν.

2.2.2. Το φαινόμενο της σχολικής βίας στην Ελλάδα

Οι μελέτες που έχουμε στην Ελλάδα για τη σχολική βία αναφέρονται κυρίως στη βία μεταξύ μαθητών και σε αυτήν μεταξύ μαθητών και εξωσχολικών παραγόντων. Έρευνες για περιστατικά βίας μεταξύ εκπαιδευτικών, από εκπαιδευτικούς προς μαθητές και το αντίστροφο και από εξωσχολικούς παράγοντες προς μαθητές και το αντίστροφο δεν έχουν επίσημα καταγραφεί. Υπάρχει δηλαδή ένας σκοτεινός αριθμός βίαιων περιστατικών που παραμένει ανεξιχνίαστος, δεν ορίζεται ως βία και σιωπηρά αξιολογείται ως πολιτισμική ή ως ιδιόμορφη προσωπική συμπεριφορά, σχολική τιμωρία ή κάπως αλλιώς. Συχνά περιστατικά βίας μένουν ανέγγιχτα γιατί στιγματίζουν ιδιαίτερα τους θύτες ή και τα θύματα και εκθέτουν το κύρος του σχολείου. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η σιωπή εγκλωβίζει τη βία στη μνήμη αυτών που την έζησαν, με άγνωστες συνέπειες.

Η σχολική βία στην Ελλάδα, αν και δεν έχει πάρει τις διαστάσεις που παρατηρούνται σε άλλες χώρες της Ευρώπης και στην Αμερική, όπου έχουν συμβεί και εγκληματικές ενέργειες, δεν περιγράφει την πραγματική έκταση του φαινομένου και συχνά δεν αξιολογεί τα πραγματικά αίτια.

Μεταξύ 1992 και 2000 διεξήχθησαν αρκετές έρευνες στην Ελλάδα που τα αποτελέσματά τους έδωσαν περιγραφικά στοιχεία για τη σχολική βία ανάμεσα στους μαθητές και την επιθετική συμπεριφορά των μαθητών στη χώρα (3, 4, 5, 6). Τα στοιχεία αναφέρονται σε λεκτική κακοποίηση, ξυλοδαρμούς, απειλές και σε βανδαλιστικές ενέργειες. Πολλά από τα αποτελέσματα των ελληνικών ερευνών παρουσιάζουν παρόμοια

ευρήματα με μελέτες που έχουν διεξαχθεί σε άλλες χώρες, σχετικά με τις μορφές σχολικής βίας άλλων χωρών, τα χαρακτηριστικά των θυμάτων, των θυτών, των σχολικών μονάδων και των περιοχών που παρουσιάζονται τέτοια φαινόμενα.

Σύμφωνα με έρευνα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς που διεξήχθη σε πανελλήνιο αντιπροσωπευτικό δείγμα και αποτελέσματά της δημοσιεύτηκαν στον ημερήσιο τύπο το 2000, προκύπτουν τα ακόλουθα στοιχεία για τη σχολική βία στην Ελλάδα (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2000):

Ποσοστό Μαθητών %	Εμπλοκή σε βίαιο περιστατικό
23,2	έχει πάρει ενεργό μέρος σε βίαιο περιστατικό
11,6	έχει υπάρξει θύμα
36,5	που πήραν μέρος σε βίαια περιστατικά είναι αγόρια.
10,0	που πήραν μέρος σε βίαια περιστατικά είναι κορίτσια
29,4	είναι μάρτυρες βίαιων περιστατικών μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών.
58,2	είναι μάρτυρες βίαιων περιστατικών στη Θεσσαλονίκη
39	Είναι μάρτυρες βίαιων περιστατικών στην Αθήνα

Πηγή: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2000

Ποσοστό Μαθητών %	Μορφή βίας σύμφωνα με μαρτυρίες μαθητών
60	έχουν αντιληφθεί βίαια περιστατικά μέσα - έξω από τα σχολεία τους.
21	έχει δει πάνω από 5 περιστατικά καταστροφών στο σχολείο
15,7	έχει αντιληφθεί πάνω από 5 βίαια περιστατικά.
48,8	έχει δει βία σε αθλητικές συναντήσεις

Πηγή: Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2000

Οι μορφές σχολικής βίας, σύμφωνα με την ίδια έρευνα και με βάση τις ομολογίες των μαθητών, διακρίνονται σε καταστροφές σχολικού εξοπλισμού και βανδαλισμούς, που είναι και τα περισσότερα περιστατικά. Το 76,7% των περιστατικών βίας περιλαμβάνει βρισιές - απειλές και το 57 % αλληλοξυλοδαρμούς.

Όπως και σε έρευνες άλλων χωρών, το μεγαλύτερο ποσοστό βίας εμφανίζεται στις μεγάλες πόλεις. Στην Ελλάδα, το 63,8% των μαθητών του δείγματος της Αθήνας δηλώνει ότι έχει δει βίαια περιστατικά ανάμεσα σε συμμορίες νέων ενώ ο μέσος όρος της χώρας για παρόμοια γεγονότα είναι 50.4 %. Επίσης το ποσοστό βίαιης επίθεσης μέσα σε σχολείο, με κανονικό ή αυτοσχέδιο όπλο, στην Αθήνα είναι 20%, ενώ ο μέσος όρος τέτοιων περιστατικών για την υπόλοιπη Ελλάδα είναι 12,2%. Το 22,8 % των περιστατικών σχολικής βίας στην Αθήνα συνδέονται με ναρκωτικά. Ο μέσος όρος για την υπόλοιπη Ελλάδα είναι 14,4 %.

Σύμφωνα με έρευνα του Γκότοβου (1996) σε μικρότερο δείγμα :

- 40 % των μαθητών παρατηρούν ότι υπάρχει αύξηση της βίας στα σχολεία.
- 1 στους 4 μαθητές είναι θύμα ξυλοδαρμού κατά τη διαδρομή από το σπίτι στο σχολείο ή το αντίστροφο.

- 35 % των μαθητών κρίνει ότι οι μαθητές πρέπει να εκπαιδευθούν σε αμυντικές μεθόδους

Η έρευνα των Φακιολά και Αρμενάκη (1995), που είχε διεξαχθεί στις αρχές της δεκαετίας του -90 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα νέων της Αθήνας ηλικίας 14-21 χρονών, είχε δείξει ότι :

Ποσοστό Μαθητών %	Εμπλοκή μαθητών σε βίαια περιστατικά
60	είχε λάβει μέρος σε βίαιες ενέργειες την τελευταία χρονιά
11	είχε χρησιμοποιήσει λεκτική βία
6	είχε λάβει μέρος σε βίαιες συγκρούσεις, βρισιές και ξυλοδαρμούς
3	είχε λάβει μέρος σε συγκρούσεις μόνο με χτυπήματα.

Πηγή: Φακιολά και Αρμενάκη (1995)

Η ανάλυση της έρευνας για τον εκφοβισμό στο δημοτικό σχολείο των Χατζή, Χουντουμούδη και Πατεράκη (6), σε 1312 μαθητές, ισάριθμα περίπου αγόρια και κορίτσια από 8 δημοτικά σχολεία της ευρύτερης περιοχής της Πρωτεύουσας, έδειξε τα ακόλουθα αποτελέσματα για το έτος 1999:

Ποσοστό Μαθητών %	Διαστάσεις και μορφές εκφοβισμού, «bullying», σε δημοτικά σχολεία
14,7	θύματα εκβιασμού
6,24	θύτες
4,8	θύτες και θύματα
42,5	λεκτική βία «μου έλεγε βρισιές»
34 μόνο αγόρια	σωματική βία που δηλώνουν αγόρια
22,83 μόνο κορίτσια	σωματική βία που δηλώνουν κορίτσια
25,3 μόνο αγόρια	λεκτικές απειλές που δηλώνουν τα αγόρια
38 μόνο κορίτσια	λεκτικές απειλές που δηλώνουν κορίτσια

Πηγή: Χατζή, Χουντουμούδη και Πατεράκη (1999)

Επιπλέον, στοιχεία από τις παραπάνω έρευνες δείχνουν ότι μαθητές με υψηλότερη βαθμολογία εμπλέκονται λιγότερο σε βιαιότητες, είτε ως θύτες είτε ως θύματα. Μόνο το 10 % των άριστων μαθητών ανέφερε κάποια εμπλοκή σε βίαια γεγονότα, ενώ το 33,6 % από τους μαθητές με μέτρια βαθμολογία ανέφερε σχετική του εμπλοκή. Από τους μαθητές - θύματα τέτοιων περιστατικών, το 3,5 % ήταν άριστοι μαθητές ενώ το 22,7 % ήταν μαθητές με μέτριους βαθμούς.

Οι σχολικές μονάδες που έχουν υψηλά ακαδημαϊκά αποτελέσματα παρουσιάζουν χαμηλότερη σχολική βία.

Επίσης παρατηρείται ότι όσο οι μαθητές μεγαλώνουν σε ηλικία τόσο η εμπλοκή τους σε βίαιες ενέργειες και συμπεριφορές μειώνεται. Οι μαθητές που εμπλέκονται σε βίαια περιστατικά συνήθως είναι θύτες και θύματα.

Στις αστικές περιοχές παρατηρούνται περισσότερα περιστατικά βίας.

Το ζήτημα της βίας στην ελληνική κοινωνία και στην ελληνική σχολική κοινότητα χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση προκειμένου να μελετηθούν οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνισή του στη χώρα μας αυτήν τη χρονική περίοδο και να σχεδιαστούν μέτρα πρόληψης.

2.2.3. Έρευνες σχετικές με τη σχολική βία

Σύμφωνα με την έρευνα της V-PRC, η οποία έγινε πανελλαδικά σε ένα δείγμα 400 μαθητών Ενιαίων Λυκείων της χώρας και στην οποία το 49,7% ήταν αγόρια και το 50,3% κορίτσια, από το οποίο το 93,9% φοιτούν σε δημόσια σχολεία, 2,9% σε δημόσιο πειραματικό σχολείο και 2% σε ιδιωτικό, προκύπτουν τα παρακάτω (Εφημερίδα Το Βήμα, 2005):

- Σε ολόκληρη τη χώρα καταγράφονται από μαθητές συμπλοκές μεταξύ ομάδων ατόμων μέσα σε σχολεία σε ποσοστό 50,4%, βία σε αθλητικές συναντήσεις εντός του σχολείου σε ποσοστό 48,8%, επιθέσεις με αυτοσχέδια όπλα σε ποσοστό 12,2%. Απειλές και βρισιές καταγράφονται πανελλαδικά σε μεγαλύτερα ποσοστά (76,7%), ξυλοδαρμοί σε ποσοστό 57%, εκδηλώσεις βίας σχετικής με τα ναρκωτικά σε ένα 14,4% και τα κρούσματα σεξουαλικής παρενόχλησης αγγίζουν το 14,2%.
- Στην ερώτηση *«υπάρχουν φαινόμενα βίας στη σχολική σας ζωή;»* ποσοστό 60,1% απαντάει «ναι», 36,3% «όχι» και 3,6% κατατάσσεται στην κατηγορία *«δεν ξέρω, δεν απαντώ»*. Κατά γεωγραφική περιοχή μεγαλύτερα κρούσματα

βίας παρουσιάζονται στα σχολεία της Κρήτης (80,0% απάντησε «ναι»), της Θεσσαλονίκης (77,5%), της Αθήνας (71,8%), της Θεσσαλίας - Ηπείρου (58,4%), της Μακεδονίας - Θράκης (55,9%), της Στερεάς - Πελοποννήσου (44,1%).

- Σχετικά με τις μορφές των υλικών καταστροφών που καταγράφονται στα σχολεία ποσοστό 69,9% του δείγματος υπέδειξε ως συχνή την καταστροφή εξοπλισμού, 67,3% την καταστροφή της κτιριακής υποδομής, 52,4% του διδακτικού υλικού, 45,3% των υλικών άθλησης, 28,4% αντικειμένων ιδιοκτησίας μαθητών και ένα 17,6% υποδεικνύει την καταστροφή αντικειμένων ιδιοκτησίας καθηγητών.
- Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μορφές βίας που καταγράφονται ως κυρίαρχες από τους μαθητές ανά περιοχή. Στις αστικές περιοχές οι βρισιές και οι απλές λεκτικές απειλές συγκεντρώνουν ποσοστό 78,6%, στις ημιαστικές 77,7% και στις αγροτικές περιοχές 71,1%. Οι αλληλοξυλοδαρμοί στις αστικές περιοχές καταγράφονται από το 61,2% του δείγματος, στις ημιαστικές από το 59,6% και στις αγροτικές από το 51,7%. Οι συμπλοκές μεταξύ ομάδων ατόμων μέσα στο σχολείο στις αστικές περιοχές αποτελούν το 56,0% των απαντήσεων, στις ημιαστικές το 54,6% και στις αγροτικές το 44,5%. Η βία σε αθλητικές συναντήσεις στις αστικές περιοχές αποτελεί το 46,5% των απαντήσεων, στις ημιαστικές το 37,2% και στις αγροτικές το 42,1%. Οι εκδηλώσεις βίας που σχετίζονται με τα ναρκωτικά στις αστικές περιοχές καταγράφονται από το 18,1% των ερωτηθέντων, στις ημιαστικές από το 14,7% και στις αγροτικές από το 13,7%. Οι επιθέσεις με αυτοσχέδια ή όχι όπλα στις αστικές περιοχές αποτελούν το 15,9% των απαντήσεων, στις ημιαστικές το 5% και στις αγροτικές το 12%. Τέλος τα κρούσματα σεξουαλικής παρενόχλησης στα αστικά κέντρα αποτελούν το 14,2% των μορφών βίας, στις ημιαστικές δεν καταγράφονται καθόλου αντίστοιχες περιπτώσεις, ενώ στις αγροτικές το ποσοστό κρουσμάτων είναι 6,1%.

- Το 15,7% των ερωτηθέντων μαθητών σε ολόκληρη τη χώρα έχει δει περισσότερα από πέντε κρούσματα βίας στο σχολικό περιβάλλον του τα τελευταία χρόνια.
- Το 82% των κρουσμάτων βίας μέσα στα σχολεία είναι μεταξύ μαθητών της ίδιας ηλικίας, το 69,2% μεταξύ μαθητών διαφορετικής ηλικίας, το 66% μεταξύ μαθητών και εξωσχολικών ατόμων. Υπάρχουν και οι περιπτώσεις βίας μεταξύ μαθητών και μαθητριών (41,8%) και οι περιπτώσεις μεταξύ μαθητών και καθηγητών τους (34,7%). Μεταξύ μαθητών και των γονέων τους, ένα 31% του δείγματος αναφέρει κρούσματα βίας, μεταξύ ελλήνων και αλλοδαπών μαθητών το 29,4%, μεταξύ μαθητών άλλων εθνικοτήτων το 26,1%, μεταξύ μαθητών και μη διδακτικού προσωπικού το 21,6%. Βία ασκείται και εναντίον μαθητών με ιδιαιτερότητες σε ένα ποσοστό 6,1%.
- Στο ερώτημα «συμμετείχατε ποτέ σε οποιοδήποτε γεγονός βίας στο σχολείο σας;» το 75,5% του δείγματος απαντάει «όχι» και το 23,2% «ναι». Οι «καλοί μαθητές» (βαθμολογίες 18-20 στην τάξη τους) απαντούν σε ένα ποσοστό 89,9% «όχι», ενώ εκείνοι με βαθμούς από 12 ως 13,9 απαντούν ότι συμμετείχαν τουλάχιστον μία φορά σε ένα γεγονός βίας μέσα στο σχολείο σε ποσοστό 33%.
- Κατά κλίμακα πολιτικής διαμαρτυρίας, οι αποκαλούμενοι «οργισμένοι» μαθητές απαντούν «όχι» στην παραπάνω ερώτηση σε ποσοστό 71,4% και «ναι» σε ποσοστό 28,6%. Οι «κλασικά κινητοποιημένοι» απαντούν «όχι» σε ποσοστό 74,8% και «ναι» σε ποσοστό 23,2%. Οι «συντηρητικοί» κατά 81,4% δεν συμμετείχαν σε κανένα περιστατικό βίας και 16,9% συμμετείχαν.
- Τέλος στην ερώτηση «υπήρξατε θύματα βίας στο σχολείο σας;» το 86,6% του δείγματος απάντησε «όχι» και το 11,6% «ναι». Στις βαθμολογίες 10-11,9 το «ναι» φθάνει το 22,7%, ενώ στις βαθμολογίες μεταξύ 18 και 20 πέφτει στο 3,5%. «Ναι» απαντούν επίσης οι μαθητές των αστικών κέντρων κατά 11,6%, στα ημιαστικά κέντρα 17,4% και στα αγροτικά 8,5%.

Οι μαθητές της Α' Λυκείου έχουν πέσει θύματα βιαιοπραγίας τουλάχιστον μία φορά στο σχολείο τους σε ένα ποσοστό 10,5%, στη Β' Λυκείου σε ένα ποσοστό 10,9% και στην Γ' Λυκείου σε ένα ποσοστό 13,2%.

Από την παραπάνω έρευνα, μπορούμε να πούμε ότι έστω και αν τα κρούσματα βίας και οργάνωσης συμμοριών παρατηρούνται σε λίγες περιοχές, είναι καθαυτά ανησυχητικά. Επίσης, παρουσιάζεται μια δυναμική ανάπτυξης του φαινομένου, η οποία δεν εμπνέει καμία αισιοδοξία. Θα ήταν ευχής έργο να ξεκινήσουν επίσημες μελέτες καταγραφής του προβλήματος τόσο της έκτασης όσο και της έντασης της βίας. Έχουν ξεκινήσει σε ορισμένα σχολεία επί μέρους προγράμματα με στόχο να αντιμετωπίσουν και να εξαλείψουν φαινόμενα βίας. Πολλές φορές αυτά εκδηλώνονται είτε γύρω από το σχολείο είτε στη γειτονιά. Μπορεί να εμπλέκονται σε αυτά και μαθητές, αλλά δεν γίνονται την ώρα του μαθήματος. Αυτές τις περιπτώσεις βίας είναι πολύ δύσκολο να τις αντιμετωπίσει το σχολείο. Έχει παρατηρηθεί ότι μαθητές οπαδοί αντίστοιχων ομάδων έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους. Πολλές φορές περιστατικά βίας έχουν τη ρίζα τους σε αρνητικά στερεότυπα και προκαταλήψεις ή ακόμη και ρατσιστικές αντιλήψεις έναντι κάποιων ομάδων συμμαθητών τους που διαφέρουν».

2.3. Εγκληματικότητα ανήλικων παγκοσμίως

Ο F. Thrasher (1927), είναι από τους παλαιότερους ερευνητές που μελέτησε τις συμμορίες ανηλικών στην πόλη και τις χαρακτήρισε ως ομάδες παιδιών-εφήβων οι οποίες έχουν δημιουργηθεί μέσω μιας μορφής σύγκρουσης.

Ο M.W. Klein (1998) έδωσε έμφαση στα ομαδικά χαρακτηριστικά των συμμοριών όπως: την αποδοχή της κοινότητας, την αποδοχή της ομάδας εκ μέρους των μελών ως μια ομάδα σταθερή, με δικό της όνομα, καθώς και την ανάμειξή της σε πολλά εγκλήματα ικανά να δημιουργήσουν δυσάρεστη αντίδραση του περίγυρου και των διωκτικών αρχών.

Ο Miller (1980), προσδιόρισε τη συμμορία ως μια συνένωση συνομηλικών η οποία έχει μια ιδιότητα και κοινά ενδιαφέροντα, έχουν αποδεχτεί τον αρχηγό τους, έχουν εξουσίες

ικανότερες καθώς και οργανωμένα χαρακτηριστικά. Τα μέλη αυτής της ομάδας δρουν ομαδικά για την εκτέλεση ορισμένων σκοπών, οι οποίοι σκοποί είναι πλήρως παράνομοι (Klein, 1998, σελ.111).

Ο James Short αντίθετα, δεν έδωσε τόση σημασία στην παραβατική δραστηριότητα (που έχει το ίδιο νοηματικό περιεχόμενο με την έννοια της συμμορίας), αλλά στη διάρκεια της καθώς και στο ότι αυτή η ομάδα δεν παρουσιάζει αποκλίσεις από τους κανόνες και τη λειτουργία της.

Ο Horowitz τέλος, λαμβάνοντας υπόψη τη διαδικασία που γίνεται για να δοθεί ορισμός σε αυτό το πολύμορφο και διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό φαινόμενο, διαπίστωσε πως θα ήταν καλύτερο να μην δοθεί κάποιος ορισμός, αφού για τον ερευνητή, οι ίδιες οι συμμορίες βρίσκονται σε διαρκή διαδικασία εξέλιξης καθώς και μάθησης (Klein, 1998, σελ.111).

Με όσα αναλύθηκαν μέχρι στιγμής διαπιστώνεται ότι είναι δύσκολο να δοθεί ένας ορισμός για το χαρακτηρισμό των συμμοριών καθώς και σαφής προσδιορισμός των μελών της (Ball et al, 1995, σελ.225-245). Ο εννοιολογικός προσδιορισμός είναι πολύ σημαντικός για τις κοινωνικές επιστήμες επειδή η απόπειρα οποιασδήποτε μετονομασίας είναι ικανή να επηρεάσει τα αποτελέσματα της εμπειρικής διερεύνησης του κοινωνικού φαινομένου, αλλά και τη σπουδαιότητά του (Esbebsen et al., 2001, σελ.105).

Ωστόσο, συγκρίνοντας τους παραπάνω ορισμούς μπορεί ο καθένας να διακρίνει εύκολα τα κοινά τους στοιχεία, αυτά δηλαδή που διαφοροποιούν τη συμμορία από την απλή συνένωση ή ομάδα για τη διάπραξη παράνομων πράξεων (αυτός ο ορισμός είναι νομικός), αλλιώς τη συμμορία από την παραβατική ομάδα και την παραβατικότητα της συμμορίας (gang delinquency) από την ομαδική εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς (group delinquency) (Κουράκης κ.α., 2003, σελ.2218).

Ο όρος «συμμορία» οργανωμένη ομάδα κακοποιών, (νεαρών ατόμων, εφόσον αναφερόμαστε σε συμμορίες ανηλίκων) οι οποίοι για την επιτυχία των σκοπών τους χρησιμοποιούν συνήθως βίαιες μεθόδους· οι δραστηριότητες των οποίων περιλαμβάνουν παραβατικές πράξεις, αλλά η δραστηριότητά τους δεν είναι περιορισμένης κλίμακας. Η

συμμετοχή ενηλίκων στις ομάδες είναι πιθανή αλλά γενικά δεν συνηθίζεται (Μανουδάκη, 1998, σελ.1144).

Εδώ χρειάζεται μια διευκρίνιση: οι ομάδες ανηλίκων που συμμετέχουν σε μια υποκοουλτούρα, αλλά δεν διαπράττουν παραβατικές πράξεις, δεν θεωρούνται ως συμμορία. Δηλ., όταν λέμε συμμορία εννοούμε μια μορφή παραβατικής υποκοουλτούρας. Ωστόσο οι παραβατικές πράξεις δεν εκφράζουν πάντα μια ομάδα συμμορίας. Πρέπει απαραίτητα να υπάρχουν ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά, όπως: αλληλεπίδραση μεταξύ όμοιων ανθρώπων (δηλ. μελών της ομάδας) και αλληλοβοήθεια, της υποχρέωσης δηλαδή που έχουν τα μέλη μιας ομάδας να υποστηρίζονται και να ενισχύονται αμοιβαία, η συντονισμένη δράση καθώς και η ύπαρξη κάποιας μορφής ιεραρχίας που δεν είναι πολύ αυστηρή. (Μανουδάκη, 1998, σελ.1144).

Προσπαθώντας να δώσουμε όσο το δυνατόν πιο πληρέστερη περιγραφή των κύριων χαρακτηριστικών των συμμοριών ανηλίκων, δίνουμε βάση στα συμπεράσματα διαφόρων ερευνών του εξωτερικού, γίνεται αντιληπτό το γεγονός ότι προσπαθούμε να τις διαχωρίσουμε από άλλες οργανώσεις που ωστόσο παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες, όπως οι συμμορίες στις φυλακές, οι τρομοκρατικές ομάδες, το οργανωμένο και επιχειρησιακό έγκλημα, κ.ά.

Οπότε, οι συμμορίες ανηλίκων αποτελούνται κυρίως από νεαρά αγόρια ηλικίας 10 έως 20 ετών, ωστόσο συμπεριλαμβάνουν και άτομα που φτάνουν μέχρι ηλικίας 30 ετών (Klein, 1998, σελ.113).

Τελευταία παρατηρούνται και συμμορίες μεταξύ κοριτσιών αλλά μέχρι στιγμής αυτό το φαινόμενο είναι πολύ σπάνιο. Μελετώντας το χώρο των συμμοριών όπου συγκαταλέγονται κορίτσια παρατηρήθηκε ότι αυτές υπάρχουν σε δύο μορφές: α) ως συμπληρωματικές στις συμμορίες των αγοριών, β) είτε εντάσσονται στις ομάδες των αγοριών. Αμιγώς γυναικείες συμμορίες, παρατηρούνται εξαιρετικά σπάνια (Klein, 1998, σελ.115). Στα προαναφερθέντα συμπεράσματα βγαίνουν πλήθος έρευνες, μερικές από τις οποίες είναι των Klein και Maxson (1996) και Miller (1982), - δρουν κατά το μεγαλύτερο ποσοστό, στο εσωτερικό των μεγάλων πόλεων.

Οι πιο πολλές έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι συμμορίες ανηλίκων εμφανίζονται πιο πολύ στις μεγάλες πόλεις άνω των 200.000 κατοίκων (Howell, 1994, σελ.498). Σύμφωνα με την έρευνα του Klein (1995), η εν λόγω έρευνα πραγματοποιήθηκε το 1992 στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι πόλεις που αντιμετώπιζαν προβλήματα συμμοριών ανηλίκων, αυξήθηκαν κατά πολύ από το 1960 μέχρι το 1970. Το ίδιο κοινωνικό φαινόμενο συνεχίστηκε και την επόμενη δεκαετία, ενώ είχαν τετραπλασιαστεί μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90. Υπολογιζόταν πως το 1995 ο αριθμός των πόλεων αυτών είχε ανέλθει στις 1.400, με συνολικό αριθμό συμμοριών τις 25.000 και αριθμό μελών 652.000 (Klein, 1998, σελ.148). Ωστόσο, συμμορίες ανηλίκων έχουν εμφανιστεί και σε μη αστικοποιημένες περιοχές, αλλά σε μικρότερη ποσότητα -οι συμμορίες αυτές λαμβάνουν μέρος σε μεγάλο αριθμό αδικημάτων και δεν περιορίζονται σε ένα είδος παραβατικής συμπεριφοράς.

Εδώ θα πρέπει να διασαφηνιστούν τα εξής: η βία που ασκούν οι συμμορίες ανηλίκων, πραγματοποιείται στα πλαίσια περιορισμένης κλίμακας (σε σύγκριση με τη βία που επιδεικνύουν άλλες συμμορίες) και συνήθως εκδηλώνεται ως κάποια μορφή σύγκρουσης με άλλες παραβατικές υποκοουλτούρες (Klein, 1998, σελ.113, 117).

Αυτό το γεγονός φαίνεται ότι συμβαίνει περισσότερο ως απόρροια υπεράσπισης της εδαφοκυριαρχίας τους και της τιμής τους (Adamson, 1998, σελ.57-84). Ωστόσο, η σύλληψη των συμμοριών γίνεται περισσότερο για εγκλήματα όπως είναι οι ληστείες, οι βιασμοί και οι σωματικές επιθέσεις. Τέλος, ναι μεν ασκούν βία αλλά η βία αυτή σπάνια καταλήγει να είναι θανατηφόρα, παρόλο που έχει αυξηθεί το ποσοστό των θανάτων από τις βίαιες συμπλοκές μεταξύ των συμμοριών, ως αποτέλεσμα της αυξημένης κατοχής όπλων (Zimring, 1998, σελ.89), - διακρίνονται ως προς τη δομή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους σε επιμέρους κατηγορίες.

Στην έρευνα που διεξήγαγαν οι Klein και Maxson (1996) παρατηρούνται οι εξής τρεις κατηγορίες:

- α) οι παραδοσιακές (traditional),
- β) οι μικτές (compressed) και
- γ) οι εξειδικευμένες (specialty) συμμορίες.

Κάθε κατηγορία έχει τη δική της έκταση, διάρκεια, σύνθεση και είδος παραβατικών δραστηριοτήτων. Ειδικότερα:

α) οι παραδοσιακές, έχουν μακρά διάρκεια ζωής και περιλαμβάνουν ένα μεγάλο αριθμό μελών, με μέσο όρο τα 200 μέλη. Για τον λόγο αυτό χωρίζονται σε υπο-ομάδες ανάλογα με την ηλικία ή τη γειτονιά στην οποία ζουν. Συμμετέχουν σε ποικίλες παραβατικές δραστηριότητες κι έχουν έντονο το αίσθημα της εδαφικότητας. Αυτές τις ομάδες τις συναντούμε πιο πολύ πληθυσμούς των Ισπανών και των Αφρο-αμερικάνων,

β) οι μικτές, επιδεικνύουν μικρότερη διάρκεια ζωής και είναι σαφώς πιο περιορισμένες ως προς τον αριθμό των μελών τους, με μέσο όρο τα 50 μέλη. Δεν διαιρούνται σε υπο-ομάδες και διαπράττουν κι αυτές διάφορες εγκληματικές ενέργειες, έχοντας αναπτύξει ή όχι έντονο το συναίσθημα της εδαφικότητας. Δεν περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα ηλικιών όπως οι παραδοσιακές, ενώ η διαφορά ηλικίας μεταξύ του μεγαλύτερου και του μικρότερου μέλους της συμμορίας δεν ξεπερνάει τα 10 χρόνια. Τέλος, έχουν πιο ισορροπημένη εθνική σύνθεση από τις παραδοσιακές, με περίπου ίδιο αριθμό Ισπανικών και Αφρο-αμερικανικών πληθυσμών και σημαντικό ποσοστό Ασιατών, λευκών και ατόμων άλλων εθνικοτήτων, γ

) οι εξειδικευμένες έχουν διάρκεια ζωής λιγότερο από δέκα χρόνια και είναι οι μικρότερες σε αριθμό μελών, αφού ο μέσος όρος είναι περίπου 25 μέλη. Δεν διαιρούνται σε υπο-ομάδες αλλά αναθέτουν συγκεκριμένους ρόλους σε καθένα από τα μέλη, όταν πρόκειται να προβούν σε κάποια παραβατική ενέργεια. Επικεντρώνονται στην εκτέλεση συγκεκριμένων εγκλημάτων και ειδικεύονται πάνω σε αυτά, όπως π.χ.: διανομή και εμπορία ναρκωτικών, γκράφιτι, κλοπή μοτοσυκλετών, τραπεζών κ.ά.. Αυτές οι συμμορίες δεν έχουν συγκεκριμένη εθνική σύνθεση. Εξαιρούνται οι Αφρο-αμερικανοί, οι οποίοι επικρατούν στις συμμορίες διανομής ναρκωτικών ουσιών και συγκεκριμένα της κοκαΐνης, - επίσης κάτι βασικό, οι συμμορίες συντελούν στην διαιώνιση της παραβατικής συμπεριφοράς, και αυτό μπορεί να επιτευχθεί με δύο τρόπους (Loeber, Farrington, 1998, σελ.164-165).

Το άτομο από τη στιγμή που εντάσσεται στην ομάδα, μυείται στον τρόπο σκέψης και τις αξίες που έχει η ομάδα και επίσης ασπάζεται τα πρότυπα που οδηγούν στην εκδήλωση συγκεκριμένων μορφών συμπεριφοράς, οι οποίες κατατάσσονται από την ευρύτερη κοινωνία ως παραβατικές. Από την άλλη, ένα άτομο το οποίο για κάποιον λόγο αποδέχεται και εφαρμόζει αυτή τη συμπεριφορά, οδηγείται σε κάποια υποπολιτισμική ομάδα, η οποία θα τον βοηθήσει να συνεχίσει αυτή τη συμπεριφορά. Επίσης, όπως έχουν δείξει οι

εγκληματολογικές έρευνες, η νεανική παραβατικότητα θεωρείται ότι ξεκινά ως ομαδική διαδικασία (Katz, 2000, σελ.183) και ότι η νεανική παραβατική συμμορία ενισχύει την εγκληματικότητα, ιδίως τη σοβαρή και βίαιη (Thornberry, 1993, σελ.55-87).

Τα χαρακτηριστικά αυτά δεν συναντιόνται μόνο στις συμμορίες των Η.Π.Α., όπως συνήθως υποστηρίζεται. Πρόσφατα στοιχεία από διάφορες έρευνες δείχνουν ότι η Αγγλία, η Γερμανία, η Γαλλία και άλλες χώρες της Ευρώπης αντιμετωπίζουν αυτό το σοβαρό κοινωνικό φαινόμενο των συμμοριών ανηλίκων. Παρ' όλο που στην Ευρώπη δρουν λιγότερες συμμορίες από ότι στις Η.Π.Α., ωστόσο παρουσιάζουν παρόμοιες δομές και εμφανίζονται στο ίδιο πλαίσιο των απομονωμένων και φτωχών περιοχών των πόλεων, δείχνει πως οι συμμορίες δεν είναι ένα αποκλειστικά αμερικανικό φαινόμενο. Διαπιστώνεται ότι μάλλον πρόκειται για ένα φαινόμενο των πόλεων, το οποίο αναπτύσσεται κάτω από παραπλήσιες συνθήκες, χειροτερεύουν μέσα από παρόμοιες κοινωνικές αντιδράσεις και πιθανώς να αντιμετωπίζεται μέσα από ένα κοινό πλαίσιο δράσης.

Όσον αφορά το ζήτημα της παραβατικότητας ανηλίκων ως κοινωνικό φαινόμενο που υφίσταται στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαπιστώνεται μια σημαντική αύξηση στον αριθμό των εγκλημάτων βίας που διαπράττονται γενικά από ανήλικους, αδικημάτων που στρέφονται κατά ανηλίκων και τα οποία διαπράττονται από άλλους ανηλίκους, όπως επίσης και στον αριθμό των υπότροπων και πολυποτρόπων ανηλίκων παραβατών. Το φαινόμενο της εμφάνισης των συμμοριών ανηλίκων παρατηρείται μόνο σε ορισμένα κράτη μέλη, ενώ άξιο αναφοράς είναι και το γεγονός της εμφάνισης ρατσιστικής και ξενοφοβικής βίας που παρατηρείται έντονα. Επίσης, ενώ παλαιότερα η παραβατική συμπεριφορά ασκούσαν κυρίως από αγόρια, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια αύξηση στην εμπλοκή και κοριτσιών σε παραβατικές δραστηριότητες. Τέλος, είναι αισθητή η μείωση του μέσου όρου ηλικίας των ανηλίκων παραβατών (Κουράκης, 2006, σελ.34-37).

2.4. Χαρακτηριστικά ανήλικου παραβάτη – εγκληματία

Τα άτομα που εκδηλώνουν παραβατική συμπεριφορά έχει παρατηρηθεί ότι απουσιάζουν εσκεμμένα από το σχολείο. Το σχολείο αδυνατεί να εκπληρώσει την

αποστολή του ,όταν το εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί πλημμελώς και οι κοινωνικοί όροι είναι δυσμενείς. Σε περιοχές αθλιότητας τέτοιες καταστάσεις είναι συνήθεις. Το σχολικό πρόγραμμα δεν προσελκύει το ενδιαφέρον των μαθητών ,η εξωσχολική δράση είναι φτωχή και δεν απασχολούνται παιδιά εκτός σχολείου. Παράλληλα οι ικανοί εκπαιδευτικοί δε δέχονται να υπηρετήσουν σε περιοχές αθλιότητας. Έτσι και στην περίπτωση που κάποια άτομα παρακολουθήσουν το σχολείο μετά την αποφοίτησή τους δεν έχουν τα εφόδια για περαιτέρω εξειδίκευση καταλήγοντας έτσι σε επαγγελματικό αδιέξοδο και στην υιοθέτηση παραβατικής συμπεριφοράς.

Οι γονείς τους στην περίπτωση που ανήκουν στη μεσαία τάξη είναι ανώριμοι, ευθυνόφοβοι και περιορίζουν τα παιδιά να απασχολούνται κυρίως εντός της οικίας υιοθετώντας παράλληλα καταπιεστική στάση απέναντι τους. Τα άτομα που προέρχονται από οικογένειες εργατικής τάξης ,αντιθέτως , ζουν άνευ περιορισμού. Οι γονείς τους είναι αδιάφοροι και αμφιθυμικοί. Ο στόχος των γονιών τους είναι η απόκτηση περισσότερων χρημάτων γεγονός που τους ωθεί πολλές φορές να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να κλέβουν (Πόθου, 1971). Η σκληρή απόρριψη, λοιπόν, που δείχνουν συστηματικά οι γονείς και η εξωπραγματική υπερπροστασία είναι αιτίες που μπορούν να οδηγήσουν σε διαταραχές διαγωγής.

Ο Karlan κάνει λόγο για τις διαταραχές διαγωγής κοινωνικού τύπου όπου το παιδί προσπαθεί να αντλήσει ζεστασιά και κουράγιο μέσα στις παραπτωματικές ομάδες. Επειδή ο φόβος για χάσιμο αυτής της αγάπης που θεωρεί ότι βρίσκει στις ομάδες αυτές είναι δυνατός το παιδί ακολουθεί δουλικά την παραπτωματική ηθική των νέων με την ίδια προσαρμογή που ακολουθήθηκε με τους γονείς του. Μια παλαιότερη έρευνα με punk και rockers έδειξε ότι περισσότεροι από τους μισούς έκριναν ότι είναι παρεξηγημένοι από τους γονείς τους, ενώ οι γονείς τους διακρίνουν έντονη μνησικακία από τα παιδιά τους, παραμένοντας, έτσι, αμφότερες πλευρές αδιάλλακτες (Καλαμπαλίκη, 1995, σελ.32-33).

Τα παραβατικά άτομα διακρίνονται από δυσθυμία ,ποικίλες διαταραχές στη διάθεση τους, ευερεθιστικότητα ,καχυποψία , είναι υπερσυγκίνητα συναισθηματικά ανώριμα , με έντονες σαδομαζοχιστικές τάσεις. Επίσης είναι σταθερά μυθομανείς και με εντονότατη παρατηρητικότητα (χαρακτηριστικό που διακρίνει τις ψυχοπαθητικές προσωπικότητες). Η ζωή τους η σεξουαλική ή συναισθηματική είναι εξίσου ανώμαλη. Ερωτεύονται με πάθος, ναρκισσιστικά και με ζήλια (Μπούκουρα, 1990, σελ.310-314).

Κυρίαρχα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των παραβατών είναι ο παρορμητισμός, ο ναρκισσισμός και η παθητική διάθεση. Οι παρορμητικοί παρουσιάζουν άγρια και αντικοινωνική συμπεριφορά. Χαρακτηρίζονται από ροπή προς την πράξη και άμεση εκτόνωση. Οι ναρκισσιστικοί θεωρούν τον εαυτό τους καλά προσαρμοσμένο. Είναι αντιδραστικοί, πονηροί και επιπόλαιοι. Υπερεκτιμούν την αξία τους και τονώνονται μέσα από την παραπτωματικότητα. Οι παθητικοί παραβάτες απλά ακολουθούν πιστά τις εντολές του αρχηγού, φοβούμενοι μη χάσουν την αποδοχή που κερδίζουν κατά αυτό τον τρόπο από την ευρύτερη ομάδα. Είναι εσωστρεφείς, καταθλιπτικοί και χρησιμοποιούν την παραπτωματικότητα για να ανακουφισθούν.

Είναι γεγονός ότι στο βιογραφικό των παραβατών καταγράφονται πολύ συχνά διαταραχές των σχέσεων κατά την πρώτη παιδική ηλικία την εποχή που δημιουργούνται και αναπτύσσονται αυτοί δεσμοί προσκόλλησης και οι διαδικασίες αλληλεπίδρασης. Είναι εμφανές ότι τα σώματα των άτακτων επιθετικών βίαιων εφήβων, εκείνων που εμφανίζουν διαταραχές διαγωγής συμπεριφοράς είναι πολύ συχνότερα από εκείνα των ήσυχων παιδιών σημαδεμένα με ουλές και τραυματισμένα από ατυχήματα. Είναι περισσότερο δυσμορφικά και μελανιασμένα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των παραβατικών ατόμων είναι άνδρες. Το γεγονός αυτό οφείλεται σε μια απόπειρα οικοδόμησης νέας προσωπικής ταυτότητας στο πλαίσιο μιας συλλογικότητας και έξω από τα υπάρχοντα φυσικά, ψυχολογικά και κοινωνικοπολιτισμικά δεδομένα. Είναι ίσως η περίπτωση του νέου μεσοαστικής προέλευσης που γίνεται «πανκ» και «σκινχεντ» προκειμένου να υποδυθεί μια σκληροτράχηλη ανδροπρεπή φιγούρα στους κόλπους μιας υποκουλτούρας που έχει αναπτύξει έντονα ανδριστικά και σεξιστικά πρότυπα. Προβαίνουν έτσι αυτά τα άτομα σε βίαιες εκδηλώσεις εναντίον κυρίως του «εκθλησμού» του ποδοσφαίρου και των άλλων κεντρικών θεσμών της εργατικής κουλτούρας. Η σπουδαιότητα του ανδρισμού τονίζεται με τις βλάσφημες και σεξιστικές συνομιλίες που ενοποιούν τους άντρες εναντίον των γυναικών. Εκεί οι άνδρες διακωμωδούν τις ανησυχίες που τους δημιουργεί η ανάγκη για γυναικεία αγάπη (Αστρινάκης, 1991).

Στην Ελλάδα σύμφωνα με έρευνα του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών, για τις συμμορίες των ανηλίκων στη χώρα μας, της οποίας την εποπτεία κι την επεξεργασία του τελικού κειμένου έκανε ο Νέστωρ Κουράκης, Καθηγητής Εγκληματολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και την επεξεργασία και ανάλυση δεδομένων καθώς και τα σχόλια οι Πάρη Ζαγούρα, Νομικός, Εγκληματολόγος, Επιμελήτρια

Ανηλίκων, Μαρία Α. Γαλανού, Νομικός, Διπλωματούχος Μεταπτυχιακού Κύκλου Σπουδών Ποινικών Επιστημών στη Νομική Σχολή Αθηνών το Μάρτιο του 2002, τα πορίσματα είναι τα εξής:

Μόνο το 60,6% των δραστών έχουν ορισμένη διαμονή. Τέσσερις στους δέκα περίπου ανηλίκους που εκδηλώνουν ομαδική παραβατική συμπεριφορά (44,5%) είναι 16 ετών και συνήθως τελούν κάποιο από τα αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας (49,8%), κατά κύριο λόγο κλοπές (37,5%). Σε ορισμένες περιπτώσεις ο ανήλικος χρησιμοποιεί είτε λεκτική απειλή, είτε σωματική βία, είτε όπλο (περίστροφο, τσεκούρι, μαχαίρι, σφυρί, σιδηρολοστό, κατσαβίδι) προκειμένου να επιτύχει τον στόχο του. Η πράξη έχει πολύ συχνά τελεστεί στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (43%) και γενικότερα στην Αττική μαζί με τον Πειραιά (52,8%) που αποτελεί άλλωστε και την τοπική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών. Οι περισσότερες ομάδες ανηλίκων παραβατών αποτελούνται από άτομα ίδιας εθνικότητας, ενώ πολύ λίγες είναι εκείνες οι περιπτώσεις των παραβατικών ομάδων στις οποίες αποδεικνύεται ότι συμμετέχουν και ενήλικες. Τα θύματα είναι συχνά Έλληνες με αλλοδαπό δράστη. Τέλος, η συνηθέστερη ποινική μεταχείριση των ανηλίκων είναι η επιβολή αναμορφωτικών μέτρων (63%), αλλά δεν είναι λίγες και οι περιπτώσεις ποινικού σωφρονισμού (96 στους 264 δράστες, 36,3%).

Ο ανήλικος παραβάτης έχει ιδιόμορφη ψυχοσύνθεση. Δεν αποτελεί μικρογραφία του μεγάλου. Τα χαρακτηριστικά του μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα: υπερισχύουν οι παρορμήσεις, ατελής βούληση, ασταθείς και ανίσχυρες ανώτερες λειτουργίες ελέγχου, τάση προς μίμηση, αστάθεια συναισθήματος, το ευερέθιστο, ένταση του φόβου, ζωηρότητα. Ο ψυχικός κόσμος του ανήλικου βρίσκεται σε διαρκή εξέλιξη και διαπλάθεται. Συνεπώς, ο ανήλικος πρέπει να αντιμετωπίζεται ως εξελισσόμενη ενιαία προσωπικότητα δεκτικής βελτίωσης (Τερζόγλου, 1996).

Για τον καθορισμό της προσφορότερης μεταχείρισης κάθε ανήλικου παραβάτη τους διακρίνουμε στις εξής κατηγορίες:

1. Οι ηθικώς εγκαταλελειμμένοι ανήλικοι.

Με τον όρο αυτό εννοούνται οι ανήλικοι που ζουν και αναπτύσσονται μέσα σε ένα ανήθικο και φθοροποιό περιβάλλον. Το περιβάλλον αυτό μπορεί να ανήκει είτε στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα που χαρακτηρίζονται από άθλια οικονομική κατάσταση, είτε στις ανώτερες κοινωνικές τάξεις όπου ο πλούτος και η αφθονία φέρνουν εύκολα την διαφθορά.

2. Οι ηθικώς διεφθαρμένοι ανήλικοι.

Σ' αυτήν την κατηγορία περιλαμβάνονται οι ανήλικοι που για λόγους βιολογικούς ή κοινωνικούς έχουν διαμορφώσει αντικοινωνική προσωπικότητα δρώντας με ποικιλότροπη αντικοινωνική συμπεριφορά που μπορεί να εκδηλώνεται με παραμέληση της σχολικής φοίτησης, με πολλαπλές απουσίες ή νεαροί παραβάτες που έχουν ξεφύγει από τον έλεγχο των γονιών τους και παρουσιάζουν έναν έκλυτο βίο.

3. Οι εγκληματίσαντες ανήλικοι.

Είναι εκείνοι οι οποίοι εκδήλωσαν την αντικοινωνική τους συμπεριφορά με την τέλεση ενός εγκλήματος. Χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

α) Εκείνοι που εξ' αιτίας της σωματικής ή διανοητικής ή ψυχικής νόσου, αναπηρίας ή ανωμαλίας χρειάζονται ειδική θεραπευτική μεταχείριση

β) Εκείνοι που είχαν την ψυχική ωριμότητα και την διανοητική εξέλιξη να αναγνωρίσουν το άδικο της πράξης και να χαλιναγωγήσουν τον ψυχικό τους κόσμο ώστε να μην τελέσουν το έγκλημα. Παρ' όλα αυτά όμως το τέλεσαν. Η ηθική τους διαφθορά, είναι τόσο προχωρημένη ώστε να φτάσει στο πεδίο της εγκληματικότητας. Πέρα από τις παραπάνω περιπτώσεις ανηλίκων όμως, αναφέρονται συχνά και οι όροι: Βία, αντικοινωνική συμπεριφορά, παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, παραπτωματική συμπεριφορά, παραβάτης, παραστρατημένος / κοινωνικά απροσάρμοστος, εγκληματίας, ανήλικος που βρίσκεται σε ηθικό κίνδυνο, επιθετικότητα, συμμορίες ανηλίκων.

2.5. Ο ρόλος της οικογένειας

Οι αλλαγές στη δομή της οικογένειας είναι παράλληλες με τις αλλαγές που γίνονται και στην ευρύτερη κοινωνία. Ο άνθρωπος, για να αντεπεξέλθει στις αλλαγές της κοινωνίας, οφείλει να έχει δύο προσόντα, τα οποία έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους:

α) να μπορεί οι δεξιότητες που αναπτύσσει να είναι αρκετά εξειδικευμένες ώστε να αντεπεξέρχεται στις απαιτήσεις της κοινωνίας και να εντάσσεται πιο εύκολα σε αυτή.

β) αλλά και να έχει τη ταχεία εξέλιξη και αναπροσαρμογή στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που ολοένα μεταβάλλονται.

Σύμφωνα με τα παραπάνω προσόντα, η οικογένεια λειτουργεί καλύπτοντας δύο ανάγκες των μελών της. Στη πρώτη ανάγκη λειτουργεί «εσωτερικά», προστατεύοντας τα μέλη τους εντός του θεσμού, ψυχικά και κοινωνικά, και στη δεύτερη περίπτωση, λειτουργεί «εξωτερικά», προωθώντας τα μέλη της σε μία ευρύτερη κοινωνικοποίηση, η οποία θα τους επιτρέψει να αναπτύξουν τις τυχόν δεξιότητες, που έχουμε ήδη αναφέρει (Ζαφειροπούλου, σελ.53-54).

Λόγω των αλλαγών που συμβαίνουν σε πολύ γρήγορους ρυθμούς, η οικογένεια έχει το πιο σημαντικό ρόλο, για τη προσαρμογή των μελών της. Είναι η κοινωνική ομάδα που αλλάζει αλλά ταυτοχρόνως, διατηρεί και μία συνέχεια μέσα στους κόλπους της, με αποτέλεσμα τα μέλη της να αναπτύσσονται και να προσαρμόζονται στην ευρύτερη κοινωνία, όχι αυτόνομα και αποκομμένα, αλλά με ρίζες και βάσεις που δεν τους επιτρέπουν να νιώσουν διαφορετικότητα ή απομόνωση.

Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τη ταυτότητα ενός ανθρώπου, προέρχονται από την οικογένεια του, και είναι η αίσθηση του «ανήκειν» και η αίσθηση του «διαφέρειν».

Η αίσθηση του «ανήκειν» διαμορφώνει τη ταυτότητα του ατόμου, εντάσσοντας το σε ένα σύνολο που κάποιες δομές και κάποιες σχέσεις θα είναι ορόσημο για αυτό, αφού θα παραμείνουν αναλλοίωτες από τις αλλαγές που θα συμβούν και τις επιδράσεις που τυχόν θα υποστούν. Η σχέση του παιδιού με τους γονείς του, καθώς και η σχέση μεταξύ πατέρα-μητέρα, και η «κληρονομιά» που το παιδί λαμβάνει από αυτή την ένωση (όπως π.χ. το επίθετο), είναι συνισταμένες που παραμένουν αναλλοίωτες για τον άνθρωπο στο πέρασμα του χρόνου.

Η αίσθηση του «διαφέρειν» διαμορφώνεται από τη στιγμή που το άτομο αρχίζει να συμμετάσχει σε κοινωνικές ομάδες εκτός της οικογένειας του. Εκεί γίνεται αντιληπτό ότι εκτός από μέλος της οικογένειας, το άτομο έχει και δική του προσωπικότητα και οντότητα, και οι σχέσεις του με τα υπόλοιπα μέλη της ευρύτερης κοινωνίας θα αναπτυχθούν βασιζόμενες στα δικά του χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, ασχέτως από την οικογένεια την οποία προέρχεται (Ζαφειροπούλου, σελ.54).

Σύμφωνα με τα παραπάνω μπορούμε πολύ εύκολα να αναλογιστούμε τις συνέπειες που υφίσταται ο ανήλικος όταν υπάρχει δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον. Ο ρόλος της οικογένειας και οι μεταβλητές της αποτέλεσαν αντικείμενο έρευνας, αναφορικά με τη παραβατικότητα, από παλιότερα.

Σύμφωνα με τις έρευνες που ασχολήθηκαν με το αντικείμενο οι γενικότερες οικογενειακές μεταβλητές που επιδρούν στη παραβατικότητα των ανηλίκων είναι οι:

- η εγκληματικότητα των ίδιων των γονέων
- η έλλειψη γονικής επίβλεψης των παιδιών
- η σκληρή ή παθητική ή αδιάφορη αντιμετώπιση της παραβατικότητας τους από τους γονείς
- ο ακανόνιστος ή σκληρός τρόπος επιβολής πειθαρχίας στα παιδιά
- οι γαμικές συγκρούσεις
- το μεγάλο μέγεθος της οικογένειας (Φαρσελάκης, 1985, σελ.54-55)

Οι παραπάνω μεταβλητές μπορούν να λειτουργήσουν και σαν παράγοντες οι οποίες θα βοηθήσουν την πρόγνωση της παραβατικότητας.

Η γενικότερη εικόνα των γονέων που προκύπτει μέσα από τη μελέτη των περιπτώσεων των ανήλικων παραβάτων προσδιορίζει χαρακτηριστικά σε αυτούς, όπως:

⇒δείχνουν μεγαλύτερη προτίμηση στη τιμωρία

⇒δίνουν περισσότερες εντολές αλλά συνήθως δεν είναι σαφείς αλλά αόριστες

⇒δίνουν συχνότερα σημασία σε περίπτωση παραβατικής συμπεριφοράς αλλά δεν την αντιλαμβάνονται εγκαίρως

⇒δεν παράγουν αποτέλεσμα στο τερματισμό της παραβατικής συμπεριφοράς (Φαρσελάκης, 1985, σελ.55-56)

Σύμφωνα με έρευνα των Glueck προκύπτει ότι το οικογενειακό περιβάλλον είναι ο πιο σημαντικός κοινωνικός παράγοντας επεξήγησης της παραβατικότητας. Αυτό καταδεικνύεται και από τις διάφορες που καταγράφονται στην έρευνα ανάμεσα σε οικογενειακά περιβάλλοντα παραβατικών ανηλίκων και μη. Πιο συγκεκριμένα, το οικογενειακό περιβάλλον των ανήλικων παραβατών παρουσιάζει:

1. μεγαλύτερο ποσοστό πνευματικής καθυστέρησης, συναισθηματικών διαταραχών, αλκοολισμού και εγκληματικότητας
2. μεγαλύτερο ποσοστό ασυμφωνιών και συγκρούσεων μεταξύ γονέων

3. έλλειψη καταλληλότητας και πληροφόρησης από τη πλευρά των πατεράδων σχετικά με τις παραβατικές δραστηριότητες των παιδιών
4. έλλειψη ζεστασιάς, συμπάθειας, τρυφερότητας και στοργής, από τη πλευρά των πατεράδων προς τα παιδιά τους
5. η πλευρά των μητέρων παρουσιάζει μία ασυνέπεια ως προς τη σχέση τους με τα αρσενικά παιδιά. Συνήθως είναι ή υπερπροστατευτικές ή αδιάφορες και απορριπτικές
6. έλλειψη πειθαρχίας, ασφάλειας, κύρους, κατάλληλης ατμόσφαιρας και σταθερότητας γενικότερα (Φαρσελάκης, 1985, σελ.56-57).

Εκτός όμως από τα γενικότερα χαρακτηριστικά και μεταβλητές του οικογενειακού περιβάλλοντος που σχετίζονται με τη παραβατικότητα, υπάρχουν και εξειδικευμένες περιπτώσεις όπως τα εξώγαμα, τα ορφανά, οι ανήλικοι που έχουν εγκαταλειφθεί ή που βρίσκονται εν μέσω διαφιλονικιών καθώς και οι ανήλικοι που έχουν υποστεί κακομεταχείριση.

Πιο συγκεκριμένα, το θέμα που προκύπτει στη περίπτωση των εξώγαμων ανηλίκων δεν είναι ηθικό αφού έχουν γίνει πλέον αποδεκτοί από τη κοινωνία αλλά ουσιαστικό αφού αυτή η κατηγορία ανηλίκων στερείται τη στοργή ενός ολοκληρωμένου οικογενειακού περιβάλλοντος. Αυτή η κατάσταση δημιουργεί στους περισσότερους μία πικρία η οποία τελικώς στρέφεται εναντίον της κοινωνίας. Το αποτέλεσμα είναι να διαφεύγουν από το οικογενειακό περιβάλλον αφού εκεί δεν βρίσκουν αυτά που αποζητούν, και να συμμετέχουν σε ομάδες με αντικοινωνική δράση και διάθεση για να εκφράσουν τα αρνητικά τους συναισθήματα.

Η λογική υπόθεση που θα μπορούσαμε να κάνουμε είναι ότι με τη βοήθεια της μητέρας, το κενό του πατέρα που νιώθουν τα εξώγαμα παιδιά θα μπορούσε να αναπληρωθεί. Δυστυχώς η κοινωνική πραγματικότητα καταδεικνύει πολλές φορές αντίθετες συμπεριφορές. Σε αυτές τις περιπτώσεις το παιδί είναι για τη μητέρα εμπόδιο για τη σύναψη γάμου ή υπενθύμιση της «αμαρτίας» της που την εμποδίζει να ενταχθεί στη κοινωνία και συνεπώς αδιαφορεί και το κακομεταχειρίζεται (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.56).

Αν στη περίπτωση των εξώγαμων ανηλίκων η μητέρα δεν μπορεί να καλύψει το κενό του οικογενειακού περιβάλλοντος, μπορούμε πολύ εύκολα να αναλογιστούμε τι συμβαίνει στη

περίπτωση των ορφανών που το ρόλο αυτό αναλαμβάνουν τα ορφανοτροφεία και τα ιδρύματα. Έχουμε ήδη επισημάνει ότι σε πολλές περιπτώσεις το οικογενειακό περιβάλλον αδυνατεί να παρέμβει ή να έχει προληπτικό ρόλο στη παραβατικότητα. Είναι λοιπόν, πολύ εύκολο να συνειδητοποιήσουμε τις συνέπειες όταν υπάρχει παντελής έλλειψη του.

Στις περιπτώσεις των ιδρυμάτων είναι πολύ δύσκολο να επιτελεστεί η σωστή ανάπτυξη των παιδιών αφού μέσα στο μεγάλο αριθμό των παιδιών που φιλοξενούνται εκεί αποτελούν άλλο ένα άτομο και όχι μία ξεχωριστή προσωπικότητα με τη δική του συμπεριφορά. Στις περιπτώσεις που τα παιδιά αυτά τοποθετηθούν σε ανάδοχη οικογένεια, δυστυχώς τα δεδομένα έχουν καταδείξει ότι αυτές οι οικογένειες δεν ενδιαφέρονται για τα ίδια τα παιδιά αλλά για τα ωφελήματα που λαμβάνουν από το κράτος.

Δεν θα μπορούσαμε βέβαια σε αυτή τη περίπτωση να μην αναφέρουμε και την υιοθεσία, κατά την οποία εξετάζεται αν το ζευγάρι που θέλει να υιοθετήσει ένα παιδί είναι κατάλληλο απ' όλες τις απόψεις για την ανατροφή του παιδιού αλλά δυστυχώς οι διαδικασίες λόγω της μεγάλης γραφειοκρατίας είναι ιδιαίτερα χρονοβόρες και κουραστικές με αποτέλεσμα πολλούς από τους ορφανούς ανήλικους να παραμένουν σε τέτοιου είδους ιδρύματα μέχρι την ενηλικίωση τους (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.57-58).

Στις περιπτώσεις εγκατάλειψης, αναφερόμαστε σε παιδιά που υπάρχουν οι φυσικοί γονείς αλλά λόγω οικονομικών δυσχερειών ή γιατί η οικογένεια έχει μόνο ένα γονέα που δεν επαρκεί, δεν έχουν σωστή και κατάλληλη καθοδήγηση και επίβλεψη. Σε αυτές τις περιπτώσεις παίζει σημαντικό ρόλο η έλλειψη της κοινωνικής πρόνοιας το κράτους. Δυστυχώς, οι παρεμβάσεις που γίνονται σε αυτές τις περιπτώσεις είτε είναι ιδιωτικής πρωτοβουλίας είτε είναι κρατική αλλά ανεπαρκής αφού συνίσταται μόνο στην απομάκρυνση των παιδιών από το οικογενειακό τους περιβάλλον και στη τοποθέτησή τους σε ιδρύματα με τις δυσάρεστες συνέπειες που προαναφέραμε (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.59-60).

Το διαζύγιο των γονέων είναι από μόνο του μία πολύ τραυματική εμπειρία. Αυτή η κατάσταση επιδεινώνεται στις περιπτώσεις που υπάρχει φιλονικία για την επιμέλεια του ανηλίκου. Παρόλο που τα δικαστήρια ως αρμόδια αποφασίζουν για το ποιο περιβάλλον είναι κατάλληλο για τον ανήλικο, συνήθως δεν αποφεύγονται συγκρούσεις που είναι δυσάρεστες για το παιδί. Όταν δεν υπάρχει σύμπνοια για την ανατροφή του, ο ανήλικος επιζητά τη διαφυγή και από τα δύο περιβάλλοντα που του είναι δυσάρεστα με συνέπεια να

καταφεύγει σε ομάδες με αντικοινωνική δράση. Παράγωγο αυτής της φιλονικίας είναι και η υπερβολική προσπάθεια ευχαρίστησης του ανήλικου. Οι γονείς, προσπαθώντας να πείσουν τον ανήλικο να τους προτιμήσει έναντι του άλλου γονέα, ικανοποιούν όλες τους τις απαιτήσεις, ακόμα και αυτές που τους προσφέρουν απόλυτη ελευθερία, αφήνοντας τον ανεξέλεγκτο και χωρίς ηθικούς δισταγμούς για το τι μπορεί να αποκτήσει και τι όχι (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.61-62).

Οι περιπτώσεις των ανηλίκων που υφίστανται σωματική ή σεξουαλική κακοποίηση από τους γονείς τους είναι πολύ ιδιόζουσες. Πρώτα απ' όλα η αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων εστιάζεται κυρίως στη τιμωρία των δραστών και δευτερευόντως στη ψυχολογική και ηθική υποστήριξη των θυμάτων. Ειδικότερα στις περιπτώσεις που οι γονείς προβαίνουν σε τέτοιες πράξεις ως αποτέλεσμα εθισμών όπως η τοξικομανία και ο αλκοολισμός, η πολυπλοκότητα του νομικού μας συστήματος δεν επιτρέπει πάντα το σωστότερο τρόπο παρέμβασης. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε τέτοιου είδους περιπτώσεις για να απομακρυνθεί το παιδί από την οικογένεια του ο δράστης, δηλαδή ο γονέας, πρέπει να έχει καταδικαστεί τουλάχιστον σε φυλάκιση ενός μηνός αλλιώς η απομάκρυνση δεν νομιμοποιείται, με αποτέλεσμα πολλοί ανήλικοι να παραμένουν με γονείς που τους κακοποιούν γιατί οι περιπτώσεις αυτές δεν έχουν φτάσει στα δικαστήρια.

Δεν πρέπει να παραλείψουμε ότι τα παιδιά που υφίστανται μία τέτοιου είδους μεταχείριση συνήθως την επαναλαμβάνουν. «Το παιδί που τρώει ξύλο σήμερα, θα δώσει ξύλο αύριο» είναι εξάλλου η ρήση που απεικονίζεται σε αφίσες κέντρων παροχής βοήθειας σε κακοποιημένα παιδιά στην Ιταλία (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.64-65).

Η οικογένεια είναι ένας από τους 6 σημαντικότερους θεσμούς της κοινωνίας, η οποία δρα άμεσα στα μέλη της με το συναίσθημα και τη λογική που επιβάλλουν οι συναισθηματικές σχέσεις. Έτσι ως κοινωνικός θεσμός επιβαρύνεται με την δημιουργία και παραπέρα εγκατάσταση παραβατικών συμπεριφορών από τις πολύ μικρές ηλικίες. Σύμφωνα με έρευνες έχει διαπιστωθεί το εξής: ενώ συχνά αποφεύγουμε να αναφερθούμε με λόγια όταν πρόκειται για την κακοποίηση ή παραμέληση παιδιών (Δημητριάδου, 1990, σελ.61-69), γινόμαστε ιδιαίτερα πρόθυμοι να εκφράσουμε τη γνώμη μας όταν ζητείται να μιλήσουμε για την παιδική εγκληματικότητα και να κατηγορήσουμε/επικρίνουμε τα παιδιά ως παραβάτες. Η αναφορά στο θέμα μάλλον συγκαλύπτεται από την αρχή της κακώς εννοούμενης «ενδοοικογενειακής αρμονίας». Αλλά είναι αδύνατο να γίνει διαφοροποίηση

ανάμεσα στην παραβατικότητα ανηλίκων και την κακοποίηση-παραμέληση των παιδιών (Barta και Winn, 1996, σελ. 28-30).

Είναι γεγονός ότι με τα χρόνια έχει αλλάξει η μορφή της οικογένειας. Έτσι από την πατριαρχική περάσαμε στην πυρηνική και τα τελευταία έχει δημιουργηθεί η μονογονεϊκή οικογένεια. Η δομή της οικογένειας ορίζεται επίσημα με το κοινωνικό γεγονός του «γάμου». Η ποιότητα των συζυγικών σχέσεων αναφέρεται στην συχνότητα, οξύτητα και σοβαρότητα εμφάνισης των συζυγικών προβλημάτων στο γάμο.

Το γεγονός της ανικανοποίητης επίτευξης θετικών στόχων μέσα από το γάμο – αναφερόμαστε κυρίως στην μητέρα- αποτελούν πηγή για αύξηση άγχους. Παράδειγμα, η ανασφαλής μητέρα από μη ευτυχισμένο γάμο με οικονομική στέρηση, σωματική ασθένεια ή ανικανοποίητες επιθυμίες, η οποία τελικά αποκτά πολύ λιγότερα από την ικανοποίηση που πρόσφερε, παραβαίνει πάνω στην συναισθηματική ανάπτυξη της σχέσης της με το παιδί.

Η κοινωνική δομή της οικογένειας, διαμορφώνει τις προσδοκίες των γονιών απέναντι στα παιδιά τους (Βέλτσος, 1979). Αρκετά συχνά, επειδή αυτές οι προσδοκίες απορρέουν από τις ανάγκες, τις αντιλήψεις και τις αξίες των ίδιων των γονιών, συχνά είναι υποκειμενικές και αντιφατικές. Έτσι μπορεί να λέει ένας γονιός στο παιδί του: *«θέλω να διακριθείς, να γίνεις ανεξάρτητος»* και ταυτόχρονα σε ένα άλλο επίπεδο, πολύ έμμεσα να του προτείνει: *«θέλω να μείνεις κοντά μου (στις δικές μου αντιλήψεις και αξίες για τη ζωή), το μικρό αδύναμο μωρό μου, που σε χρειάζομαι για να επιβιώσω ψυχολογικά»*.

2.5.1. Επιθετικότητα και οικογένεια

Ένας τρόπος με τον οποίο γίνονται επιθετικά τα παιδιά είναι η μίμηση. Οικογένειες λοιπόν, που είναι γενικά επιθετικές, έχουν παιδιά που είναι κι αυτό επιθετικό.

Η συμπεριφορά του γονέα απέναντι στο παιδί παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Οι υπερβολικά αυστηροί γονείς οι οποίοι τιμωρούν συχνά το παιδί ανάλογα με τη δική τους συναισθηματική κατάσταση και δεν αφήνουν περιθώρια συναισθηματικής αντίδρασης και έκφρασης από μέρους του παιδιού, δημιουργούν ένα επιθετικό παιδί.

Αλλά και το αντίθετο: παιδιά αυστηρού γονέα, ή υπερβολικά παραχωρητικοί γονείς που δεν θέτουν όρια στη συμπεριφορά του παιδιού τα καθιστούν επιθετικά.

Οι αδιάφοροι γονείς που αγνοούν τελείως ή και απορρίπτουν το παιδί τους, το καθιστούν επίσης επιθετικό.

Επίσης η κακοποίηση - παραμέληση των γονέων απέναντι στο παιδί, έχει ως αποτέλεσμα την επιθετικότητα του παιδιού.

Η κακοποίηση, παραμέληση περιλαμβάνει:

α)σωματική κακοποίηση (ξυλοδαρμοί κ.λ.π.)

β)σεξουαλική κακοποίηση

γ)αποστέρηση τροφής

δ)προμελετημένη δηλητηρίαση

ε)παραμέληση ιατρικής φροντίδας

στ)παραμέληση ασφάλειας

ζ)συναισθηματική παραμέληση

η)άλλες μορφές παραμέλησης.

Το άγχος στην οικογένεια (έντονα οικονομικά προβλήματα, διαταραγμένες σχέσεις γονέων κ.λ.π.), επιδρούν στην επιθετική συμπεριφορά του παιδιού.

Τα παιδιά αυτά γίνονται επιθετικά και μέσω του μηχανισμού άμυνας που ονομάζεται «ταύτιση με τον επιτιθέμενο» Το παιδί δηλαδή φοβάται αυτόν που επιτίθεται και προκειμένου να αποφύγει το φόβο αυτό, εσωτερικεύει το πρότυπο του επιτιθέμενου και κάνει το ίδιο. Σ' αυτό το σημείο καταλαβαίνουμε πόσο σημαντική είναι η στάση – συμπεριφορά του δασκάλου απέναντι στους μαθητές. Το παιδί που αντιδρά επιθετικά, χτυπώντας τους άλλους, ενοχλώντας τους άλλους, προσπαθεί να επικοινωνήσει μαζί μας, κάτι θέλει να μας πει μ' αυτή τη συμπεριφορά. Θέλει να το ακούσουμε, να συζητήσουμε μαζί του και εμείς πολλές φορές όταν βλέπουμε μια τέτοια συμπεριφορά, είτε αρχίζουμε τις απειλές, είτε αδιαφορούμε είτε θυμώνουμε κι εμείς. Με τον τρόπο αυτό διαιωνίζεται ο κύκλος αυτός, χωρίς να το

καταλαβαίνουμε. Έρευνες που έχουν γίνει αποδεικνύουν ότι τα παιδιά με χαμηλό βαθμό αποδοχής και με υψηλή επιθετικότητα εμφανίζουν προβλήματα στη μετέπειτα ζωή τους και συνήθως εγκαταλείπουν το σχολείο. Τα παιδιά αυτά δεν έχουν διδαχθεί ή δεν έχουν εξασκηθεί σε κοινωνικές δεξιότητες ώστε να μπορέσουν να επικοινωνήσουν με τους άλλους, να γίνουν αποδεκτά.

2.5.2. Η επιθετικότητα στην οικογένεια

Επιθετικότητα και βία υπάρχουν σήμερα παντού: στην οικογένεια, στο σχολείο, στον αθλητισμό, στον ευρύτερο κοινωνικό περίγυρο, στις διεθνείς σχέσεις, στον έντυπο και ηλεκτρονικό τύπο, παντού, σαν η κοινωνία και η ανθρωπότητα, να φροντίζει ν' αποκτά τη βία που της αξίζει ή ακριβέστερα να παράγει τη βία που της χρειάζεται. Η οικογένεια και το σχολείο με τον κοινωνικοποιητικό τους ρόλο αναλαμβάνουν την αποστολή όχι μόνο να μειώσουν τις επιθετικές αντιδράσεις των μελών τους, αλλά και να δώσουν στο κοινωνικό σύνολο ανθρώπους πράους, ειρηνικούς και με λιγότερη επιθετικότητα. Τούτο όμως δεν είναι καθόλου μια εύκολη υπόθεση. Στην οικογένεια και στο σχολείο το παιδί είναι αναγκασμένο ν' αποδεχθεί όλες τις πολιτιστικές νόρμες και αξίες της ομάδας και μάλιστα αντίθετα από τις δικές του κληρονομικές, ορμικές κι ενστικτικές αξίες και τάσεις.

Σ' όλα αυτά, που συνιστούν μια συγκαλυμμένη επιθετική συμπεριφορά, το παιδί αντιδρά στην αρχή ενστικτωδώς και στη συνέχεια συνειδητά και με αντι-επιθετικότητα. Η αδυναμία του ατόμου να κοινωνικοποιηθεί αλλά και της ομάδας να βοηθήσει σ' αυτήν τη διαδικασία, έχει ως αποτέλεσμα την αντίδρασή του, η οποία οδηγεί στην εκτροπή, την άρνηση, την εγκληματική και επιθετική συμπεριφορά.

Η επιθετικότητα των γονέων προς τα παιδιά, οφείλεται σε κοινωνικο-ψυχολογικά, κοινωνικο-οικονομικά, και πολιτισμικά αίτια. Το μέγεθος της κατοικίας, οι συνθήκες διαβίωσης, η προσπάθεια εξισορρόπησης της χαμηλής κοινωνικής προέλευσης, οι περιβαλλοντικές συνθήκες, η αδυναμία των γονέων να πείσουν τα παιδιά ν' αναγνωρίσουν και να ενστερνιστούν τις παραδοσιακές αξίες, η

ταύτιση των παιδιών με σύγχρονα πρότυπα, το δικαίωμα της μητέρας για εργασία κι ελευθερία, είναι λόγοι που δημιουργούν επιθετική συμπεριφορά.

Η επιθετική συμπεριφορά των γονιών, η συνεχής κηδεμόνευση κι εξάρτηση, η ενοχλητική ανάμειξη στην προσωπική ζωή των παιδιών, η διεκδίκηση από μέρους των παιδιών των δικαιωμάτων τους, η διαφορά κοσμοθεωριακών αντιλήψεων, η διαφορά ηλικίας, δημιουργούν ανάμεσα στα παιδιά και στους γονείς ένα κενό διαπροσωπικής, πολιτισμικής και ιδεολογικής επικοινωνίας με αποτέλεσμα την επιθετικότητα και τη σύγκρουση.

Αλλά και μεταξύ των συζύγων υπάρχει αμφίδρομη επιθετικότητα. Η γυναίκα πολύ συχνά είναι θύτης και θύμα. Η ανδρική επιθετικότητα εδράζεται συνήθως σε κοινωνικά, οικονομικά, εργασιακά, συζυγικά, οικογενειακά προβλήματα, σε πολιτισμικές, ιδεολογικές και κοσμοθεωρικές διαφορές, σε αμφισβήτηση και απειλή του ανδρικού ρόλου. Η άσκηση ακόμη συζυγικής εξουσίας στα πρότυπα της πατριαρχικής ή και της μητριαρχικής δομικής βίας οικογένειας και κοινωνίας, τα φεμινιστικά κινήματα και η χειραφέτηση της γυναίκας, συμβάλλουν στη δημιουργία αντι-επιθετικότητας, όπως επίσης το βάρος του τρίπτυχου της γυναικείας απασχόλησης (μητρότητα – νοικοκυριό – εξωοικιακή εργασία), η ισχυρή προσωπικότητα της συζύγου και η παρουσία του «πατέρα - φάντασμα» γεννούν λεκτική και σωματική επιθετικότητα.

Πολύ συχνά επίσης ανάμεσα στ' αδέρφια δημιουργούνται σοβαρά προβλήματα επιθετικότητας.

Η σύνθεση και το μέγεθος της οικογένειας, οι διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ των συζύγων και με τα παιδιά τους, η κοινωνικο-οικονομική κατάσταση και προέλευση, η γέννηση ενός παιδιού, ο ανταγωνισμός για τη συμπάθεια και προτίμηση των γονιών, η ανάληψη του ρόλου του πατέρα και της μητέρας από τα μεγαλύτερα, ο συνδυασμός αυταρχικής αγωγής και διαπροσωπικών διενέξεων ανάμεσα στα παιδιά, είναι αιτίες δημιουργίας επιθετικότητας τόσο των μεγαλύτερων αδερφών όσο και των γονέων σε βάρος των μικρότερων παιδιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1. Ισχύουσα νομοθεσία, ποινικός – σωφρονιστικός κώδικας

Στις 2 Οκτωβρίου 2003, ψηφίστηκε από την Βουλή των Ελλήνων, η «Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις», η οποία διαμόρφωσε την ήδη υπάρχουσα νομοθεσία (Παράρτημα 1).

Η ποινική ευθύνη του ανηλίκου, δεν προσδιορίζεται ακριβώς αλλά καθορίζεται από τους κανόνες του ποινικού δικαίου ανηλίκων. Πρόβλημα επίσης αποτελεί το γεγονός ότι υπάρχουν διαφορές από χώρα σε χώρα και για τα όρια ηλικίας δεν υπάρχει ενιαία ρύθμιση (Πιτσελά Αγγελική, 2002, σελ.132).

Ο ελληνικός ποινικός κώδικας διαχωρίζει τους ανήλικους παραβάτες ανάλογα με την ηλικία. Τα άτομα από την ηλικία των οκτώ έως τα δεκατρία χαρακτηρίζονται ως παιδιά και τα άτομα από δεκατρία έως δεκαοκτώ, έφηβοι.

Τα παιδιά θεωρούνται ποινικώς ανεύθυνα και κατά συνέπεια δεν διαπράττουν έγκλημα σύμφωνα με τον νόμο και μπορούν να υποβληθούν μόνο σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα και όχι σε ποινές (Πιτσελά Αγγελική, 2002, σελ.141-142).

Αν το άτομο που έχει εκτελέσει αξιόποινη πράξη είναι κάτω από οκτώ χρόνων, εντάσσεται στην κατηγορία των νηπίων, και το ποινικό δίκαιο δεν μπορεί να παρέμβει ούτε με την μορφή μέτρων. Τα νήπια δεν υπόκεινται στον ποινικό κώδικα αλλά στην γονική μέριμνα ή στην μέριμνα των επιτρόπων και συνεπώς στον αστικό κώδικα (Πιτσελά Αγγελική, 2002, σελ.145).

Τα μέτρα που εφαρμόζονται στα παιδιά δεν είναι για σωφρονισμό αλλά διέπονται από τις αρχές της διαπαιδαγώγησης και της θεραπείας και συμπληρώνουν ή αναπληρώνουν την μέριμνα των γονέων (Πιτσελά Αγγελική, 2002, σελ.146).

Επειδή ο έφηβος θεωρείται και δεν θεωρείται ποινικά υπεύθυνος, η υπευθυνότητα του δεν εξακριβώνεται μόνο από την ηλικία του αλλά και την διανοητική και βουλευτική ωριμότητα του. Η κρίση και η εξέταση της ευθύνης του, γίνεται από το δικαστήριο για τη συγκεκριμένη πράξη που τέλεσε και στην περίπτωση που κριθεί υπεύθυνος μπορούν να εφαρμοσθούν ποινές ποινικού σωφρονισμού (Πιτσελά Αγγελική, 2002, σελ.149).

Οι παιδαγωγικές αρχές δεν εγκαταλείπονται ούτε και σε αυτή την περίπτωση, σε συνάφεια με την βαρύτητα της πράξης του βέβαια. Εξάλλου, το δίκαιο ανηλίκων θεωρείται δίκαιο πρόνοιας παρά ποινικό δίκαιο και διέπεται από τις αρχές της διαπαιδαγώγησης.

Αν ο έφηβος κριθεί ποινικά ανεύθυνος έχει την ίδια ποινική μεταχείριση με τα παιδιά και υπόκειται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.

Οι νεαροί ενήλικες ή μετέφηβοι που βρίσκονται στην ηλικία δεκαοκτώ με εικοσιένα, θεωρούνται ποινικά υπεύθυνοι και ενήλικοι και η μεταχείριση τους ρυθμίζεται με τις «ειδικές διατάξεις για ανηλίκους» του ποινικού κώδικα και εφαρμόζεται το γενικό ποινικό δίκαιο (Πιτσελά Αγγελική, 2002, σελ.160).

Για να οριστεί ένας δράστης ως ανήλικος ή ενήλικος, έχει ιδιαίτερη σημασία η ηλικία του κατά τον χρόνο τέλεσης της πράξης. Οι νεαροί ενήλικες δικάζονται από τα τακτικά ποινικά δικαστήρια

3.2. Μεταχείριση του ανήλικου παραβάτη- εγκληματία

Τα είδη των μέτρων που υπάρχουν για την αναμόρφωση των παιδιών (6-12 ετών) που τελούν μία αξιόποινη πράξη, είναι δύο: τα ιδρυματικά και τα εξωιδρυματικά.

Ιδρυματικό μέτρο είναι ο εγκλεισμός του ανηλίκου σε κρατικό σύστημα αγωγής, και για τον οποίο θα μιλήσουμε αναλυτικά παρακάτω. Εξωιδρυματικά είναι:

- Η επίπληξη, η οποία θεωρείται και το πιο ήπιο και συχνό μέτρο αλλά η αποτελεσματικότητά του αμφισβητείται εντόνως
- Η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας στους γονείς ή τους κηδεμόνες, αν υπάρχει φυσικά κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον και εξαρτάται κυρίως από τον τρόπο που θα το διαχειριστεί ο επιμελητής ανηλίκων κατά τη διάρκεια εφαρμογής του
- Η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε ειδικούς επιμελητές ανηλίκων, που και αυτή εξαρτάται από την ύπαρξη ή όχι συγγενικού ή οικογενειακού περιβάλλοντος. Ένα πρόβλημα που προκύπτει συχνά από την επιβολή αυτού του μέτρου είναι ότι ο έλεγχος του επιμελητή είναι εξάμηνος, χρονικό διάστημα που θα έπρεπε να είναι πιο συχνό (Χαϊλού Ανθοζωή, 1990, σελ.32-33)

Το σύνηθες πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε με τα παραπάνω μέτρα είναι ότι προϋπόθεση για την επιβολή τους είναι η ύπαρξη οικογενειακού περιβάλλοντος. Επειδή όμως στα παιδιά που καταλήγουν στα δικαστήρια ανηλίκων υπάρχει συνήθως απουσία οικογενειακού περιβάλλοντος, τα μέτρα καθίστανται αυτομάτως εκτός εφαρμογής.

Το μόνο ιδρυματικό μέτρο που βρίσκεται σε λειτουργία είναι η τοποθέτηση σε κρατικό ίδρυμα αγωγής. Στην Ελλάδα σήμερα λειτουργούν δύο ιδρύματα ανηλίκων:

1. Το ίδρυμα αγωγής ανηλίκων αρρένων Κορυδαλλού, δυναμικότητας 75 παιδιών, με εισαγωγή ανηλίκων 15-17 ετών, στο οποίο λειτουργεί δημοτικό σχολείο, σχολή ηλεκτροτεχνιτών και μηχανοτεχνιτών αυτοκινήτων, ξυλουργικό τμήμα, τμήμα οικιακών σκευών, οικοδομικό και υδραυλικό τμήμα και τμήμα επαγγελματικού προσανατολισμού σε συνεργασία με τον Ο.Α.Ε.Δ. Τα παιδιά που έχουν τελειώσει το δημοτικό φοιτούν στα ανάλογα δημόσια σχολεία του Κορυδαλλού (Χαϊλού Ανθοζωή, 1990, σελ.37-38).
2. Το ίδρυμα αγωγής ανηλίκων αρρένων στο Βόλο, δυναμικότητας 20 παιδιών, με εισαγωγή ανηλίκων 7-14 ετών, στο οποίο λειτουργεί δημοτικό.

Για τους ανήλικους έγκλειστους υπάρχουν ειδικές ρυθμίσεις αναφορικά με την αγωγή τους (κοινωνική, φυσική, πνευματική και θρησκευτική), την εκπαίδευση τους και την ψυχαγωγία τους (Χαϊλού Ανθοζωή, 1990, σελ.53).

Η εργασία για τους ανήλικους είναι υποχρεωτική ως πηγή παροχής οικονομικού οφέλους από την μία και ως μέσο για την κοινωνική προσαρμογή τους από την άλλη. Η εργασία θεωρείται υποχρεωτική και καλύπτεται ως προς τις αμφισβητήσεις περί καταναγκαστικής εργασίας, με το επιχείρημα ότι η αμοιβή τους είναι θεσμός δημοσίου δικαίου και δεν αποτελεί αμοιβή (Χαϊλού Ανθοζωή, 1990, σελ.56-57).

Στο θέμα της επικοινωνίας του κρατούμενου με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, εφαρμόζονται τα εξής μέτρα:

⇒Επισκέψεις, για τις οποίες ισχύουν οι γενικές νομικές διατάξεις.

⇒Η τηλεφωνική επικοινωνία

⇒Η αλληλογραφία, στην οποία δεν υπάρχει περιορισμός αλλά υπάρχει έλεγχος για λόγους ασφαλείας

⇒Οι άδειες (Χαϊλού Ανθοζωή, 1990, σελ.58-60)

Στην περίπτωση των εξωϊδρυματικών μέτρων υπάρχει συμμετοχή, όπως προαναφέραμε, των ειδικών επιμελητών ανηλίκων. Αυτή η «ελεγχόμενη ελευθερία» των ανηλίκων που υποβάλλονται στα αναμορφωτικά μέτρα ελέγχεται από τους ειδικούς επιμελητές ώστε να ελέγχεται και η αποτελεσματικότητα των μέτρων (Χαϊλού Ανθοζωή, 1990, σελ.69).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. Η αντιμετώπιση της – εγκληματικότητας στην Ελλάδα.

Σε αυτό το κεφάλαιο θα μελετήσουμε πως αντιμετωπίζεται το φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων στην Ελλάδα και ποιοι είναι οι κύριοι φορείς που συμμετέχουν σε αυτό ξεκινώντας από τις υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων που έχουν κυρίως εποπτικό ρόλο.

Οι υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων ανήκουν περιφερειακά στο υπουργείο δικαιοσύνης. Η επιμέλεια, οργάνωση της λειτουργίας τους και η εποπτεία τους ανήκουν στο τμήμα πρόληψης εγκληματικότητας και κοινωνικής ένταξης νέων της διεύθυνσης πρόληψης εγκληματικότητας και σωφρονιστικής αγωγής ανηλίκων.

Οι επιμελητές ανηλίκων, δεκαπέντε μέρες μετά τον διορισμό τους ώστε να είναι έγκυρος, ορκίζονται ενώπιον του δικαστηρίου ανηλίκων και εφοδιάζονται με ειδική ταυτότητα. Μετά από αυτή την διαδικασία έχουν τις εξής αρμοδιότητες:

Πραγματοποιούν έρευνα για το πώς ζει και διαβιώνει ο ανήλικος και την διαγωγή του, με απευθείας επικοινωνία με τον ανήλικο, και με επικοινωνία με τους γονείς του και την υπόλοιπη οικογένεια του, των δασκάλων του, των εργοδοτών του και όσων άλλων έχουν επαφή μαζί του. Ότι στοιχεία προκύπτουν από την έρευνα, συντάσσονται σε έκθεση από τον επιμελητή, μαζί με τις προτάσεις του και τις υποδείξεις του για τον τρόπο που πρέπει να μεταχειρίζεται ο ανήλικος, σε συνεργασία όμως με τον προϊστάμενο του. Εάν ο ανήλικος χρήζει ανάγκης ψυχολογικής ή ψυχιατρικής εξετάσεως, τότε συνοδευόμενος από τον επιμελητή, την πραγματοποιεί σε έναν από τους ιατροπαιδαγωγικούς σταθμούς που υπάρχει, και τα αποτελέσματα αυτής, επισυνάπτονται μαζί με την έκθεση του επιμελητή.

Όταν τους ανατίθενται περιπτώσεις επιμέλειας ανηλίκων, αφού ενημερωθούν από τον φάκελο του, επικοινωνούν μαζί του και με όποιο άλλο πρόσωπο θεωρούν ότι θα συμβάλλει θετικά. Η επικοινωνία μεταξύ τους είναι συνεχόμενη μέχρι της επιτεύξεως του στόχου αλλιώς ο επιμελητής αναφέρει στο δικαστήριο ότι το μέτρο δεν έχει αποτελέσματα και θα πρέπει να μετατραπεί.

Όταν ο ανήλικος βρίσκεται σε σωφρονιστικό κατάσταση και θα απολυθεί υπό ειδικούς όρους ή θα πάρει άδεια ή θα εξέλθει οριστικά, ο επιμελητής ανηλίκων προετοιμάζει τον ανήλικο για την επάνοδο του στην κοινωνία, μετά από επικοινωνία του με

τον διευθυντή του σωφρονιστικού καταστήματος που ήταν ο ανήλικος και του δικαστού ανηλίκων (Καζακοπούλου, 1972, σελ.92).

Σε κάθε περίπτωση που χειρίζεται ο επιμελητής, είναι υποχρεωμένος να συντάσσει έκθεση για να ενημερωθεί ο ατομικός φάκελος του ανηλίκου ή υπηρεσία που ενδιαφέρεται γι' αυτόν.

Οι επιμελητές οφείλουν να είναι εχέμυθοι για τις γνώσεις που αποκτούν με την σχέση τους με τον ανήλικο, για να διαφυλάσσονται τα υλικά και ηθικά συμφέροντα του ανηλίκου και της οικογένειάς του.

Κατά την εκτέλεση του έργου τους, η στάση τους πρέπει να είναι άμεμπτη και τέτοια ώστε να μην κλονίζεται η εμπιστοσύνη προς αυτούς και το έργο τους (Καζακοπούλου, 1972, σελ.92-93).

Οι εταιρίες προστασίας ανηλίκων, υπάγονται στην αρμοδιότητα του υπουργείου δικαιοσύνης και ασχολούνται με την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων. Είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου υπό την εποπτεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Λειτουργούν στην έδρα κάθε πρωτοδικείου και έχουν σκοπό την πρόληψη της εγκληματικότητας των ανηλίκων οι οποίοι εμφανίζουν αντικοινωνική συμπεριφορά ή βρίσκονται σε κίνδυνο να γίνουν δράστες ή θύματα αξιόποινων πράξεων, λόγω ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος ή άλλων δυσμενών κοινωνικών συνθηκών και αιτίων .

Κάθε εταιρεία διοικείται από επταμελές διοικητικό συμβούλιο, τα μέλη του οποίου προσφέρουν τις υπηρεσίες τους χωρίς μισθό . Οι πόροι τους προέρχονται από επιχορήγηση του υπουργείου δικαιοσύνης και από δωρεές και κληροδοτήματα.

Όταν εξασφαλισθούν οι αναγκαίοι πόροι οι εταιρείες ιδρύουν στέγες φιλοξενίας ανηλίκων όπου μέσα σε οικογενειακές συνθήκες παρέχουν φιλοξενία και πολύπλευρη υποστήριξη στα παιδιά που προστατεύουν. Στέγες φιλοξενίας διαθέτουν οι εταιρίες προστασίας ανηλίκων Αθήνας, Πειραιά, Ηρακλείου Κρήτης, Καρδίτσας, Αλεξανδρούπολης, Κοζάνης και Βόλου (www.ministryofjustice.gr).

Η αντιμετώπιση της νεανικής παραβατικότητας στην Ελλάδα συμπληρώνεται με τη δράση αστικών μη κυβερνητικών οργανώσεων με κύριο παράδειγμα την Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων - ΑΡΣΙΣ. Η ΑΡΣΙΣ ιδρύθηκε το 1992 με σκοπό την ανάπτυξη

πρωτοβουλιών και την οργάνωση προγραμμάτων κοινωνικής υποστήριξης για νέους, ηλικίας 15 έως 25 ετών, με προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού λόγω δυσμενών οικογενειακών και κοινωνικών συνθηκών. Έχει δείξει δε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους νέους παραβάτες επιδιώκοντας την υποστήριξή τους και την προετοιμασία για την ένταξη τους στην αγορά εργασίας.

Η οργανωτική διάθρωση της ΑΡΣΙΣ διέπεται από τις αρχές της δημοκρατίας, της κατανομής ευθυνών και της ιεραρχίας. Διοικείται από Διοικητικό Συμβούλιο, που το απαρτίζουν τρία από τα ιδρυτικά της μέλη.

Για την καλύτερη οργάνωση και παρακολούθηση των δραστηριοτήτων της, η ΑΡΣΙΣ είναι διαρθρωμένη με βάση τρεις τομείς: Τομέα Εφαρμογής, Τομέα Ανάπτυξης και Τομέα Εθελοντισμού.

Στις τρεις πόλεις που έχει παραρτήματα η οργάνωση, αποφασιστικό ρόλο στο σχεδιασμό και την ανάπτυξη των τοπικών δραστηριοτήτων παίζουν:

- ☒ Η Συντονιστική Επιτροπή, που αποτελείται από τα στελέχη επί κεφαλής των τομέων Ανάπτυξης, Εφαρμογής και Εθελοντισμού.
- ☒ Η Ολομέλεια Στελεχών, που αποτελείται από όλα τα εν ενεργεία στελέχη της πόλης.
- ☒ Η Ολομέλεια Εθελοντών, που συμμετέχουν σε εθελοντικές ομάδες
- ☒ Η Ολομέλεια των Μελών, που συμβάλλουν στην προώθηση των σκοπών της οργάνωσης.
- ☒ Το Τοπικό Συμβούλιο, στο οποίο συμμετέχουν εκπρόσωποι των στελεχών, των εθελοντών και των μελών.

Επίσης, σε τοπική βάση συναντώνται τακτικά και άλλες ομάδες ανά τομέα και ανά πεδίο δράσης, εθελοντικές ομάδες ανά δραστηριότητα και ομάδες εργασίας μελών με συγκεκριμένες αποστολές.

Σε πανελλήνια βάση συγκροτείται το Συμβούλιο Πολιτικής, που αποτελείται από εκπροσώπους των Τοπικών Συμβουλίων και έχει αποστολή το συντονισμό του έργου της οργάνωσης συνολικά και τη συμβολή στη διαμόρφωση των πολιτικών κατευθύνσεων της.

Σκοπός της ΑΡΣΙΣ είναι η ανάπτυξη νέων πρακτικών και προτάσεων για την υποστήριξη των νέων που κινδυνεύουν από κοινωνικό αποκλεισμό, η κινητοποίηση των πολιτών και η

προσαρμογή των θεσμών στην κατεύθυνση της πρόληψης της νεανικής περιθωριοποίησης και της κατοχύρωσης των νεανικών δικαιωμάτων (www.arsis.gr)

Στον ελλαδικό χώρο υπάρχουν όμως και αρκετές αξιόλογες ιδιωτικές πρωτοβουλίες που θα αναφέρουμε σε αυτό το σημείο όπως για παράδειγμα η περίπτωση της «Στέγης της Σύρου» που δημιουργήθηκε το 1996 από τη Μαρία Κυδωνέος Φωστέρη, επιμελήτρια ανηλίκων. Η πολύχρονη εμπειρία της στα δικαστήρια, όπου ασχολιόταν καθημερινά με πολλούς ανηλίκους οι οποίοι παραβατούσαν λόγω άθλιων συνθηκών διαβίωσης και παραμέλησης, την έκανε να συνειδητοποιήσει ότι η λύση γι' αυτά τα παιδιά δεν ήταν το να τους λέει να μην το ξανακάνουν γιατί τους περίμεναν νομικές ποινές αλλά να κάνει κάτι ουσιαστικό γι' αυτά. Αυτός ήταν και ο λόγος που δημιούργησε αυτό το κέντρο υποστήριξης, το οποίο δεν έχει καμία κρατική υποστήριξη και όλοι όσοι εργάζονται σε αυτό το κάνουν εθελοντικά και το οποίο μέχρι σήμερα έχει ασχοληθεί με 170 περιπτώσεις παιδιών. Μάλιστα, η Ευρωπαϊκή Ένωση το τίμησε ως ολοκληρωμένο μοντέλο υποστήριξης ανηλίκων παραβατών και όπως η ίδια η κυρία Φωστέρη αναφέρει: «*Αν φτιάχναμε στέγες για τέτοια παιδιά, ίσως δεν χρειαζόταν να χτίζουμε φυλακές*» (<http://earthquake.pblogs.gr/2008>).

Άλλοι μη κυβερνητικοί φορείς είναι:

1. Ο «Σύλλογος Φίλων-Εθελοντών Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων Θεσσαλονίκης» του οποίου στόχος είναι η υποστήριξη των ανηλίκων που εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά και παρέχει στους ανήλικους νομική υποστήριξη, υγειονομική συμπαράσταση, δυνατότητα εκπαίδευσης και οικονομική στήριξη (www.anthropos.gr.)
2. Ο «Σύλλογος Φίλων Εθελοντών Εταιρίας Προστασίας Ανηλίκων» της οποίας στόχος είναι η ενίσχυση από όλες τις πλευρές, των ανήλικων παραβατών μέσω του εθελοντισμού (www.volunteers.neagenia.gr.)

Η αστυνομία στον τομέα της πρόληψης, λειτουργεί εξειδικευμένες υπηρεσίες ανηλίκων, ενεργεί τακτικούς ελέγχους σε χώρους όπου συχνάζουν ανήλικοι και ιδιαίτερα σε χώρους όπου η παραμονή τους είναι απαγορευμένη από το νόμο, όπως είναι αίθουσες ηλεκτρονικών παιχνιδιών, κέντρα όπου απαγορεύεται από το νόμο η χορήγηση οινοπνευματωδών ποτών σε ανηλίκους. Από τους χώρους αυτούς γίνονται προσαγωγές ανηλίκων, όπου καλούνται και οι γονείς τους, οι οποίοι ενημερώνονται σχετικά, στους δε ανηλίκους απευθύνονται συστάσεις. Αντίθετα στους ιδιοκτήτες και υπεύθυνους των

προαναφερομένων καταστημάτων, όταν διαπιστώνεται απ' αυτούς διάπραξη αξιόποινης πράξης, συλλαμβάνονται και εφαρμόζονται σε βάρος τους διοικητικά μέτρα.

Παράλληλα έχουν θέσει σε προγράμματα εφαρμογής και άλλες δραστηριότητες, όπως είναι η συνεργασία με σχολεία, συλλόγους γονέων και κηδεμόνων κ.λ.π. για την ενημέρωση σε θέματα όχι μόνο παραβατικότητας, αλλά και ναρκωτικών, αλκοολισμού, κακοποίησης κ.λ.π, ενώ οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση του φαινομένου της επαιτείας των ανηλίκων στα φανάρια, γίνεται σε συνεργασία με άλλους φορείς, όπως είναι ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας (Ε.Ο.Π.).

Για τα παραπάνω θέματα υπάρχει στενή συνεργασία με φορείς που ασχολούνται με την προστασία του ανηλίκου και κυρίως φορείς, όπως για παράδειγμα είναι το Ινστιτούτο υγείας του παιδιού, και παρέχει εξειδικευμένες υπηρεσίες κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης σε ανηλικούς θύματα σωματικής και σεξουαλικής κακοποίησης (www.elsesme.gr).

4.2. Θεραπευτικές προσεγγίσεις

Οι δύο θεραπευτικές προσεγγίσεις που έχουν αξιολογηθεί και επιστημονικά τεκμηριωθεί ως αποτελεσματικές στη μείωση υποτροπής και στην αύξηση των κοινωνικών συμπεριφορών στηρίζονται στη συστημική προσέγγιση και είναι:

§ η λειτουργική θεραπεία οικογένειας (functional family therapy - FFT)

§ και η πολυσυστημική θεραπεία (multisystemic therapy - MST)

Η λειτουργική θεραπεία οικογένειας στοχεύει στην αλλαγή συμπεριφοράς του ατόμου σε συνάρτηση με αλλαγές στις λειτουργίες της οικογένειας του και του ευρύτερου περιβάλλοντος. Αποβλέπει επίσης, στην τροποποίηση των συνθηκών επικινδυνότητας και ενίσχυση των παραγόντων προστασίας ενώ προάγει τη γενίκευση, τη διατήρηση και την υποστήριξη των εφικτών (μακροχρονίως) αλλαγών που επιφέρει.

Η πολυσυστημική θεραπεία αποτελεί παράδειγμα καινοτόμου μοντέλου αποτελεσματικής παρέμβασης. Η προσέγγιση αυτή έχει αναπτυχθεί μέσα στα πλαίσια μιας προσπάθειας για ανεύρεση επιστημονικά έγκυρης και οικονομικά αποτελεσματικής θεραπείας στην κοινότητα, που να αποτελεί πρακτικά εφαρμόσιμη και βιώσιμη εναλλακτική λύση ως προς τις δαπανηρές αλλά και αναποτελεσματικές θεραπείες που

έχουν εφαρμοστεί παραδοσιακά σε νέους με σοβαρή διαταραχή διαγωγής (ιδρυματική ή εξωιδρυματική φροντίδα).

Η θεραπευτική αυτή προσέγγιση έχει χρηματοδοτηθεί από το Εθνικό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας των Η.Π.Α. (NIMH) και αναπτύχθηκε από τον Scott Henggeler. Οι βασικοί άξονες αυτού του προγράμματος περιγράφονται ως εξής: Πρώτον, το πρόγραμμα στοχεύει στη βελτίωση της ψυχοκοινωνικής λειτουργικότητας των νέων και των οικογενειών τους, έτσι ώστε η ανάγκη για την τοποθέτηση του νέου σε δομές εκτός οικογένειας να μειωθεί δραστικά. Προκειμένου να πετύχει το στόχο του το πρόγραμμα επιχειρεί να λάβει υπόψη τους γνωστούς αιτιολογικούς παράγοντες της παραβατικότητας τόσο σε εξατομικευμένο όσο και σε ολιστικό επίπεδο. Ως εκ τούτου, η προσέγγιση επικεντρώνεται όχι μόνο στον έφηβο αλλά και στο οικογενειακό και στο ευρύτερο κοινωνικό του περιβάλλον (σχολείο, γειτονιά, στήριξη στην κοινότητα, συνομήλικοι).

Παράδειγμα αποτελούν οι παρεμβάσεις στην οικογένεια, οι οποίες επικεντρώνονται στην προώθηση της ικανότητας των γονέων να αναλάβουν το ρόλο της επίβλεψης/επιτήρησης και πειθαρχίας του νέου. Εδώ το πρόγραμμα αξιολογεί ποιοι παράγοντες παρεμποδίζουν την επιβολή πειθαρχίας από τους γονείς και δρα αναλόγως.

Συχνά παρατηρείται ότι η έλλειψη κοινωνικής στήριξης, η ψυχιατρική διαταραχή του γονέα και η γονική χρήση οινόπνευματων ή άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών αποτελούν εμπόδιο στην εφαρμογή του προγράμματος. Σε μια τέτοια περίπτωση προσφέρεται ατομική βοήθεια στους γονείς. Δεύτερον, βασικός στόχος του προγράμματος είναι η απομάκρυνση του εφήβου από τις υποπολιτισμικές ομάδες και η ανάπτυξη εναλλακτικών σχέσεων με «κοινωνικούς» συνομήλικους. Οι γονείς αποτελούν το κλειδί στην εκπλήρωση αυτού του στόχου. Τρίτον, παρεμβάσεις εκπαιδευτικής και επαγγελματικής κατάρτισης που έχουν ως στόχο την αύξηση της ικανότητας του νέου για μελλοντική εργασία και οικονομική αυτάρκεια.

Η διάρκεια του προγράμματος είναι τετράμηνη - σύνολο 60 ωρών με επικοινωνία επί καθημερινής βάσεως. Η βασική του φιλοσοφία είναι η προστασία και η διατήρηση της οικογενειακής συνοχής. Το πρόγραμμα στηρίζεται στη στενή συνεργασία των υπηρεσιών ψυχικής υγείας, της εκπαίδευσης, της κοινωνικής πρόνοιας και του νομικού συστήματος.

Η πολυσυστημική προσέγγιση ουσιαστικά προσδοκεί να αλλάξει την πραγματικότητα που περιβάλλει το νέο τροποποιώντας το άμεσο περιβάλλον του, οικογενειακό και

ευρύτερο, έχοντας ως στόχο την βελτίωση της κοινωνικής του συμπεριφοράς. Η επιτυχία του προγράμματος επιφέρει βελτίωση οικογενειακών σχέσεων και σχέσεων με συνομήλικους, μείωση των προβλημάτων συμπεριφοράς και μείωση του αριθμού τοποθετήσεων του νέου σε δομές εκτός οικογένειας.

Σε σύγκριση με τους νέους που τους επιβλήθηκε δικαστική επιμέλεια υπήρξαν λιγότερες υποτροπές (συλλήψεις). (www.encephalos.gr).

4.3. Προτάσεις στήριξης

Ο όρος πρόληψη, που αναλούμε στο επόμενο υποκεφάλαιο, είναι ένας όρος που από μόνος του δημιουργεί προβλήματα και οι προτάσεις στήριξης αφορούν τους δύο κύριους θεσμούς που τη διαμορφώνουν και την επηρεάζουν: την οικογένεια και το σχολείο. Πιο αναλυτικά:

Οικογένεια

- Οφείλει να δώσει έμφαση στη διαδικασία κοινωνικοποίησης του παιδιού και ιδιαίτερη σημασία στην εκδήλωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς του
- Θα πρέπει να μεταδίδει στο παιδί πρότυπα ηθικής και δικαιοσύνης που θα είναι κατάλληλα για το παιδί να τα αντιγράψει
- Θα πρέπει να μεταδίδει στο παιδί κοινωνικούς κανόνες και αξίες που θα το βοηθήσουν προς το προσανατολισμό του και θα το προφυλάξουν από δυσάρεστες καταστάσεις (Φαρσελάκης, 1985, σελ.128-129).

Σχολείο

- Οι παιδαγωγοί, κατά τη σχολική διαδικασία, οφείλουν να αποφεύγουν τους χαρακτηρισμούς τους μαθητή, τις γενικεύσεις, τη τυποποίηση, τη δημιουργία στερεοτύπων, το στιγματισμό, τη ταύτιση και τη δημοσιοποίηση της αρνητικής πορείας του παιδιού που θα επιφέρει κάποια από τα παραπάνω (Φαρσελάκης, 1985, σελ.148-149)
- Να ενισχύσει τις δομές του ώστε να προλαβαίνει την κοινωνία στην επαφή του με το παιδί, δηλαδή το παιδί να μαθαίνει τη κοινωνία μέσα από το σχολείο και όχι

μέσα από την ίδια τη κοινωνία, ώστε να είναι σωστά και κατάλληλα προετοιμασμένο.

- Να ενισχύσει τους στόχους του ώστε να φαίνονται πιο ελκυστικοί στα παιδιά συγκριτικά με τους κοινωνικούς στόχους που δημιουργεί η κοινωνία σήμερα και είναι εκτός των ορίων οποιασδήποτε αξίας (Φαρσελάκης, 1985, σελ.145-146).
- Να εντάσσει και να προφυλάσσει τα παιδιά που ο άλλος παράγοντας διαμόρφωσης τους (οικογενειακό περιβάλλον) αποδεικνύεται δυσλειτουργικός και είναι πιο ευάλωτα και επιρρεπή σε αντικοινωνικές συμπεριφορές (Φαρσελάκης, 1985, σελ.130).

4.4. Πρόληψη

Η πρόληψη της παραβατικότητας μπορεί να γίνει με μέτρα τα οποία θα πλήξουν τους παράγοντες που την ευνοούν και τη δημιουργούν. Σύμφωνα με το Paul Gornil, διάσημο Βέλγο καθηγητή, το ποινικό δίκαιο από μόνο του δεν είναι επαρκές για να καταπολεμήσει την αξιόποινη δράση αλλά χρειάζεται να καταπολεμηθούν οι παράγοντες (ατομικοί, οικογενειακοί, κοινωνικοί), οι οποίοι συντελούν στη δημιουργία της (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.74).

Το ενδιαφέρον όλων όσων ασχολούνται με την εφαρμογή του νόμου για τις συγκεκριμένες περιπτώσεις θα πρέπει να στραφεί προς το τομέα της πρόληψης ώστε κάθε φορά που επιβάλλουν μία ποινή για κάποια αξιόποινη πράξη, στη περίπτωση των ανηλίκων, να γνωρίζουν και γιατί έχει προκληθεί.

Γνωρίζοντας την αιτία όχι μόνο θα γίνει απόπειρα καταπολέμησης των παραγόντων που δημιουργούν τη παραβατικότητα αλλά, θα βοηθηθούν και οι εφαρμοστές των νόμων ώστε να αντιμετωπίσουν σωστά τους ανήλικους παραβάτες και να τους προετοιμάσουν για μία σωστή επανένταξη στη κοινωνία (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.75).

Το κυριότερο προληπτικό μέτρο που μπορεί να ληφθεί για τη παραβατικότητα των ανηλίκων είναι η σωστή και κατάλληλη αγωγή τους. Όταν αναφερόμαστε στην αγωγή δεν εννοούμε μόνο τη μετάδοση γνώσεων και πληροφοριών στον ανήλικο αλλά και τη σωστή ανατροφή του για να μπορέσει ως ενήλικος να διαμορφώσει έναν ηθικό και ενάρετο χαρακτήρα.

Αυτή η διαδικασία όταν ξεκινήσει από τη πολύ νεαρή ηλικία του παιδιού, θέτει τις βάσεις μίας σωστής και δίκαιης συμπεριφοράς του παιδιού και επηρεάζει τις κληρονομικές προδιαθέσεις, ενισχύοντας τις σωστές και αμβλύνοντας τις αρνητικές (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.75).

Το βάρος αυτής της αγωγής, η οποία θα λειτουργήσει προληπτικά ως προς τη παραβατικότητα, είναι ευθύνη της οικογένειας και του σχολείου και η ανικανότητα τους είναι που τη δημιουργεί. Οι ανάγκες όμως της σύγχρονης κοινωνίας, τους αναγκάζει να υποβαθμίζουν τις αξίες της ηθικής και του δικαίου που πρέπει να μεταφέρουν στο παιδί, ωθώντας τους να μεταφέρουν πιο «ρεαλιστικές» αξίες, τις οποίες θεωρούν βασικές για την επιβίωση του ανθρώπου, αλλά όχι και τόσο σωστές.

Αυτή η κατάσταση αποτελεί μέρος μίας γενικότερης κοινωνικής συνθήκης που πάσχει από έλλειψη συνείδησης και ιδεώδη, όπως το θρησκευτικό, το εθνικό, το ανθρωπιστικό, το ηθικό, το κοινωνικό, το καλλιτεχνικό όσο και της ελευθερίας (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.76).

Η κοινωνική φιλοσοφία που επιτρέπει σήμερα τη θυσία κάθε αξιών για την επίτευξη της επιτυχίας, θα καταπολεμηθεί μόνο με τη συνεργασία των αρμόδιων θεσμών που συντελούν στη κάθε μορφή ανάπτυξης του παιδιού και η οποία θα θέσει νέα δεδομένα.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η πρόληψη της ανήλικης παραβατικότητας θα πρέπει να ταυτιστεί με την αλλαγή αντιλήψεων γενικότερα και την αλλαγή στάσης και πορείας αυτών που συντελούν στη διαμόρφωσή τους. Με αυτό τον τρόπο τα νεανικά ένστικτα θα γίνουν ενισχυτικά και κινητήριες δυνάμεις για τη κοινωνία μας και δεν θα διοχετευθούν προς τις αρνητικές και παραβατικές συμπεριφορές (Φρατζεσκάκης, 1987, σελ.77).

Σαν διαδικασία είναι αρκετά επίπονη και μπορεί να χαρακτηριστεί από πολλούς ως «ουτοπική». Σίγουρο όμως είναι ότι για να υπάρξει ένα ευοίωνο μέλλον, θα πρέπει να «στηθεί» αρχικά ένα στέρεα δομημένο παρόν το οποίο θα θέσει τις βάσεις για μία σωστή, δίκαιη και ηθική αγωγή των ανηλίκων.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το 2004 κατατέθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σχέδιο έκθεσης για τη παραβατικότητα ανηλίκων το οποίο μεταξύ άλλων αναφέρει ότι:

Η πρόληψη θα πρέπει να αποτελεί το πρωταρχικό και κυριότερο τμήμα μίας στρατηγικής για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων. Ο λόγος για τον οποίον

ιστορικά προηγήθηκε η "καταστολή", ενώ και μέχρι σήμερα το κυριότερο βάρος ρίχνεται στην ποινική μεταχείριση, είναι αφενός διότι οι πολιτικές πρόληψης είναι μακροχρόνιες και τα αποτελέσματά τους δεν είναι άμεσα ορατά, γεγονός που αποστερεί κυβερνήσεις και πολιτικούς από άμεσα πολιτικά οφέλη, και αφετέρου λόγω του ιδιαίτερα αυξημένου κόστους των πολιτικών πρόληψης. Η έγκαιρη και προ της εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς κινητοποίηση του κράτους πρόνοιας, που θα στηρίξει την οικογένεια και τον ανήλικο, είναι σαφώς αρκετά πιο δαπανηρή από την επιβολή ποινής ή κοινωνικής αγωγής. Πολύ περισσότερο δε όταν για την στρατηγική πρόληψης απαιτείται η ενεργοποίηση σε πολυτομεακό επίπεδο, με την συνυπευθυνότητα και την κοινωνική συμμετοχή άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενων φορέων.

Στο πλαίσιο αυτό θα αποτελούσε σημαντική κατάκτηση της κοινωνίας, αλλά και της Πολιτείας σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο, η υιοθέτηση κώδικα κοινωνικής πρόληψης και αλληλεγγύης προς τους ανήλικους (δράστες και θύματα), αποσυνδεδεμένου από τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης.

Η αντιμετώπιση της παιδικής παραβατικότητας (Barthomeuf 1997, σελ. 91-96) επιβάλλει την προσεκτική μελέτη όλων των στοιχείων με σκοπό την αποφυγή μέτρων τα οποία θα οδηγήσουν σε ιδρυματική μεταχείριση. Η επιτυχία του παραπάνω σκοπού θα εξαρτηθεί από τον τρόπο που θα μελετηθούν τα επιμέρους στοιχεία που ενεργοποιούνται από τη νηπιακή κιάλας ηλικία, προς την κατεύθυνση του σχηματισμού παραβατικών πράξεων.

Επομένως προτείνεται οι δικαστές να μην κρίνουν τις πράξεις τους και τους ίδιους ως «ποινικά ανεύθυνους» και τους παραπέμπουν σε αναμορφωτικά μέτρα όπως: η επίπληξη, η επιμέλεια γονέων επίτροπων η κηδεμόνων, η επιμέλεια ειδικού επιμελητού η εισαγωγή σε αναμορφωτικό κατάστημα, ίδρυμα Αγωγής, θεραπευτική αγωγή (τα οποία πολύ πιθανόν να βλάψουν την ψυχοσωματική ισορροπία και εξέλιξη του παιδιού) αλλά να προβούν στην λεπτομερή εξέταση των παραγόντων οι οποίοι εμπλέκονται στη δημιουργία του προβλήματος. Η πρόληψη και η έγκαιρη ανάπτυξη/καλλιέργεια των θετικών συμπεριφορών του παιδιού, μειώνουν την επιβάρυνση της προσωπικότητας και συγκρατούν/περιορίζουν το πρόβλημα της παιδικής παραβατικότητας. Η έρευνα θεωρεί ως σωστό ότι το ανθρώπινο δυναμικό μπορεί να διαμορφωθεί και να τροποποιηθεί από τις

μικρές ηλικίες με αναστρέψιμα αποτελέσματα των παραβατικών στοιχείων, απ' ό τι μετά τη λήψη αναμορφωτικών ή σωφρονιστικών μέτρων από το δικαστήριο.

Η πρόληψη θα μπορεί να πραγματοποιηθεί, εφόσον οι φορείς λάβουν υπόψη τους κάποια χαρακτηριστικά που εμφανίζονται στα παιδιά και για τα οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.

4.4.1. Η επιθετικότητα

Η επιθετικότητα προσδιορίζει ένα μεγάλο μέρος της έννοιας της παραβατικότητας ανηλίκων την οποία επιχειρούμε να μελετήσουμε. Η διερεύνησή της πραγματοποιείται μέσα από την οπτική των πρωτογενών ομάδων κοινωνικοποίησης - οικογένεια, σχολείο-στην προσπάθεια να ελαττωθούν οι επιθετικές αντιδράσεις των μελών τους (Βαγενά, 1993, σελ.8-19). Στο πλαίσιο των θεσμών της οικογένειας και της εκπαίδευσης (σχολείο) διακρίνεται επιθετικότητα στη σύναψη επαφών γονέων-παιδιών, παιδιών-γονέων, στο σύζυγο-σύζυγο, αλλά και στο δάσκαλος-μαθητής, μαθητής δάσκαλος, μαθητής-μαθητής.

Η επιθετικότητα ως διακριτικό στοιχείο των διομαδικών και ενδο-ομαδικών σχέσεων (Παπαστάμου, 1989, σελ. 176-191) διερευνάται μέσα από την ανταγωνιστικότητα και των αντίθετων και ασυμβίβαστων επιθυμιών και στόχων των ομάδων. Η υπερτίμηση των διομαδικών διαφορών και των ενδο-ομαδικών ομοιοτήτων οδηγεί τελικά στην σύγκρουση. Η μελέτη των κοινωνικών διακρίσεων και στερεοτύπων, παρουσιάζει τη σχέση της επιθετικότητας ανάμεσα σε δυο ανταγωνιστικές ομάδες με βίαιες εκδηλώσεις, όπως ύβρεις, καβγάδες και πολυάριθμες συμπλοκές. Η αναφορά περιγράφεται στο πείραμα με παιδιά με μέσο όρο ηλικίας 12 χρόνων, γνωστό με τον όρο « Η Σπηλιά των Κλεφτών». Η έντονη αντίθεση των σκοπών ανάμεσα στις ομάδες, η οποία παρεμποδίζει την εκπλήρωση των στόχων της άλλης ομάδας, δημιουργεί μια αρνητική και συνάμα δυσάρεστη κοινωνική αναπαράσταση για την αντίπαλη ομάδα, με αποτέλεσμα να δημιουργείται εχθρότητα, ενώ παράλληλα αυξάνεται η ενδο-ομαδική αλληλεγγύη. Η ομάδα αποτελείται από άτομα που καλούνται να εκπληρώσουν ορισμένους στόχους μέσω συνεργασίας και σύμπραξης. Όταν δυο ομάδες ακολουθούν αντίθετους σκοπούς, δημιουργείται αρνητική κοινωνική αναπαράσταση της αντίπαλης ομάδας. Η

πραγματοποίηση των κοινών στόχων, οι οποίοι απαιτούν ομαδική προσπάθεια των μελών, μειώνει την διομαδική επιθετικότητα, βελτιώνει τις αναπαραστάσεις που αφορούν την αντίπαλη ομάδα και επιτρέπει επισύναψη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στα μέλη των δυο ομάδων.

Η ψυχανάλυση (Laplanche και Pontalis, 1986) αποδίδει μεγάλη σημασία στην επιθετικότητα, τονίζοντας την οργάνωση και λειτουργία της ψυχικής δομής στα πρώιμα στάδια της ανάπτυξης του ατόμου. Παράλληλα τονίζει την πολύμορφη διαπλοκή της με τη συνένωση ή το διαχωρισμό με τη σεξουαλικότητα. Αυτή η εξέλιξη των ιδεών παρουσιάζει την μεγαλύτερη ένταση με την προσπάθεια να αποδοθεί στην επιθετικότητα ένα θεμελιώδες ενδογενές υπόστρωμα που αντιπροσωπεύεται από την έννοια της ενόρμησης του θανάτου. Η επιθετικότητα έχει δυο σημασίες. Η πρώτη αναφέρεται σε μια άμεση-έμμεση ενέργεια στη ματαίωση-απογοήτευση (*frustration*). Η δεύτερη εξετάζει την επιθετικότητα σαν μια από τις δυο βασικές πηγές ενεργητικότητας του ατόμου. Στον ίδιο ρυθμό οι παρορμήσεις αυτές δεν εκδηλώνονται απευθείας αλλά έμμεσα. Η επιθετικότητα, η οποία δεν μπορεί να στραφεί εναντίον της αιτίας της αποστέρησης, μπορεί -μέσω της γενίκευσης του ερεθίσματος- να στραφεί εναντίον κάποιων παρεμφερών στόχων. Εναλλακτικά μπορεί να μετακινηθεί και να στραφεί εντελώς εναντίον ανόμοιων στόχων, όπως οι κοινωνικές εξωομάδες, οι οποίες μέσω αυτού του τρόπου γίνονται αποδιοπομπαίοι τράγοι και θεωρούνται υπαίτιοι για τις αποστερήσεις των ατόμων.

Η διάκριση ανάμεσα στην εχθρική (*hostile aggression*) και συντελεστική επιθετικότητα (*instrumental aggression*) αναφέρεται για την μεν πρώτη μορφή της, η οποία απευθύνεται σε πρόσωπα και συνοδεύεται από αρνητικά συναισθήματα, ενώ στην δεύτερη η επιθετικότητα είναι απρόσωπη και η ζημιά που προξενεί είναι έμμεση και αποσκοπεί στην απόκτηση ή διατήρηση κάποιου αντικειμένου στην κυρίαρχη περιοχή, ή στην εξασφάλιση δικαιώματος (Κουτζαμάνης, 1990, σελ.82-108). Η επιθετικότητα συνδέεται με την ηλικία και είναι συντελεστική στα νήπια της προσχολικής ηλικίας. Ως προς το φύλο, επιβαρύνονται για μεγαλύτερη επιθετικότητα περισσότερο τα αγόρια και λιγότερο τα κορίτσια.

Στην νεοφροϋδική αντίληψη, η Παιδαγωγική Ψυχανάλυση (Φρόυντ, 1991, σελ. 9-27) κάνει λόγο για την επιθετικότητα του παιδιού, επισημαίνοντας ότι αυτή εμφανίζεται εσωτερικά μέσω της προσωπικότητάς του. Η επιθετικότητα είναι έτοιμη να εκφραστεί μέσω

της αρνητικής στάσης προς τη ζωή, με σεξουαλική απώθηση του άλλου και με την τάση για σύγκρουση. Η ελεύθερη ανάπτυξη της ψυχικής οργάνωσης του παιδιού χωρίς διακοπή, μέσα από το δικό του δρόμο και χρόνο καθώς και ο σεβασμός των αναγκών του, επιτρέπουν μια παιδαγωγική παρέμβαση στα προβλήματα της επιθετικής συμπεριφοράς, με τον τύπο της «αντιαυταρχικής» εκπαίδευσης.

4.4.2. Η κακοποίηση

Η κακοποίηση των παιδιών ως κοινωνικό στοιχείο το οποίο συνδέεται με την εμφάνιση παιδικής παραβατικότητας, αναγνωρίζεται επίσημα στα μέσα του 20^{ου} αιώνα. Το ιδεολογικό και κοινωνικό κλίμα της Αμερικής στη δεκαετία του 1960, ανέδειξε το θέμα της φυσικής ή σωματικής κακοποίησης των παιδιών με την απεικόνιση ιατρικών ακτινογραφιών για τις σωματικές κακώσεις που είχαν υποστεί τα παιδιά από τους γονείς τους. Ακόμη με την περιγραφή του «*συνδρόμου του κακοποιημένου παιδιού*» από τον παιδίατρο Kempre, ο οποίος -με αυτόν τον τρόπο- επεδίωξε να ευαισθητοποιήσει την αντίδραση της κοινής γνώμης (*battered child syndrome*).

Ο ορός κακοποίηση (Μουζακίτης, 1987, σελ.382-403), καταγράφει την άσκηση σωματικής βίας που έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση κακώσεων, η οποία ασκείται από ενήλικο άτομο σε ανήλικο, στα πλαίσια σχέσεων εξάρτησης-φροντίδας και εξουσίας. Η ελλιπής φροντίδα, η παραμέληση της σχολικής φοίτησης, οι σωματικές κακώσεις και η παιδική εργασία, είναι μορφές κακοποίησης που αποτυπώνουν την δυσλειτουργία της οικογένειας. Το φαινόμενο της κακοποίησης είναι διαχρονικό περιλαμβάνει όλα τα κοινωνικοοικονομικά επίπεδα-στρώματα, συναντάται όμως περισσότερο σε πολύ προβληματικές οικογένειες και σε οικογένειες με χαμηλό-οικονομικό επίπεδο.

Η κακομεταχείριση των παιδιών από τους γονείς, κηδεμόνες, ή όποια πρόσωπα τα φροντίζουν, είναι γνωστή ως το «*σύνδρομο κακοποιημένου παιδιού*» όπως έχει ήδη αναφερθεί (Kempre, 1962, σελ. 17-24).

Η κακοποίηση διακρίνεται:

α) στη σωματική κακοποίηση, η οποία ορίζεται σαν ηθελημένη μη τυχαία χρήση σωματικής βίας που έχει στόχο να προκαλέσει πόνο, τραύματα (εγκαύματα, κατάγματα άκρων κ.ά.), ή και να καταστρέψει, μέχρι και να επιφέρει το θάνατο του παιδιού. Η προμελετημένη δηλητηρίαση περιλαμβάνει τον εξαναγκασμό σε λήψη φαρμάκων, αλκοολών, ναρκωτικών ή άλλων βλαβερών ουσιών (Δρόσου-Αγακίδου et al., 1990, σελ.103-107) και εξετάζεται στις περιπτώσεις σωματικής κακοποίησης,

β) η σεξουαλική κακοποίηση περιγράφεται ως σύνθετο φαινόμενο. Τα κίνητρα καθώς και η πρόθεση του δράστη διαφέρουν μεταξύ τους. Υπάρχει η πιθανότητα να έχει ως αφετηρία της τη σεξουαλική κακοποίηση και ως κατάληξη τη σωματική κακοποίηση. Στην Αμερική, το Εθνικό Κέντρο για την κακοποίηση και Παραμέληση του Παιδιού (National Center for Child Abuse and Neglect), το 1978, είχε καταγράψει πάνω από 60.000 περιπτώσεις σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών (Drouet, 1997, σελ. 97-102),

γ) η συναισθηματική ή ψυχολογική κακοποίηση (Browne και Saqi, 1989, σελ. 77-103) δεν αποτυπώνεται σε ακτινογραφία, ωστόσο θεωρείται σαν την μόνιμη απόρριψη, ή την χρησιμοποίηση του παιδιού σαν «αποδιοπομπαίου τράγου» από τα άτομα που το φροντίζουν. Η συνεχής υποτίμηση, η υβριστική συμπεριφορά και η ψυχολογική τρομοκρατία, είναι μερικά από τα καταστρεπτικά στοιχεία που δυσκολεύουν σε μεγάλο βαθμό την πορεία για την συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Η ψυχοπαθολογία με τα διαγνωστικά κριτήρια που χρησιμοποιεί ο ψυχίατρος ή ο παιδοψυχίατρος, βοηθάει στη θεραπεία της συναισθηματικής κακοποίησης. Η πρόληψη μέσα από την σωστή ενημέρωση και την αρμονική συνεργασία των επαγγελματιών της κοινότητας που ασχολούνται με παιδιά από 0-12 χρόνων και τις οικογένειές τους, βοηθά στον προσδιορισμό και παράλληλα στην εξέλιξη των φαινομένων κακοποίησης με την παραπομπή στις υπηρεσίες. Η ευαισθητοποίηση αυτή απευθύνεται σε ομάδες παιδαγωγών, νηπιαγωγών και επαγγελματιών και κοινωνικών φορέων, όπως το επιστημονικό προσωπικό του Ι.Κ.Α., οι δάσκαλοι των κατά τόπων δημοτικών διαμερισμάτων, οι οποίοι μέσα από ημερίδες και σεμινάρια ενημερώνονται σχετικά με τα φαινόμενα της κακοποίησης (Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, 1998, σελ.70-73).

4.4.3. Η εγκατάλειψη

Η γονεϊκή εγκατάλειψη αποτελεί έναν άλλο σημαντικό παράγοντα ο οποίος εμπλέκεται στην εμφάνιση και μελέτη της παραβατικότητας ανηλίκων. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης παρουσιάζουν κατά καιρούς θέματα γονεϊκής εγκατάλειψης. Εδώ ο ένας από τους δύο γονείς εγκαταλείπει τα παιδιά και εξαφανίζεται, αρκετές φορές χωρίς συγκεκριμένο λόγο. Συχνά εγκαταλείπονται μωρά νεογέννητα σε κάδους σκουπιδιών, σε τουαλέτες, άλλα και έξω από πόρτες σπιτιών.

Η μετανάστευση των γονέων, ο πόλεμος (Lathuilliere, 1997, σελ. 12-15), έχουν συνοδευτεί με την εγκατάλειψη των παιδιών τους στο σπίτι της γιαγιάς ή του παππού, ή τη θεία στην επαρχία. Αφήνουν τα παιδιά τους από την πολύ μικρή ηλικία και αργότερα τα ξαναβρίσκουν εφήβους ή ενήλικες. Το συναισθηματικό κενό της απουσίας των γονέων, αναπληρώνεται (ως δεύτερη φάση) από τα συναισθηματικά *«υποκατάστατα γονέων»*. Το διαζύγιο συνδέεται και λειτουργεί με τις περιπτώσεις της συναισθηματικής εγκατάλειψης του διαζευγμένου γονέα που δεν διεκδικεί κανένα ρόλο πάνω στο παιδί. Η δικαστική επιμέλεια στον ένα από τους δυο γονείς, νομιμοποιεί το γεγονός της εγκατάλειψης, η οποία τίθεται σαν δεδομένη από το γονέα που -επειδή χώρισε- παύει να φροντίζει τα παιδί.

4.4.4. Η παραμέληση

Τα παραμελημένα παιδιά, πολλές φορές εκδηλώνουν πρώιμη παραβατικότητα. Η παραμέληση της υγείας του παιδιού σε υγιή και μη υγιή παιδιά, αποτελεί ένα βήμα προς την κακοποίηση. Ιδιαίτερα αυτό το γεγονός παρατηρείται στην παραμέληση της ιατρικής φροντίδας σε περιπτώσεις παιδιών με χρόνια νοσήματα, όπως η μεσογειακή αναιμία, ο διαβήτης, ο καρκίνος, η λευχαιμία, όπου χρειάζεται συχνή ιατρική παρακολούθηση (Αγάθωνος-Γεωργοπούλου, 1998, σελ. 20- 23).

Ένα άλλο είδος παραμέλησης θεωρείται κι αυτό της ασφάλειας του παιδιού από ατυχήματα, μέσα ή έξω από το σπίτι. Η περιγραφή της διαταραγμένης γονικής δραστηριότητας εμφανίζεται στην βιβλιογραφία με υψηλά επίπεδα τιμωρητικότητας, απόρριψη και εχθρικότητα, μειωμένη ικανότητα για μητρική καθημερινή φροντίδα, για τρυφερότητα. (Αγάθωνος Γεωργοπούλου, 1998, σελ. 31-34).

Το σχολείο είναι ένα χώρος στον οποίο η παραμέληση της γονεϊκής φροντίδας εμφανίζεται από την πρόχειρη και ατημέλητη ένδυση και υπόδηση των μαθητών, την έλλειψη καθαριότητας, και την απουσία τρόπων καλής συμπεριφοράς στην επικοινωνία. Οι κακές συνθήκες υγιεινής, στέγης, διατροφής, που υποχρεούνται να αντιμετωπίσουν τα παιδιά, είναι αποτέλεσμα της παραμέλησης και αδιαφορίας των γονέων. Η παρουσία βοήθειας του σχολείου απουσιάζει τις περισσότερες φορές, από την συστηματική υποστήριξη διδακτικών προγραμμάτων σε παραμελημένους μαθητές, γεγονός που καθιστά την ψυχοκοινωνική (Δροσινού, 1998, σελ.17-27) ανάπτυξη του παιδιού εξαιρετικά δύσκολη και προβληματική υπό από το βάρος της διπλής παραμέλησης. Η διάκριση ανάμεσα στην κακοποίηση και στην παραμέληση, δεν είναι πάντοτε αντιληπτή. Πολύ συχνά προηγείται η κακοποίηση για να ακολουθήσει σαν διερεύνηση το φαινόμενο της παραμέλησης.

4.4.5. Προβλήματα διαταραχής της συμπεριφοράς

Στην εκπαίδευση ανήλικων ο προσδιορισμός σε προβλήματα διαταραχής της συμπεριφοράς (Kierman, Jordan & Saunders 1980, σελ. 264-291) παραπέμπει στη συγκέντρωση παραβατικών συμπεριφορών. Αυτό το γεγονός εξετάζεται ως διαταραχή, η οποία έχει τη βάση της κατά κύριο λόγο στο συναίσθημα. Το μέγεθος της απόκλισης καθορίζεται από την ποιότητα και την ποσότητα της διαταραχής της συμπεριφοράς σε συνδυασμό το πώς η οικογένεια και το σχολείο αξιολογούν σαν αποδεκτή ή μη, θετική ή αρνητική συμπεριφορά (Herbert, 1998, σελ. 33-37).

Οι διαταραχές συμπεριφοράς εκφράζονται από την πρώιμη παιδική ηλικία και συνοδεύονται με διάσπαση της προσοχής ή και υπερκινητικότητα (*ADHD, Attention Deficit Hyperactivity Disorder*). Ιδιαίτερα το παιδί πραγματοποιεί στο υποκείμενο, το σώμα του, ενέργειες, τις οποίες μεταφέρει στο αντικείμενο με τρόπο έμμεσο ή άμεσο, όπως χτυπήματα, ξεσκίσματα, μαλώματα, κλωτσιές, σπρώξιμο, βασανισμό, τραυματισμός, αυτοτραυματισμός, μουτζουρώματα, περισυλλογή άχρηστων αντικειμένων, σκουπιδιών. Η επανάληψη στερεότυπων κινήσεων, το θήλασμα του δαχτύλου, η ονυχοφαγία, οι διαταραχές στον ύπνο, στο φαγητό, στην ενούρηση, συμπληρώνουν την κλινική εικόνα των διαταραγμένων ατόμων (Herbert, 1998, σελ. 15-27)

4.4.6. Αντικοινωνική προσωπικότητα

Η αντικοινωνική προσωπικότητα συνδέεται στη μελέτη της παραβατικότητας ανηλίκων με εξελικτικό προσανατολισμό (Warden και Christie, 1997, σελ. 34-44). Πρόκειται για μια μορφή διαταραχής της προσωπικότητας και χαρακτηρίζεται για οργανώσεις της προσωπικότητας από βιώματα και σχήματα συμπεριφοράς που αποκλίνουν από τα ψυχολογικά δεδομένα μιας κοινωνίας. Η απόκλιση αφορά στον τρόπο με τον οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και τον κόσμο. Η διαταραχή καθορίζεται από την ποιότητα, την ένταση και τα εύρος των συναισθηματικών διακυμάνσεων, και το βαθμό ελέγχου των ενορμήσεων.

Η ηλικία έναρξης της αντικοινωνικής συμπεριφοράς προσδιορίζεται γύρω στα δεκαπέντε χρόνια και εκδηλώνεται με δύναμη και οξύτητα για την παράβλεψη και καταπάτηση των δικαιωμάτων των άλλων. Το άτομο χαρακτηρίζεται από μεγάλη επιθετικότητα και ευερεθιστικότητα που συχνά τον οδηγούν σε συμπλοκές και συγκρούσεις με τα άτομα που συναναστρέφεται (Tremblay et al. 1996, σελ. 268-296).

4.5. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου

Όπως έχουμε δει και σε παραπάνω υποκεφάλαιο, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι ιδιαίτερα σημαντικός, γιατί είναι ένα, και ίσως και το μοναδικό, από τα πρόσωπα που εμπλέκονται άμεσα με τον ανήλικο μόλις εκδηλωθούν σημάδια αντικοινωνικής συμπεριφοράς ή παραβατικότητας. Έχει την ευκαιρία από το νόμο να έρχεται σε άμεση επαφή με τα περιβάλλοντα που κινείται και διαβιώνει ο ανήλικος όπως το σχολικό και το οικογενειακό.

Το πιο σημαντικό όμως στοιχείο είναι ότι έχει το νομικό δικαίωμα να έρχεται σε επαφή με τον ανήλικο κατευθείαν για να εξετάζει τη πορεία του. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να κατανοεί και να αντιλαμβάνεται τις ανάγκες του, τις αναζητήσεις του καθώς και τη σύγχυση και το προβληματισμό τον οποίο μπορεί να έχει.

Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να αποτελέσει το διαμεσολαβητή προς τα σχετικά με τον ανήλικο περιβάλλοντα και να συντελέσει, σε μέγιστο βαθμό, στην επιδιόρθωση επιβλαβών καταστάσεων.

Είναι ευρέως γνωστό ότι οι ανήλικοι υπάρχει περίπτωση να μην συζητούν προβλήματα που αντιμετωπίζουν με τους παιδαγωγούς τους ή τους γονείς τους, παρά μόνο με τους συνομήλικους τους. Ο κατάλληλα εκπαιδευμένος κοινωνικός λειτουργός, μπορεί να ανιχνεύσει τα τυχόν προβλήματα και να αφυπνίσει τα περιβάλλοντα για τις δυσλειτουργίες που παρουσιάζει ο ανήλικος.

Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να λειτουργήσει ως ενισχυτικός και διαμεσολαβητικός παράγοντας ως προς τα περιβάλλοντα που συντελούν στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ανηλίκου και να ενισχύσει τη διαδικασία τους και τη λειτουργία τους.

Με αυτό τον τρόπο ο ρόλος της πρόληψης γίνεται πιο ολοκληρωμένος και λαμβάνει υπόψη του παράγοντες που μπορεί να έχει παραβλέψει ή αγνοεί και να λειτουργήσει κατασταλτικά ως προς τη παραβατικότητα.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι ο κοινωνικός λειτουργός θα πρέπει να επιδιώκει να λειτουργεί ως παρατηρητής της συμπεριφοράς και της διαβίωσης του

ανηλίκου και, κατά τη γνώμη μας, να φροντίζει ώστε ο ανήλικος να μην τον αισθάνεται ως «φύλακα».

Με αυτό τον τρόπο, κερδίζοντας την εμπιστοσύνη του ανηλίκου, ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να αποτελέσει το κύριο παράγοντα πρόληψης, αρκεί να μην λειτουργεί ως ρόλος και ως θεσμός, σε στενά γραφειοκρατικά και δημόσιο-υπαλληλικά πλαίσια.

Δεν θα πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι για να αντεπεξέλθει ο κοινωνικός λειτουργός στους παραπάνω στόχους, το κράτος πρέπει να φροντίσει και ο ίδιος να λαμβάνει τη κατάλληλη εκπαίδευση και αγωγή για να μπορέσει να αποδώσει όσο το δυνατόν καλύτερα το ρόλο του και το λειτούργημα του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Όσο δύσκολο είναι να ανιχνευθούν τα αίτια της επιθετικότητας των παιδιών και το μέτρο της κρισιμότητάς τους, άλλο τόσο δύσκολο είναι να γίνουν οι κατάλληλοι χειρισμοί, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι παιδικές εκρήξεις.

Πρώτα από όλα, πρέπει να τονίσουμε την ανάγκη συνεργασίας και παράλληλης δράσης γονέων και δασκάλων στην περίπτωση που κάποια παιδιά παρουσιάσουν έντονη και μακρόχρονη επιθετική συμπεριφορά. Η τακτική που θα ακολουθήσουν γονείς και εκπαιδευτικοί πρέπει να είναι κοινή, ενιαία. Οι ίδιοι είναι ανάγκη να ενημερώνουν συχνά ο ένας τον άλλο για τις προόδους που κάνουν τα παιδιά στα θέματα της συμπεριφοράς. Οι δάσκαλοι, ως πιο εξειδικευμένοι στην αντιμετώπιση των σχολικών προβλημάτων, όταν ενημερωθούν από τους γονείς για το «πρόβλημα», θα δράσουν οι ίδιοι, αν δεν το έχουν κάνει ήδη με τις γνώσεις και τις δυνάμεις που έχουν.

Παρακάτω αναφέρονται μερικές πρακτικές τεχνικές για την αντιμετώπιση της «παιδικής επιθετικότητας», όταν εμφανιστεί:

Αποφεύγουμε τη σωματική τιμωρία. Προσπαθούμε με συζήτηση και πολλή κατανόηση για τα παιδιά να τους εξηγήσουμε, όταν ηρεμήσουν, ποιες συνέπειες έχει πρώτα από όλα για τα ίδια η επιθετικότητα τους, για παράδειγμα, να χάσουν την αγάπη των φίλων τους. Ύστερα, εξηγούμε τις συνέπειες, τη βλάβη, που θα υποστούν οι γύρω τους, όταν δεχτούν τα χτυπήματα τους, τις βρισιές τους .η την καταστροφική τους διάθεση.

Επίσης, απομακρύνουμε τα παιδιά από το «ακροατήριο τους», ύστερα από ένα εκρηκτικό επεισόδιο. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα παιδιά για να τραβήξουν την προσοχή του γονέα ή του άλλου προσώπου, όπως είπαμε, δίνουν «παραστάσεις» επιθετικής συμπεριφοράς: στριγκλίζουν, στριφογουρίζουν, σπάνε πράγματα, γρονθοκοπούν τους άλλους, ή τους εαυτούς τους. Η απομάκρυνση τους σε άλλο χώρο (σε άλλη σχολική αίθουσα ή σε άλλο δωμάτιο του σπιτιού) γίνεται, για να απομακρυνθούν από την εστία της έντασης και να ηρεμήσουν. Εκεί, χωρίς να τους επιβάλουμε σωματική τιμωρία, συζητάμε τους λόγους και τις συνέπειες της έκρηξης τους. Κάτι τέτοιο είναι δύσκολο με τα νήπια ή τα μικρά παιδιά, αλλά φέρνει αρκετά καλά αποτελέσματα στα μεγαλύτερα παιδιά. Μέσα σε,

όσο το δυνατό, πιο θερμό κλίμα βάζουμε τα παιδιά να ασχοληθούν με μια ωφέλιμη δραστηριότητα που τα ευχαριστεί (ζωγραφική, άθληση, άκουσμα μουσικής κ. ά.)

Μπορούμε, ακόμα, να αγνοήσουμε την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών σε μερικές περιπτώσεις. Γιατί, αν αρχίσουμε να συμβουλευόμαστε, ιδίως τα μικρά παιδιά, με τα «πρέπει» και τα «μη» ή να τα τιμωρούμε, μπορεί να συνεχίσουν να φέρονται ακόμα πιο επιθετικά. Μορφές ήπιας επιθετικότητας, π.χ. βρισιές, βλαστήμιες (που αρέσουν αρκετά στα πολύ μικρά παιδιά) ή μικροσυγκρούσεις, μπορεί να μειωθούν, αν τις αγνοήσουμε. Τα παιδιά βλέπουν ότι δεν καταφέρνουν τους στόχους τους μ' αυτές τις συμπεριφορές και τις εγκαταλείπουν.

Βέβαια, θα αναρωτηθούν ορισμένοι γονείς: «Καμιά τιμωρία, καμιά επίπληξη δε θα γίνει;» Αν οι γονείς επιλέξουν, τελικά, αυτή τη μέθοδο αντιμετώπισης, πρέπει να τη συνοδεύουν με συζήτηση και εξήγηση και εξήγηση για τις αιτίες που επιβλήθηκε η τιμωρία. Αν χρειαστεί να τιμωρήσουμε τα παιδιά, καλύτερα αυτή η τιμωρία να μην είναι σωματική (ξυλοδαρμός, στέρηση τροφής) ή λεκτική ταπείνωση («Είσαι τέρας, γαϊδούρι» κ.τ.ό.).

Προτιμότερο η τιμωρία να είναι, για παράδειγμα, μικρή στέρηση προνομίων («Δε θα πάμε τη βόλτα που συμφωνήσαμε») και άμεση, δηλαδή να πραγματοποιηθεί σύντομα, για να καταλάβουν τα παιδιά ότι αυτή η τιμωρία είναι απόρροια της βίαιης συμπεριφοράς και όχι επειδή δεν τα αγαπάμε γενικά, όπως αναφέρει το βιβλίο « Δημοτικό Σχολείο και Γονείς» του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Αποφύγουμε, επίσης, τις απειλές («Θα τα πω όλα στον μπαμπά σου να σε κανονίσει») ή τις αναβολές της τιμωρίας, που παρατείνουν το φόβο και την αγωνία τους. Παράλληλα, εξηγούμε στα παιδιά πόσο πιο όμορφα είναι τα πράγματα, όταν είναι ήρεμα. Τους δηλώνουμε, επίσης, ότι κατανοούμε πως τα βασανίζει και αν θέλουν μπορεί να το μοιραστούν μαζί μας.

Όλα αυτά είναι πράγματι δύσκολο να εφαρμοστούν στα πλαίσια μιας πολυάσχολης και έντονης ζωής, όπου όλοι - γονείς και παιδιά - προσπαθούν να επιβιώσουν απλώς, μερικές φορές.

Ας είμαστε στοργικοί και διαλλακτικοί, όσο μπορούμε, ώστε να λύνουμε ειρηνικά τις διαφορές. Ας προσπαθούμε να καλλιεργούμε το έδαφος, έτσι που να μην προκαλούμε στα παιδιά μας απογοητεύσεις ή συναισθήματα κατωτερότητας (κόμπλεξ), που μπορεί να ανάψουν το φυτίλι της επιθετικότητας τους. Η ανώφελη πίεση μας να πετύχουν πράγματα που δεν μπορούν, οι υπερβολικές προσδοκίες μας για τις επιδόσεις τους στο σχολείο και οι

απαγορεύσεις μας μπορεί να τα οδηγήσουν - αν όχι σε επιθετικότητα - σε σκληρότητα ή εχθρότητα απέναντι στις πηγές του άγχους τους (το σχολείο, τους ανταγωνιστές - συμμαθητές, εμάς τους ίδιους τους γονείς κ. ά.)

Επίσης, πρέπει να είμαστε προσεκτικοί στο θέμα της ανατροφής και των προτύπων που θέλουμε να περάσουμε στα παιδιά μας. Συνήθως θέλουμε τους γιους μας ζωηρούς, επιθετικούς και πιο εκρηκτικούς, γιατί έτσι θεωρούνται πιο αρρενωποί, όπως, δηλαδή, τους θέλει η κοινωνία. Αντίστοιχα, επιθυμούμε τα κορίτσια μας πιο ήσυχα και πιο εξαρτημένα από εμάς. Ας μην ενθαρρύνουμε, ωστόσο, την επιθετικότητα των ήδη ζωηρών αγοριών μας, γιατί, αντί για αρρενωπότητα, ίσως εισπράξουμε, κάποτε από τη μεριά τους έντονη σκληρότητα και αντικοινωνικότητα, που ξέρουμε πόσο βλάπτει τις διαπροσωπικές τους σχέσεις.

Ας τονίζουμε στα παιδιά μας ότι η βία πληγώνει τους άλλους και ότι, για να μπορούμε να ζούμε τους, είναι ανάγκη να σεβόμαστε την ελευθερία τους και τη σωματική τους ακεραιότητα. Το να μπορούν να ασκούν αυτοέλεγχο στο θυμό τους και να βρίσκουν συμβιβαστικές λύσεις, ώστε να μη μαλώνουν με τους συμμαθητές τους, είναι δική μας δουλειά να τους το μάθουμε.

Τέλος, ας προσπαθήσουμε να χαλιναγωγούμε το δικό μας επιθετικό εαυτό, για να μην μας μιμηθούν τα παιδιά μας. Αφού, όπως λένε, τα παιδιά είναι «καθρέπτες» της δικής μας προσωπικότητας, θα ήταν άσχημο να αναγνωρίσουμε, μια μέρα, το δικό μας κακό και βίαιο εαυτό μέσα σ' αυτούς τους «καθρέπτες».

Η γονεϊκή και η εκπαιδευτική αγάπη και η κατανόηση απέναντι στα παιδιά, καθώς και η καλλιέργεια, μέσα στην οικογενειακή ζωή, του σεβασμού και της αγάπης για τους συνανθρώπους είναι ο καλύτερος τρόπος για τη μείωση της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών και της ήρεμης συμβίωσης όλων μας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αγάθωνος –Γεωργοπούλου Ε. (1998) *Οδηγός για την αναγνώριση και αντιμετώπιση της κακοποίησης και παραμέλησης του παιδιού*, Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

Αρτινοπούλου Β. (2001) *Βία στο σχολείο-Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα

Αρτινοπούλου Β., (2001), *Η βία στο σχολείο. Το Παγκόσμιο Συνέδριο του Παρισιού*, Ποινική Δικαιοσύνη, Έτος 4

Αρτινοπούλου, Β., (2001): *Βία στο σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Μεταίχμιο, Αθήνα

Αστρινάκης Α.Ε. (1991) *Νεανικές υποκοουλτούρες- Παραεκκλίνουσες υποκοουλτούρες της νεολαίας της εργατικής τάξης. Η βρετανική θεώρηση και η ελληνική εμπειρία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Βαγενά Ε. (1993) «Το πρόβλημα της παιδικής επιθετικότητας στη σύγχρονη ξένη ψυχολογία», *Επιστημονικό Βήμα Λειτουργών, Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης*, τεύχος 2

Βέλτσος Γ. (1979) *Η οικογένεια και οι φαντασιακές σχέσεις-Κοινωνιολογία των θεσμών*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Βίννικοτ Ν. (1976) *Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός κόσμος* (μτφ. Θ. Παραδέλης). Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα

Γεώργας Δ. (1986) *Κοινωνική ψυχολογία*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα

Γκαρμπάρ Κ., Τεοντόρ Φ. (1994) *Η οικογένεια-μωσαϊκό* (μτφ. Μ. Καρρά). Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα

Γκότοβος, Α.Ε. (1966): *Νεολαία και κοινωνική μεταβολή. Αξίες, εμπειρίες και προοπτικές*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Δημητριάδου Β. (1990) «Η κακοποίηση των παιδιών στην Ελλάδα», *Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο της Ανώτατης Συνομοσπονδίας Πολυτέκνων Ελλάδος*

Δροσινού Μ. (1998) «Η ενεργοποίηση του γονεϊκού ρόλου σε μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες», *Κοινωνική Εργασία*, τεύχος 13

Δρόσου-Αγακίδου Β., Μαλακά-Ζαφειρίου Κ., Παπακυριακίδου Π., Κορωνάκη Α. (1990) «Οξεία μέθη στα παιδιά: περιγραφή 80 περιπτώσεων», *Παιδιατρική* 53

Εφημερίδα «Η Καθημερινή», Δύο στους δέκα βιώνουν εκφοβισμό και απόρριψη (16-6-2006)

Εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ», Από τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (16-3-2000)

Εφημερίδα «Το Βήμα», Εντατικά μαθήματα βίας στα σχολεία στο (2-10-2005)

Ζαραφωνίτου Χ. (1995) *Εμπειρική εγκληματολογία*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Ζάχαρης Δ. (1991) *Επιθετικότητα και αγωγή*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα

Καζακοπούλου Μ. (1972) *Κοινωνικοί λειτουργοί και επιμεληταί ανηλίκων*, Αθήνα

Καλαμπαλίκη Φ.Μ. (1995) «Καταστροφικότητα- Σχολική εμπειρία- Πολιτική συμπεριφορά», στο *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τεύχος 80, Αθήνα

Καλτσούνη –Νόβα Χ. (2001) *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία- Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου*, Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα

Καρανίκας Χ., «Η παιδική βία στην Ελλάδα δικτυώνεται», Τα Νέα on line (04/08/2007)

Κοταρίδη Γ., Βαλάσση Α. (2006) Χαρτογράφηση της ζωής των μαθητών στο Δήμο Αθηναίων, Έρευνα ΕΚΚΕ, στο <http://www.paremvaseis.org/domilian2007.htm>

Κοταρίδη Γ., Βαλάσση- Αδάμ Ε., Μαλικιώση –Λοϊζου Μ. (2005) «Μεγαλώνοντας στην Αθήνα- Ποιότητα ζωής παιδιών και εφήβων», *Έρευνα ΕΚΚΕ, Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης*

Κουράκης Ν. (2006) «Έκταση και ποιότητα της νεανικής παραβατικότητας στη σύγχρονη Ελλάδα. Οι επιπτώσεις από τη δυσλειτουργία των θεσμών», στο www.niotho-asfalix.gr/na/index.htm.

Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Γαλανού Μ. (2003) «Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα. Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών», *Ποινικός Λόγος*, τεύχος

- Κουράκης Ν., Ζαγούρα Π., Γαλανού Μ. (2004) «Έρευνα για την ομαδική παραβατικότητα μαθητών Λυκείου σε σχολεία των Αθηνών», *Ποινικός Λόγος*, τεύχος 1
- Κούρος Ι. (1994) *Η μοναχική μητέρα (μονογονεϊκή οικογένεια)*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Κουτσαμάνης Α. (1990) *Παιδική επιθετικότητα και τηλεόραση*, Παιδαγωγικό Βήμα Αιγαίου, Μυτιλήνη
- Μαγγανάς Α. (2004) *Περί χουλιγκανισμού*, στο «*Το εγκληματικό φαινόμενο στην πράξη*», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα
- Μαγγάνας Δ.-Λάζος Γ. (1997) *Κοινωνικές αξίες των παραβατικών και των μη παραβατικών*, Εκδόσεις Πανεπιστημιακές, Αθήνα
- Μανουδιάκη Θ. (1998) «Συμμορίες ανηλίκων στην Ελλάδα σήμερα- Τα αποτελέσματα μίας έρευνας», *Ποινική Δικαιοσύνη*, τόμος 1
- Μουζακίτης Χ. (1987) «Η κακοποίηση των παιδιών –Γενική θεώρηση και διεθνής προοπτική», στο *βιβλίο Τσιάντης Γ., Μανωλόπουλος Σ. (επιμέλεια), «Σύγχρονα θέματα παιδοψυχιατρικής, τόμος Α3: Ψυχοκοινωνικά θέματα»*, Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα
- Μπούκουρα Δ. (1990) «Η διαμόρφωση της προσωπικότητας του νεαρού εγκληματία στην οικογένεια- Οι ψυχολογικές διαστάσεις του προβλήματος», *Συμπόσιο με θέμα: «Πρόληψη και αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων- Επανεκπαίδευση- Ένταξη»*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή
- Ονισένκο Κ. «Σοβαρό θέμα για τους μαθητές η σχολική βία», *Εφημερίδα «Καθημερινή»* (03/05/2007)
- Πανούσης Γ. (1985) *Οι κοινωνικές σχέσεις ως αναγκαίοι όροι εγκληματογένεσης*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή
- Πανούσης Γ., (2006), «“Ταξικοί” Αγώνες με ή χωρίς διαιτητή; Βία στα σχολεία», *Ποινική Δικαιοσύνη*, έτος 9
- Παπαδημητρίου Ζ.Δ. (1991) «Παραβατικότητα», στο «*Παιδαγωγική ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια-λεξικό*», τόμος 7, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Παπαϊωάννου Κ. (1994) «Η ελληνική οικογένεια» *Κοινωνική εργασία*, τεύχος 35

Παπαστάμου Σ. (1989) *Διομαδικές σχέσεις –Σύγχρονες έρευνες στη κοινωνική ψυχολογία*, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα

Πετρόπουλος Ν., Παπαστυλιανού Α. (2001) *Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας στο σχολείο- Γενεσιουργοί παράγοντες και επιπτώσεις*, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων –Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

Πιτσελά Α. (2002) «Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων», Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Θεσσαλονίκη

Πόθου Μ.Ε. (1971) *Εγκληματικές περιοχές και συμμορίες ανηλίκων*, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Αθήνα

Ρήγα Α.Β. (1996) «Η ψυχοκοινωνική ταυτότητα- Ψυχοκοινωνικά προβλήματα εφήβων εκτός γάμου που μεγαλώνουν σε ίδρυμα- Μελέτη περιπτώσεων», *Πρακτικά 2^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου με θέμα «Ψυχοκοινωνικά προβλήματα»*, Εταιρία Παιδαγωγικών Επιστημών Κομοτηνής

Ρήγα Μ. (1988) «Αντλεριανή θεωρία- Η εφαρμογή της μέσα στην οικογένεια», στο αφιέρωμα «Ο θεσμός της οικογένειας και οι σχέσεις των δύο φύλων», *Ο αγώνας της γυναίκας*

Ρουγγέρη Ν. «Ένας στους δύο θύμα επιθέσεων-Συγκλονιστικά τα στοιχεία έρευνας του Παντείου Πανεπιστημίου για παραβατικές πράξεις στα σχολεία», *Εφημερίδα «Το Βήμα» (31/10/1999)*

Σπινέλλη Κ.Δ. (1985) *Εγκληματολογία- Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή

Σπυρόπουλος Φ. (2008) *Bullying: Το πρώτο βήμα στην παραβατικότητα*, στο *Συλλογικό Έργο Ο κύκλος της κακοποίησης*, Εκδόσεις Αρχιπέλαγος, Αθήνα

Τριλίβα Σ. (1999) «Θεματοκεντρική ομαδική θεραπεία παιδιών με προβλήματα επιθετικότητας», στο «*Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία*», επιμ. Ι. Νέστορος, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

Τσαλίκογλου, Φ.,(1989): *Μυθολογίες βίας και καταστολής*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Φακιολάς, Ν. και Αρμενάκης, Α., (1995): Παραβατικότητα και επιθετικότητα εφήβων μαθητών, *Σύγχρονη Εκπαίδευση* 81, 42-50.

Φαρσεδάκης Ι. (1985) *Παραβατικότητα και κοινωνικός έλεγχος των ανηλίκων*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Φαρσεδάκης Ι. (1990) *Η εγκληματολογική σκέψη από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Φαρσεδάκης Ι. (1996) *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Φαρσεδάκης, Ι. (1991) *Η κοινωνική αντίδραση στο έγκλημα και τα όριά της: Μερικές ιστορικές, συγκριτικές, θεωρητικές και πρακτικές επισημάνσεις*, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

ΦΕΚ 243, τεύχος Α, 21-10-2003

Φίλιας Β. (1980) *Όψεις της διατήρησης και της μεταβολής του κοινωνικού συστήματος*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα

Φρατζεσκάκης Ι. (1987) *Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων. Χουλιγκανισμός*, Εκδόσεις Σάκκουλας, Αθήνα- Κομοτηνή

Φρόντ Α. (1991) *Παιδαγωγική ψυχανάλυση* (μτφ. Λ. Σακαλή) Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα

Χαϊλού Α. (1990) *Η ιδρυματική και εξωιδρυματική μεταχείριση των ανηλίκων στην Ελλάδα και στο εξωτερικό*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Χατζηαντωνίου –Φουντουλάκη (1998) «Ένα κλειστό στόμα κι ένα φλύαρο βλέμμα», *Η ψυχανάλυση*, τεύχος 3

Χουρδάκη Μ. (1995) *Ψυχολογία της οικογένειας*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Adamson C. (1998) «Tribute, turf, honor and the American street gang: patterns of continuity and change since 1820», *Theoretical Criminology* 2 (1)

Ball R.A.-Curry G.D. (1995) «The logic of definition in criminology: purposes and methods for defining gangs», *Theoretical Criminology* 33 (2)

- Barnhouse, Walters P., Briggs C. (1993) «The family economy, child labor, and schooling: Evidence from the early twentieth- century south», *American Sociological Review* 58
- Barta J., Winn T. (1996) «Involving parents in creating anti-bias classrooms», *Children Today*, 24, 1
- Barthomeuf R. (1997) «La roi et les droits de l' enfant», *Sauvegarde de l' enfance* 2
- Browne K., Saqi S. (1989) «Parent- child interaction in abusing families: its possible causes and consequences», in Maher P. «*Child abuse- the educational perspective*», Basil Blackwell Limited, London
- Courtecuisse V., Fortin J., Μπεζέ Λ., Pain J., Selosse J. (1998) *Βία στο σχολείο, βία του σχολείου* (επιμ. Λ. Μπεζέ) Εργαστήριο ψυχολογίας του παιδιού, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Daphne 2 Programme: «Fair play at school-Fair play in society. Towards a school without bullying! A manual for teachers and head teachers»
- Drouet M. (1997) «La prise en charge de l' enfant victime des seviles sexuels et de sa famille», *Sauvegarde de l' enfance* 2
- Esbensen F.A. (2001) «Youth gangs and definitional issues: when is a gang a gang and why does it matter», *Crime and Delinquency* 47 (1)
- Fortin J.(1998), «Κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην πρόληψη των καταστάσεων βίας. Προβληματική. Προτάσεις» στο Courtecuisse V., Fortin J., Μπεζέ Λ., Pain J., Selosse J. (1998) «*Βία στο σχολείο, βία του σχολείου*» (επιμ. Λ. Μπεζέ). Εργαστήριο ψυχολογίας του παιδιού, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Herbert M. (1998) *Η κακή συμπεριφορά: Βοηθώντας τους γονείς να αντιμετωπίσουν του παιδί με διαταραχή αγωγής*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Herbert M. (1999) *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Howell J.C. (1994) «Recent gang research: program and policy implications», *Crime and Delinquency* 40 (4)

- Katz J. (2000) «The gang myth», στο Karstedt S.-Bussmann K.D. «*Social dynamics of crime and control: new theories for a world in transition*», Hart, Oxford
- Kempere H. (1962) «The battered child syndrome», *Journal of the American Medical Association* 181
- Kiernan C., Jordan C., Saunders S. (1980) «Behaviour problems», in the book «*Starting off*», Human Horizons Series, London
- Klein M.W. (1995) *The American street gang*, Oxford University Press, New York
- Klein M.W. (1998) «Street gangs», στο Tonry M.H. «*The handbook of crime and punishment*», Oxford University Press, New York
- Klein M.W. –Maxson C.L. (1996) *Gang structures, crime patterns and police responses*, Social Science Research Institute, Los Angeles
- Laplanche J., Pontalis J.B. (1986) *Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης*, Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα
- Lathuilliere M. (1997) «Παιδιά ξαναβρίσκουν τους γονείς τους στο Νότιο Σουδάν», *Unicef, Κόσμος*, τεύχος 30
- Loeber R.- Farrington D. (1998) *Serious and violent juvenile offenders- Risk factors and successful interventions*, Sage, California
- Miller W.B. (1982) *Crime by youth gangs and groups in the United States*, DC: U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Washington
- Smith K., Morita Y., Junger-Tas J., Olweus D., Catalano R., Slee P., (1999), *The Nature of school Bulling, A Cross-National Perspective*, Routledge, London and New York
- Thornberry T.P. (1998) «Membership in youth gangs and involment in seriousand violent offending» στο Loeber R.- Farrington D. (1998) «*Serious and violent juvenile offenders- Risk factors and successful interventions*», Sage, California
- Thrasher F.M. (1927) *The gang- A study of 1313 gangs in Chicago*, University of Chicago Press, Chicago
- Tremblay E.R., Molgaard V., Spoth R. (1996) «From childhood physical aggression to adolescent maladjustment: The Montreal prevention experiment», in the book Peters R.D.,

McMahon R.J. «Preventing childhood disorders, substance abuse, and delinquency», Banff International Behavioral Science

Warden D., Christie D. (1997) *Teaching social behavior. Classroom activities to foster children's interpersonal awareness*, David Fluton Publishers, London

Zimring F.E. (1998) *American youth violence*, Oxford University Press, New York

ΠΗΓΕΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

<http://earthquake.pblogs.gr/2008>

www.anthropos.gr

www.arsis.gr

www.elesme.gr

www.encephalos.gr

www.ministryofjustice.gr

www.volunteers.neagenia.gr

www.kbatzeli.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων και άλλες διατάξεις

ΦΕΚ 243/21-10-2003, Τεύχος Α

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: ΠΟΙΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Άρθρο 121

Στο κεφάλαιο αυτό με τον όρο ανήλικοι νοούνται αυτοί που, κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης, έχουν ηλικία μεταξύ του όγδοου και του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας τους συμπληρωμένων. Οι ανήλικοι υποβάλλονται σε αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ή σε ποινικό σωφρονισμό σύμφωνα με τις διατάξεις των επόμενων άρθρων.

Άρθρο 122

Αναμορφωτικά μέτρα είναι:

η επίπληξη του ανηλίκου

η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του

η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια

η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων

η συνδιαλλαγή μεταξύ ανηλίκου δράστη και θύματος για έκφραση συγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης

η αποζημίωση του θύματος ή κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο

η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο

η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς

η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης

παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής

η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρίες ή σε επιμελητές ανηλίκων

η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής

Σε κάθε περίπτωση ως πρόσθετο αναμορφωτικό μέτρο μπορούν να επιβληθούν επιπλέον υποχρεώσεις που αφορούν τον τρόπο ζωής του ανηλίκου ή τη διαπαιδαγώγηση του. Σε εξαιρετικές περιπτώσεις μπορεί να επιβληθούν δύο ή περισσότερα από τα μέτρα που προβλέπονται. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται η μέγιστη διάρκεια του αναμορφωτικού μέτρου.

Άρθρο 123

Στην περίπτωση που ο ανήλικος χρειάζεται ιδιαίτερη μεταχείριση λόγω ψυχολογικών προβλημάτων ή καθυστέρησης στην πνευματική του ανάπτυξη ή λόγω δυσλειτουργιών από κάθε μορφής εξάρτηση, τότε εκτός από τα παραπάνω μέτρα, μπορεί να επιβληθεί από το δικαστήριο η παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο και η παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα. Για να επιβληθούν θεραπευτικά μέτρα είναι απαραίτητη διάγνωση και γνωμοδότηση εξειδικευμένων επιστημόνων. Στην περίπτωση εξαρτήσεως από τα ναρκωτικά επιβάλλεται ψυχιατρική πραγματογνωμοσύνη και εργαστηριακή εξέταση.

Άρθρο 124

Το δικαστήριο μπορεί να αντικαταστήσει ή να άρει τα μέτρα που επέβαλε όταν το θεωρεί σκόπιμο, με την προϋπόθεση να έχει περάσει ένας χρόνος από την επιβολή τους.

Άρθρο 125

Τα μέτρα που έχουν επιβληθεί από το δικαστήριο παύουν αυτομάτως με την συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας του ανήλικου. Σε ειδικές περιπτώσεις τα μέτρα μπορούν να παραταθούν μέχρι το εικοστό πρώτο έτος.

Άρθρο 126

Όταν ο ανήλικος είναι οκτώ έως δεκατριών ετών η πράξη που έχει κάνει δεν καταλογίζεται σε αυτόν και μπορούν να του επιβληθούν μόνο αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα.

Άρθρο 127

Μετά το δέκατο τρίτο έτος της ηλικίας του ο ανήλικος μπορεί να καταδικαστεί σε ποινικό σωφρονισμό και σε εγκλεισμό σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων σύμφωνα με τον χρόνο που ορίζει το δικαστήριο.

Άρθρο 128

Σε περίπτωση πταίσματος μπορούν να εφαρμοστούν μόνο αναμορφωτικά μέτρα.

Άρθρο 129

Ο ανήλικος μπορεί να απολυθεί όταν έχει εκτίσει το μισό της ποινής του με ειδικές προϋποθέσεις. Σε ειδικές περιπτώσεις η απόλυση του ανήλικου μπορεί να γίνει και νωρίτερα αλλά πρέπει να έχει εκτίσει οπωσδήποτε το ένα τρίτο της ποινής του. Αν ο δοκιμαζόμενος δεν εφαρμόσει τους όρους που του έχουν επιβληθεί για την ζωή του εκτός ιδρύματος ή καταδικασθεί για κακούργημα ή πλημμέλημα από δόλο η απόλυση του αίρεται.

Άρθρο 130

Αν ο ανήλικος έχει τελέσει την αξιόποινη πράξη μετά τα δεκατρία του χρόνια αλλά δικαστεί μετά τα δεκαοκτώ του χρόνια, δεν πηγαίνει σε ίδρυμα ανηλίκων αλλά σε ενηλίκων με μειωμένη ποινή και κρατείται χωριστά από τους άλλους ενήλικες κρατούμενους.

Άρθρο 132

Αν ο ανήλικος κρατείται σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων και διαπράξει και άλλη αξιόποινη πράξη πριν την συμπλήρωση του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας του, το δικαστήριο μπορεί να αυξήσει την ποινή του. Αν την διαπράξει μετά τα δεκαοκτώ του επιβάλλεται ποινή σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις.

Άρθρο 133

Το δικαστήριο μπορεί να επιβάλλει ποινή ελαττωμένη (άρθρο 83) σε όποιον, κατά το χρόνο που τέλεσε αξιόποινη πράξη, είχε συμπληρώσει το δέκατο όγδοο, όχι όμως και το εικοστό πρώτο έτος της ηλικίας του.

Άρθρο 54

Στην περίπτωση που η ποινή μίας πράξης είναι ανώτερη από δέκα χρόνια, η διάρκεια του περιορισμού σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων πρέπει να είναι μικρότερη από πέντε και όχι μεγαλύτερη από είκοσι.

Άρθρο 113

Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν με τις εξής διακρίσεις:

Το μονομελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει:

Πράξεις που τελούνται από ανηλίκους εκτός από αυτές που δικάζει το τριμελές

Πταίσματα που τελούνται από ανηλίκους

Εφέσεις κατά των αποφάσεων του πταισματοδικείου για ανήλικους

Το μονομελές επιβάλλει αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα.

2. Το τριμελές δικαστήριο ανηλίκων δικάζει αξιόποινες πράξεις που τελούνται από ανήλικους, με ελάχιστη ποινή κράτησης τα πέντε έτη.

3. Το Εφετείο ανηλίκων δικάζει εφέσεις κατά των αποφάσεων των μονομελών και τριμελών δικαστηρίων ανηλίκων που λειτουργούν στα πλημμελειοδικεία.

Άρθρο 565

Σε περίπτωση που υπάρχει αμφιβολία ή αντίρρηση για την ποινή, αυτή λύνεται από το δικαστήριο των πλημμελειοδικών του τόπου όπου η ποινή εκτίετε

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων

ΠΡΟΣΩΡΙΝΟ

2007/2011(INI)

29.3.2007

ΣΧΕΔΙΟ ΕΚΘΕΣΗΣ

σχετικά με την Παραβατικότητα ανηλίκων: ο ρόλος της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας.

(2007/2011(INI))

Επιτροπή Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων

ΠΡΟΤΑΣΗ ΨΗΦΙΣΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ

σχετικά με την Παραβατικότητα ανηλίκων: ο ρόλος της γυναίκας, της οικογένειας και της κοινωνίας.

(2007/2011(INI))

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

– έχοντας υπόψη την Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού της 20ής Νοεμβρίου 1989, και ειδικότερα τα άρθρα 37 και 40,

– έχοντας υπόψη τους Στοιχειώδεις Κανόνες των Ηνωμένων Εθνών για την Απονομή Δικαιοσύνης σε Ανηλίκους" ή "Κανόνες του Πεκίνο" του 1985, όπως υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 40/33 της 29ης Νοεμβρίου 1985,

– έχοντας υπόψη τις κατευθυντήριες γραμμές των Ηνωμένων Εθνών για την πρόληψη της εγκληματικότητας των νέων ή "Κατευθυντήριες Γραμμές του Ριάντ" του 1990, όπως υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 45/112 της 14ης Δεκεμβρίου 1990,

– έχοντας υπόψη τους κανόνες του ΟΗΕ για την προστασία των ανηλίκων που έχουν καταδικαστεί σε στέρηση της ελευθερίας, όπως υιοθετήθηκαν από την Γενική Συνέλευση με το ψήφισμα 45/113 της 14ης Δεκεμβρίου 1990,

– έχοντας υπόψη την Ευρωπαϊκή Συνθήκη του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την άσκηση των δικαιωμάτων, της 25ης Ιανουαρίου 1996 και ειδικότερα τα άρθρα 1 και 3-9,

– έχοντας υπόψη την σύσταση της Διυπουργικής Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης προς τα κράτη μέλη σχετικά με τις νέες μεθόδους αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας και το ρόλο της δικαιοσύνης ανηλίκων (Rec (2003) 20) της 24ης Σεπτεμβρίου 2003,

– έχοντας υπόψη την σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την κοινωνική απάντηση στη νεανική παραβατικότητα ανηλίκων (Rec (87) 20E) της 17ης Σεπτεμβρίου 1987,

- έχοντας υπόψη την σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με μια κοινωνική απάντηση στην παραβατική συμπεριφορά νέων προερχόμενων από οικογένειες μεταναστών (Rec (88) 6E) της 18ης Απριλίου 1988,
- έχοντας υπόψη την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικότερα το άρθρο 6 καθώς και τις διατάξεις του Τίτλου VI που αφορούν την αστυνομική και δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις,
- έχοντας υπόψη την Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και ειδικότερα τον τίτλο XI σχετικά με την κοινωνική πολιτική, παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση και νεολαία, ιδιαίτέρως δε στο άρθρο 137 αυτής,
- έχοντας υπόψη το πρόγραμμα - πλαίσιο AGIS, που έληξε στις 31/12/2006, καθώς και τον Κανονισμό υπ' αριθ. 168/2007 του Συμβουλίου για την ίδρυση Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης που υιοθετήθηκε στις 15 Φεβρουαρίου 2007 ,
- έχοντας υπόψη το ψήφισμά του της 30ής Νοεμβρίου 2006 σχετικά με τον Οργανισμό Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, με το οποίο ζητεί από το Συμβούλιο να αναγνωρίσει αρμοδιότητα του εν λόγω οργανισμού για ανάληψη δράσεων σχετικών με τον τίτλο VI της Συνθήκης,
- έχοντας υπόψη την κοινή θέση του Συμβουλίου ενόψει της έκδοσης απόφασης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη θέσπιση, για την περίοδο 2007-2013, ειδικού προγράμματος για την πρόληψη και την καταπολέμηση της βίας εις βάρος παιδιών, νέων και γυναικών και την προστασία των θυμάτων και των ομάδων κινδύνου (Πρόγραμμα «Δάφνη III») στο πλαίσιο του γενικού προγράμματος «Θεμελιώδη δικαιώματα και δικαιοσύνη»,
- έχοντας υπόψη το ψήφισμά του της 8ης Ιουλίου 1992, σχετικά με τον Ευρωπαϊκό Χάρτη των Δικαιωμάτων του Παιδιού και ειδικότερα τα σημεία 8.22 και 8.23,
- έχοντας υπόψη την απόφαση¹ του Συμβουλίου της 28ης Μαΐου 2001 για την δημιουργία Ευρωπαϊκού Δικτύου Πρόληψης του Εγκλήματος,

– έχοντας υπόψη την γνωμοδότηση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της 15ης Μαρτίου 2006, με τίτλο "η πρόληψη της νεανικής εγκληματικότητας, οι τρόποι αντιμετώπισής της και ο ρόλος της δικαιοσύνης των ανηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση",

– έχοντας υπόψη τα συμπεράσματα της συνδιάσκεψης που πραγματοποιήθηκε στην Γλασκόβη στις 5-7 Σεπτεμβρίου 2005 υπό την αιγίδα της Προεδρίας του Ηνωμένου Βασιλείου με θέμα "Νεολαία και Έγκλημα: μία ευρωπαϊκή προσέγγιση",

– έχοντας υπόψη το άρθρο 45 του Κανονισμού του,

– έχοντας υπόψη την έκθεση της Επιτροπής Δικαιωμάτων των Γυναικών και Ισότητας των Φύλων (A6-0000/2007),

A. λαμβάνοντας υπόψη ότι η παραβατική συμπεριφορά ανηλίκων ενέχει πολύ μεγαλύτερους κινδύνους σε σχέση με αυτή των ενηλίκων, καθώς πλήττει ένα ιδιαίτερος ευαίσθητο τμήμα του πληθυσμού, εκθέτοντάς ανήλικους από πολύ νωρίς στον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού,

B. λαμβάνοντας υπόψη ότι βάσει εθνικών, ευρωπαϊκών, αλλά και διεθνών μελετών το φαινόμενο της παραβατικότητας ανηλίκων παρουσιάζει τις δύο τελευταίες δεκαετίες μία ανησυχητική αύξηση,

Γ. λαμβάνοντας υπόψη ότι ως κυριότεροι παράγοντες της παραβατικότητας ανηλίκων αναφέρονται η αποδιοργάνωση, η έλλειψη επικοινωνίας και προβολής κατάλληλων προτύπων στους κόλπους της οικογένειας λόγω της συχνής απουσίας των γονέων, τα ψυχοπαθολογικά προβλήματα που συνδέονται με φαινόμενα σωματικής κακοποίησης και σεξουαλικής παρενόχλησης από άτομα του συγγενικού περιβάλλοντος, οι ανεπάρκειες των εκπαιδευτικών συστημάτων ως προς την μετάδοση κοινωνικών αξιών, η φτώχεια, η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός και ο ρατσισμός· τονίζοντας ότι σημαντικοί παράγοντες είναι επίσης η ιδιαίτερη τάση μμητισμού που αναπτύσσουν οι νέοι στην προσπάθεια διαμόρφωσης της προσωπικότητάς τους, οι διαταραχές της προσωπικότητας που σχετίζονται με την κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών ουσιών και η προβολή μοντέλων άσκοπης, υπερβολικής και αδικαιολόγητης βίας από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης,

Δ. λαμβάνοντας υπόψη ότι τα τελευταία έτη παρατηρείται μία προοδευτική αναθεώρηση των εθνικών ποινικών νομοθεσιών για ανήλικους προς την κατεύθυνση της σταδιακής

αντικατάστασης των μέτρων εγκλεισμού με άλλα εναλλακτικά αναμορφωτικά και θεραπευτικά μέτρα, αλλά τονίζοντας ότι στα περισσότερα κράτη μέλη η εφαρμογή των νέων αυτών μέτρων καθίσταται πολλές φορές ανέφικτη στην πράξη λόγω έλλειψης κατάλληλης και σύγχρονης υλικοτεχνικής υποδομής και καταρτισμένου εξειδικευμένου προσωπικού, περιορισμένης κοινωνικής συμμετοχής, αλλά και περιορισμένης χρηματοδότησης,

Ε. λαμβάνοντας υπόψη ότι στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Δικτύου Πρόληψης της Εγκληματικότητας (EUCPN) που ιδρύθηκε το 2001, συστάθηκε ειδική ομάδα εργασίας για θέματα νεανικής παραβατικότητας και ξεκίνησε η εκπόνηση διεξοδικής συγκριτικής μελέτης στα 27 κράτη μέλη, με σκοπό να αποτελέσει την βάση για μελλοντικές εξελίξεις της πολιτικής της ΕΕ στον τομέα αυτό·

1. τονίζει ότι για την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου της παραβατικότητας ανηλίκων απαιτείται ολοκληρωμένη στρατηγική σε εθνικό αλλά και ευρωπαϊκό επίπεδο, η οποία θα συνδυάζει μέτρα γύρω από τρεις κατευθυντήριες γραμμές: μέτρα πρόληψης, μέτρα κοινωνικής ενσωμάτωσης των ανήλικων δραστών, νομοθετικά μέτρα διαχείρισης·

Πολιτικές σε εθνικό επίπεδο

2. υπογραμμίζει ότι κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας ολοκληρωμένης εθνικής στρατηγικής αποφασιστική σημασία έχει η άμεση κοινωνική συμμετοχή όλων των φορέων της κοινωνίας: της πολιτείας ως κεντρικής διοίκησης, των φορέων της περιφερειακής και τοπικής αυτοδιοίκησης, του σχολείου, της οικογένειας, των ΜΚΟ, της κοινωνίας των πολιτών και κάθε ιδιώτη, καθώς και ότι για την εφαρμογή ουσιαστικών δράσεων αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων είναι απαραίτητο να διατεθούν επαρκείς δημοσιονομικοί πόροι·

3. υποστηρίζει ότι για την ουσιαστική αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων απαιτείται ολοκληρωμένη και αποτελεσματική σχολική, κοινωνική, οικογενειακή και εκπαιδευτική πολιτική καθώς και πολιτική κατά του κοινωνικού αποκλεισμού·

Προς μία ευρωπαϊκή στρατηγική – πλαίσιο

4. συστήνει στα κράτη μέλη σε συνεργασία με την Επιτροπή να προχωρήσουν άμεσα στην επεξεργασία και θέσπιση ορισμένων ελάχιστων και κοινών για όλα τα κράτη μέλη

προτύπων και προσανατολισμών σε θέματα παραβατικότητας των ανηλίκων που θα εστιάζονται στους τρεις βασικούς πυλώνες της πρόληψης, της αποκατάστασης-επανεξέλιξης και της νομοθετικής διαχείρισης με βάση τις διεθνώς καθιερωμένες αρχές των κανόνων του Πεκίνο και των κατευθυντήριων γραμμών του Ριάντ , αλλά και τις λοιπές διεθνείς συμβάσεις στον τομέα αυτό.

5. υποστηρίζει ότι ο βασικός στόχος μίας κοινής μεταρρυθμιστικής ευρωπαϊκής προσέγγισης οφείλει να είναι η διαμόρφωση πρότυπων εξωδικαστικών παρεμβάσεων για την διευθέτηση και διαχείριση της παραβατικότητας των ανηλίκων, ενώ η προσφυγή σε μέτρα εγκλεισμού και σε ποινική μεταχείριση θα πρέπει να αποτελεί το ύστατο μέσο και να εφαρμόζεται μόνο όταν αυτό κρίνεται απολύτως αναγκαίο.

6. καλεί την Επιτροπή να θέσει για όλα τα κράτη μέλη συγκεκριμένα κριτήρια σχετικά με τη συγκέντρωση των εθνικών στατιστικών στοιχείων προκειμένου να διασφαλίζεται η συγκρισιμότητα τους και συνεπώς η χρησιμότητά τους κατά τον σχεδιασμό ευρωπαϊκής κλίμακας μέτρων· καλεί τα κράτη μέλη να συμμετάσχουν ενεργά στο έργο της Επιτροπής με την κινητοποίηση και παροχή πληροφοριών από όλες τις αρμόδιες εθνικές, περιφερειακές και τοπικές αρχές καθώς και τις ενώσεις, ΜΚΟ και άλλες οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτό.

7. εφιστά την προσοχή της Επιτροπής, αλλά και των εθνικών αρχών στην σημασία των εθνικών βέλτιστων πρακτικών που κινητοποιούν ολόκληρη την κοινωνία και περιλαμβάνουν θετικές δράσεις και παρεμβάσεις συλλόγου γονέων σε σχολεία, κατοίκων σε μία γειτονιά και συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ αστυνομικών αρχών, σχολικών ιδρυμάτων, τοπικών αρχών και κοινωνικών υπηρεσιών σε τοπικό επίπεδο μέχρι και εθνικές στρατηγικές και προγράμματα στήριξης των νέων σε εθνικό επίπεδο.

8. καλεί την Επιτροπή να προβεί άμεσα στη σύσταση Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για την παραβατικότητα των ανηλίκων, στόχος του οποίου θα είναι η συγκέντρωση και συγκριτική αξιολόγηση στατιστικών στοιχείων από όλα τα κράτη μέλη, η διάδοση εμπειριών και ορθών πρακτικών, ο σχεδιασμός και η προώθηση καινοτόμων πρωτοβουλιών και προγραμμάτων σε διακρατικό, διαπεριφερειακό και κοινοτικό επίπεδο, η παροχή συμβουλευτικής υποστήριξης, η οργάνωση σεμιναρίων με συμμετοχή των εθνικών αρχών και τέλος η τεχνική και επιστημονική συνεργασία σε θέματα κατάρτισης προσωπικού και ανταλλαγής

επαγγελματιών· τονίζει ότι για την αποτελεσματική δράση του εν λόγω ευρωπαϊκού παρατηρητηρίου απαιτείται η ουσιαστική ενεργοποίηση και λειτουργία εθνικών παρατηρητηρίων με αντίστοιχες αρμοδιότητες·

9. καλεί την Επιτροπή να προτείνει, εφόσον ολοκληρώσει τις απαραίτητες μελέτες σε ευρωπαϊκό επίπεδο ολοκληρωμένο κοινοτικό πρόγραμμα-πλαίσιο με κοινοτικές δράσεις πρόληψης, στήριξης των πρωτοβουλιών ΜΚΟ και των διακρατικών συνεργασιών, χρηματοδότησης πιλοτικών προγραμμάτων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο τα οποία θα βασίζονται σε βέλτιστες εθνικές πρακτικές και θα επιχειρούν την ευρωπαϊκή διάδοσή τους, αλλά και θα καλύπτουν ανάγκες κατάρτισης και υποδομής·

10. τονίζει ότι σε επίπεδο κοινοτικών δράσεων δύο είναι οι βασικότερες πολιτικές που πρέπει να παρουσιαστούν άμεσα:

- ένταξη της χρηματοδότησης δράσεων σχετικά με την πρόληψη σε ήδη υπάρχοντα κοινοτικά προγράμματα, καθώς και δημιουργία νέας γραμμής προϋπολογισμού αφιερωμένης σε ολοκληρωμένες δράσεις και δίκτυα αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων,

- δημοσίευση μελέτης και εν συνεχεία ανακοίνωσης της Επιτροπής ως προς τη διάσταση του φαινομένου στην Ευρώπη και κατάλληλη προετοιμασία μέσω δικτύου εθνικών εμπειρογνομόνων για τον σχεδιασμό ολοκληρωμένου προγράμματος-πλαισίου για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων·

11. καλεί, στο πλαίσιο αυτό, την Επιτροπή να αναλάβει τον σχεδιασμό ενός προγράμματος με συγχρηματοδοτούμενες δράσεις που θα περιλαμβάνει:

διερεύνηση των βέλτιστων πρακτικών πρόληψης και ιδίως εταιρικών σχημάτων συνεργασίας ιδιωτικών και δημόσιων φορέων,

μέτρηση και ανάλυση της μακροχρόνιας αποτελεσματικότητας που μπορούν να έχουν πρόσφατα εξελιγμένα συστήματα μεταχείρισης των ανήλικων δραστών, όπως αυτό της "επανορθωτικής δικαιοσύνης" (restorative justice)

ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο

διασφάλιση ότι οι υπηρεσίες και πρακτικές αυτές θέτουν στο επίκεντρο τους την προστασία των δικαιωμάτων παιδιών και εφήβων

ανάπτυξη ευρωπαϊκού προτύπου για την προστασία της νεολαίας, με κύριο στόχο την κοινωνική πρόνοια για τη νεαρή ηλικία και όχι την επιβολή τιμωρίας

σχεδιασμό προγραμμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης των ανηλίκων για την διευκόλυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσής τους

συντονισμένο πρόγραμμα συνεχούς κατάρτισης των εθνικών διαμεσολαβητών, αστυνομικών οργάνων, δικαστικών λειτουργιών, αρμόδιων εθνικών οργάνων και εποπτικών αρχών

δικτύωση των αρμόδιων υπηρεσιών της τοπικής και περιφερειακής αυτοδιοίκησης, καθώς και της σχολικής κοινότητας·

12. συστήνει στην Επιτροπή, στα πλαίσια της προετοιμασίας του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου και του αντίστοιχου προγράμματος-πλαισίου, να προτείνει άμεσα τα παρακάτω μέσα προώθησης και διάδοσης εμπειριών και τεχνογνωσίας:

συλλογική έρευνα και διάδοση των αποτελεσμάτων των εθνικών πολιτικών

διοργάνωση συνδιασκέψεων και πλατφορμών (φόρουμ) με την συμμετοχή εθνικών εμπειρογνομόνων

προώθηση της επικοινωνίας και ενημέρωσης μεταξύ των αρμόδιων αρχών και των κοινωνικών φορέων μέσω του διαδικτύου και δημιουργίας ηλεκτρονικής ιστοσελίδας ειδικευμένης στα θέματα αυτά

την ίδρυση διεθνούς κέντρου αριστείας·

13. αναθέτει στον Πρόεδρό του να διαβιβάσει το παρόν ψήφισμα στο Συμβούλιο, την Επιτροπή, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών.

Αιτιολογική Έκθεση

Σήμερα αποτελεί ευρέως διαδεδομένη αντίληψη στις περισσότερες ευρωπαϊκές κοινωνίες ότι υπάρχει μία προοδευτική αύξηση της παραβατικότητας των ανηλίκων, αλλά και ένταση της επικινδυνότητάς της, αντίληψη που επιβεβαιώνεται και από εθνικά στατιστικά στοιχεία, διεθνείς έρευνες και μελέτες.

Αιτιολογική προσέγγιση της σύγχρονης νεανικής παραβατικότητας

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να καθοριστούν τα ακριβή αίτια της παραβατικής συμπεριφορά ενός ανηλίκου. Κι αυτό διότι η συγκεκριμένη δράση του ανηλίκου εκφράζεται στο πλαίσιο μίας πολύπλοκης διαδικασίας κοινωνικοποίησης και κοινωνικού ελέγχου του. Ωστόσο είναι δυνατόν να γίνουν δύο ασφαλείς διαπιστώσεις. Καταρχήν σε καμία περίπτωση ο ανήλικος παραβάτης δεν αποτελεί "κοινωνικό ασθενή", η συμπεριφορά του οποίου οφείλεται σε σωματικές, νοητικές ή ψυχικές ανωμαλίες. Κατά δεύτερον για την ανάλυση της συμπεριφοράς των ανηλίκων, παραβατική ή μη, θα πρέπει να ανατρέξουμε στο περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται: οικογενειακό, σχολικό, φιλικό και κοινωνικό.

Κάθε αιτία και παράγοντας λοιπόν που σχετίζεται με την παραβατική συμπεριφορά ανηλίκου αναζητείται στους πόλους αυτούς. Και εδώ όμως χρειάζεται προσοχή ως προς το ποιά είναι τα πραγματικά αίτια: για παράδειγμα δεν είναι η συχνή φυσική απουσία των γονέων ή η μονογονεϊκή οικογένεια που αποτελεί αναγκαστικά παράγοντα παραβατικότητας, αλλά η ουσιαστική αδυναμία των γονέων να ανταπεξέλθουν στα καθήκοντα επιμέλειας των παιδιών τους ή η απουσία υγιούς και ποιοτικής σχέσης - λόγω οικονομικών, κοινωνικών ή και διαπροσωπικών προβλημάτων - μεταξύ γονέων και παιδιών ή και γονέων μεταξύ τους. Δεν είναι η αποτυχία του μαθητή από μόνη της, αλλά η αδυναμία του σχολικού συστήματος να αποτρέψει τον στιγματισμό και την περιθωριοποίησή του. Τέλος δεν είναι η ταυτότητα του μετανάστη που συντείνει στη εκδήλωση παραβατικότητας, αλλά η κοινωνική περιθωριοποίησή του.

Ειδικότερα όμως στην εποχή μας υπάρχουν και εξωγενείς ως προς το περιβάλλον του ανηλίκου παράγοντες, όπως η εισβολή στην ζωή του των μέσων μαζικής ενημέρωσης, της

τεχνολογίας και ιδιαίτερα του διαδικτύου κατά τέτοιο τρόπο που τον προσγειώνουν απότομα στον κόσμο των ενηλίκων, γεγονός που προκαλεί συχνά την βίαιη αντίδρασή του.

Πρότυπα διαχείρισης της παραβατικότητας ανηλίκων

Σε γενικές γραμμές η διαχείριση της παραβατικότητας και ο κοινωνικός της έλεγχος έχει εξελιχθεί σημαντικά: ξεκίνησε από το προστατευτικό πρότυπο, όπου οι ενήλικοι καθόριζαν κάθε φορά τα δικαιώματα του ανήλικου δράστη και τους τρόπους "βελτίωσής" της συμπεριφοράς του. Κατόπιν εξελίχθηκε στο πρότυπο της υπευθυνότητας, βάσει του οποίου ο ανήλικος έχει εκ των προτέρων συγκεκριμένα και αναγνωρισμένα δικαιώματα και συνεπώς στόχος των μέτρων αντιμετώπισης της παραβατικής του συμπεριφοράς είναι η "διαπαιδαγώγηση μέσω της ευθύνης". Σήμερα επιχειρείται ενσωμάτωση στο πρότυπο υπευθυνότητας της "επανορθωτικής δικαιοσύνης" (restorative justice), η οποία αποσκοπεί στην συμμετοχή του ίδιου του θύματος στην διαδικασία καθώς και στην συμφιλίωση των μερών μέσω της αποκατάστασης της ζημίας.

Υπάρχει όμως ένα ακόμα ιδιαίτερα κρίσιμο ζητούμενο σχετικά με την διαχείριση της παραβατικότητας ανηλίκων και τα σημερινά πρότυπα. Γενικά η θέση του ανήλικου ως προς το επίσημο σύστημα κοινωνικού ελέγχου, είναι ιδιαιτέρως επαχθής, καθώς λόγω της περιορισμένης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του, της ηλικιακής, αλλά και οικονομικής αδυναμίας του είναι περισσότερο ευάλωτος στον κοινωνικό έλεγχο.

Ειδικότερα όμως στον τομέα της ποινικής διαχείρισης παρατηρείται μία υπερποινικοποίηση σε ότι αφορά την συμπεριφορά των ανηλίκων, κατά τρόπο που τυχόν κοινωνική απειθαρχία του ανήλικου, η οποία όμως δεν έχει εγκληματικό χαρακτήρα, αλλά και κοινωνικά φαινόμενα όπως η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός όταν χαρακτηρίζουν τις πράξεις ανηλίκων να θεωρούνται παραβατικότητα, ενώ το ίδιο δεν ισχύει και για τους ενήλικες. Επιπλέον ακόμα και πράξεις προπαραβατικής συμπεριφοράς ή και οι καταστάσεις που απλά ενέχουν κίνδυνο εμφάνισης παραβατικότητας (όπως η φυγή από το σπίτι και η αναζήτηση αυτονομίας) να ταυτίζονται, αδικαιολόγητα, με παραβατική συμπεριφορά.

Η νομοθεσία και τα μέτρα διαχείρισης για τους ανήλικους οφείλουν να είναι φιλελεύθερα, με την μεγαλύτερη δυνατή κατανόηση και ανεκτικότητα προς τον ανήλικο και τα προβλήματά του και χωρίς να του "χρεώνουν" καταστάσεις κοινωνικής παθογένειας τις

οποίες υφίσταται ή να χαρακτηρίζουν ως παραβατικότητα κάθε προσπάθεια του για αυτοπροσδιορισμό και αυτοδιάθεση.

Το σύγχρονο πρότυπο διαχείρισης οφείλει να προχωρήσει ένα βήμα περαιτέρω και μετά την σταδιακή αντικατάσταση των μέτρων εγκλεισμού από άλλα εναλλακτικά μέτρα (αποϊδρυματοποίηση και αποδικαστηριοποίηση) να μεταβεί σε απεγκληματοποίηση και αποποινικοποίηση των πράξεων των ανηλίκων. Αυτό απαιτεί την κατάργηση επιβολής ποινής στην πλειοψηφία των περιπτώσεων και ταυτόχρονα την ενίσχυση των φορέων κοινωνικοποίησης και την λήψη μέτρων γνήσιας πρόληψης.

Τα ήθη και οι συμπεριφορές δεν αλλάζουν με νόμους και ποινικές διατάξεις, αλλά με την διαπαιδαγώγηση των νέων "εν ελευθερία" και την ευρύτατη δυνατή κοινωνική συμμετοχή που θα ενδυναμώσει τις σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στις γενιές, την οικογένεια, τη σχολική κοινότητα, την πολιτεία, την γειτονιά, τους φίλους και το κοινωνικό σύνολο εν γένει.

Το τρίπτυχο πρόληψης, κοινωνικής επανένταξης και νομοθετικών μέτρων διαχείρισης

α. Προληπτικοί Μηχανισμοί

Η πρόληψη θα πρέπει να αποτελεί το πρωταρχικό και κυριότερο τμήμα μίας στρατηγικής για την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων. Ο λόγος για τον οποίον ιστορικά προηγήθηκε η "καταστολή", ενώ και μέχρι σήμερα το κυριότερο βάρος ρίχνεται στην ποινική μεταχείριση, είναι αφενός διότι οι πολιτικές πρόληψης είναι μακροχρόνιες και τα αποτελέσματά τους δεν είναι άμεσα ορατά, γεγονός που αποστερεί κυβερνήσεις και πολιτικούς από άμεσα πολιτικά οφέλη, και αφετέρου λόγω του ιδιαίτερα αυξημένου κόστους των πολιτικών πρόληψης. Η έγκαιρη και προ της εμφάνισης παραβατικής συμπεριφοράς κινητοποίηση του κράτους πρόνοιας, που θα στηρίξει την οικογένεια και τον ανήλικο, είναι σαφώς αρκετά πιο δαπανηρή από την επιβολή ποινής ή κοινωνικής αγωγής. Πολύ περισσότερο δε όταν για την στρατηγική πρόληψης απαιτείται η ενεργοποίηση σε πολυτομεακό επίπεδο, με την συνυπευθυνότητα και την κοινωνική συμμετοχή άμεσα και έμμεσα εμπλεκόμενων φορέων.

Στο πλαίσιο αυτό θα αποτελούσε σημαντική κατάκτηση της κοινωνίας, αλλά και της Πολιτείας σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο, η υιοθέτηση κώδικα κοινωνικής πρόληψης και

αλληλεγγύης προς τους ανήλικους (δράστες και θύματα), αποσυνδεδεμένου από τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης.

β. Μηχανισμοί Κοινωνικής Επανάταξης

Παρά το γεγονός ότι σήμερα το κυριότερο αντικείμενο μελέτης είναι οι τρόποι και τα αίτια εισόδου στην παραβατικότητα, είναι πολύ σημαντική και η διασφάλιση της εξόδου από αυτή.

Όπως ήδη αναφέρθηκε η ποινική διαδικασία (έστω και με την παιδαγωγική της μορφή) στην καλύτερη περίπτωση δεν επαρκεί, ενώ στην χειρότερη δεν θεωρείται κατάλληλη για την επανάταξη και ομαλή επανενσωμάτωση του ανήλικου παραβάτη στο κοινωνικό σύνολο της οικογένειας, του σχολείου ή του περιβάλλοντος, το οποίο ο ανήλικος με την συμπεριφορά του προσπάθησε να απορρίψει.

Η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης του ανήλικου στο άμεσο και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και της αίσθησης ότι ανήκει σε αυτό, αποτελεί το σημαντικότερο μέσο εξόδου του από την παραβατικότητα. Κι αυτό δεν επιτυγχάνεται με ποινές και μέτρα κυρωτικά, αλλά με την ένταξή του σε όλες τις πτυχές και τις δράσεις της κοινωνικού περιγυρού του: την διασφάλιση της εκπαίδευσης του, την ομαλή ένταξη του στην αγορά εργασίας, την προστασία του δικαιώματος αυτοέκφρασης και ενεργού συμμετοχής σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, την δυνατότητα δημιουργικής ενασχόλησης και ψυχαγωγίας του.

γ. Νομοθετικά Μέτρα Διαχείρισης

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα ο πλέον κατάλληλος τρόπος νομοθετικής αντιμετώπισης απαιτεί την προώθηση τεσσάρων "από":

- απεγκληματοποίηση: τον αποχαρακτηρισμό δηλαδή πράξεων όπως οι προπαραβατικές συμπεριφορές ή τα αδικήματα ήσσονος σημασίας,
- αποποινικοποίηση: την κατάργηση της ποινής για την μεγάλη πλειοψηφία των εγκλημάτων, και την αντικατάστασή της με μέτρα διαπαιδαγώγησης και επανάταξης,
- αποδικαστηριοποίηση: μετάθεση του έργου απονομής δικαιοσύνης από τα δικαστήρια σε κοινωνικούς μεσολαβητές οι οποίοι ανάλογα με το είδος της παραβατικής συμπεριφοράς

μπορούν να είναι σχολικές επιτροπές (δασκάλων, μαθητών και γονέων), σύλλογοι σε επίπεδο γειτονιάς ή τοπικής κοινωνίας (π.χ. Κοινοτικός Διαμεσολαβητής), κοινωνικοί λειτουργοί κτλ.

- αποϊδρυματοποίηση: αποτροπή της ποινής εγκλεισμού σε σωφρονιστικά ή αναμορφωτικά ιδρύματα.

Ο ρόλος της οικογένειας

- Η οικογένεια ως παράγοντας και αιτία: η επίδραση των εξωτερικών (σχετικών με τη δομή της οικογένειας) και εσωτερικών (σχετικών με την λειτουργία της) οικογενειακών συνθηκών είναι αποφασιστική. Ιδιαίτερα επιβαρυντικοί παράγοντες θεωρούνται η έλλειψη επίβλεψης και ελέγχου από την πλευρά των γονέων, αλλά και η παραβατική συμπεριφορά των ίδιων των γονέων.

- Η οικογένεια στο πλαίσιο των πολιτικών πρόληψης: η οικογένεια ως φορέας κοινωνικοποίησης συμβάλλει από την δική της πλευρά στην καλλιέργεια της υπακοής και του σεβασμού στους νόμους.

- Η οικογένεια κατά την διαδικασία κοινωνικής επανένταξης: η προσπάθεια επανένταξης ξεκινά κατά κύριο λόγο από την ενσωμάτωση στο οικογενειακό σύνολο με την αποκατάσταση των σχέσεων με τους γονείς και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας. Περαιτέρω η παροχή οικονομικής, κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης του ανηλίκου στο στάδιο αυτό είναι καθοριστική για την επιτυχή έκβαση της προσπάθειάς του.

- Η οικογένεια στο στάδιο της ποινικής διαδικασίας: στην περίπτωση εγκλεισμού σε κατάσταση αγωγής είναι ιδιαίτερα σημαντική η συνεχής επαφή του παιδιού με τα μέλη της οικογένειάς του, ενώ στην περίπτωση εναλλακτικών μέτρων η επιτήρηση και επιμέλεια των γονέων του ανηλίκου είναι απαραίτητη. Επιπλέον τόσο κατά την ακροαματική διαδικασία όσο και κατά την διάρκεια έκτισης της ποινής, είναι απαραίτητη η ενεργός συμμετοχή των γονέων, αλλά και η συνεχής κατάρτιση και ενημέρωσή τους προκειμένου να παρέχουν την κατάλληλη στήριξη στο παιδί τους.

Ο ρόλος του σχολείου

- Το σχολείο ως χώρος έκφρασης παραβατικής συμπεριφοράς: η σχολική βία αποτελεί μία ειδικότερη μορφή παραβατικότητας ανηλίκων με την οποία είτε εκφράζονται αντιθέσεις που δημιουργούνται εξ αρχής στο σχολικό περιβάλλον είτε μεταφέρονται σε αυτό προβλήματα της οικογένειας, της ευρύτερης γειτονιάς ή της κοινότητας.

- Το σχολείο ως γενεσιουργός αιτία: το σημερινό σχολείο είναι έντονα ταξικό και πολυπολιτισμικό. Εκεί που οι δάσκαλοι και οι γονείς αποτυγχάνουν να αποσαφηνίσουν τις διαφορές μεταξύ των συμμαθητών και να καλλιεργήσουν την ανοχή και τον σεβασμό προς το "άλλο", το "διαφορετικό", οι μαθητές ανίκανοι να το ενσωματώσουν στην κουλτούρα τους αντιδρούν και συμπεριφέρονται με βία, αναλαμβάνοντας κατά περίπτωση τον ρόλο του θύτη ή του θύματος.

- Το σχολείο ως φορέας αντιμετώπισης: το σχολείο και οι λειτουργοί του οφείλουν να παρεμβαίνουν διορθωτικά και ενδυναμωτικά, και όχι χαρακτηρίζοντας έναν ανήλικο ως μη αναστρέψιμη περίπτωση, θέτοντάς τον έτσι στο περιθώριο. Ο δάσκαλος κοινωνικοποιεί την επιθετικότητα των μαθητών του, δίνοντας έμφαση στις θετικές πλευρές των επιθετικών μαθητών. Επιπλέον το σχολείο αποτελεί τον πρώτο χώρο υλοποίησης καινοτόμων σχεδίων αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, όπως το μαθητικό σύστημα επίλυσης συγκρούσεων, με διαμεσολαβητές τους ίδιους τους μαθητές, την επανορθωτική δικαιοσύνη, όπου ο μαθητής αναλαμβάνει την αποκατάσταση των ζημιών του και την συνεργασία μεταξύ σχολείων σε προγράμματα κατά της βίας.

- Το σχολείο ως φορέας πρόληψης: το σχολείο δημιουργεί δομές υποστήριξης που αποτρέπουν τον στιγματισμό και κάνουν τους μαθητές να νιώθουν αποδεκτοί, ενώ λειτουργεί ως "πεδίο διαλόγου" και δίνει απαντήσεις διαύγειας, διαθεσιμότητας και δεκτικότητας.

- Η κοινωνική συμμετοχή στην αντιμετώπιση της ενδοσχολικής βίας: οι δράσεις αντιμετώπισης της ενδοσχολικής βίας αποτελούν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ευρείας κοινωνικής συμμετοχής και συνευθύνης πολλών κοινωνικών φορέων: δάσκαλοι, ψυχολόγοι, σύλλογοι γονέων, σύλλογοι καθηγητών, κοινοτικοί διαμεσολαβητές και τοπικές αρχές, όλοι μοιράζονται τις ευθύνες και εργάζονται από κοινού.

Η ευρωπαϊκή διάσταση

Το κυριότερο επιχείρημα εις βάρος της προσπάθειας διαμόρφωσης κοινών σε επίπεδο ΕΕ προτύπων και μεθόδων προσέγγισης της αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανηλίκων, είναι ότι ένα τέτοιο εγχείρημα προσκρούει στις διαφορετικές εθνικές ποινικές ρυθμίσεις ιδίως ως προς τον προσδιορισμό της ηλικίας του ανήλικου και των πράξεων που συνιστούν την παραβατική συμπεριφορά.

Από την άλλη πλευρά όμως οι εθνικές αναλύσεις ως προς τα αίτια, την ενίσχυση ορισμένων μορφών παραβατικής συμπεριφοράς και την υποχώρηση άλλων, αλλά και η στροφή των ποινικών συστημάτων σε εναλλακτικές μορφές τιμωρίας και όχι τόσο στον εγκλεισμό των ανηλίκων σε σωφρονιστικά καταστήματα, είναι ορισμένα από τα σημεία όπου παρουσιάζονται ιδιαίτερα σημαντικές ομοιότητες.

Οι ομοιότητες αυτές μας οδηγούν σε δύο συμπεράσματα. Αφενός ότι τα συμβατικά και παραδοσιακά πρότυπα ποινικής διαχείρισης έχουν πλέον φτάσει στα όριά τους, μην μπορώντας πλέον να αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις στα περισσότερα κράτη μέλη. Αφετέρου ότι οι σύγχρονες αυτές προκλήσεις, αλλά και οι μέθοδοι ανταπόκρισης των κρατών μελών σε αυτές παρουσιάζουν σημαντικές ομοιότητες μεταξύ των κρατών μελών.

Είναι ακριβώς αυτές οι ομοιότητες που καθιστούν σήμερα εφικτό και δικαιολογημένο τον σχεδιασμό και την υλοποίηση μέτρων σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Αν λάβουμε μάλιστα υπόψη και την δυνατότητα των νέων για ελεύθερη μετακίνηση εντός της ΕΕ καθώς και την εκτεταμένη χρήση του διαδικτύου, και των νέων μορφών τεχνολογίας και επικοινωνίας που διευρύνουν σημαντικά την έννοια της εντοπιότητας ενός εγκλήματος, τότε η ευρωπαϊκή προσέγγιση δεν είναι μόνο εφικτή και δικαιολογημένη, αλλά και αναγκαία.

Σε σχέση με τις βέλτιστες εθνικές πρακτικές υπάρχει ήδη μία σημαντική εθνική παράδοση και εμπειρία. Χαρακτηριστικά αναφέρονται:

- το παράδειγμα των ισπανικών περιφερειών Asturias και Rioja και ειδικότερα το πρόγραμμα του Mediator Escolar προορισμένου για την σχολική κοινότητα, των κοινοτικά χρηματοδοτούμενων προγραμμάτων της κοινοτικής υπηρεσίας Servicio de Atencion a la Familia (SAF), με στόχο την εκπαίδευση και κατάρτιση των αρμόδιων επαγγελματιών, το πρόγραμμα καθοδήγησης κατάρτισης και απασχόλησης του σωφρονιστικού καταστήματος Sogradio.

- οι πρακτικές ανάλυσης των ατόμων και περιοχών υψηλού κινδύνου, βάσει ενός ηλεκτρονικού συστήματος καταγραφής στην περιοχή της Βαυαρίας (λίστα PROPER), με κάποιο όμως προβληματισμό ως προς τον ρόλο της αστυνομίας και την τυχόν παραβίαση των δικαιωμάτων των ανηλίκων·
- η διοργάνωση "ημέρας ασφάλειας στο σχολείο" στην Λετονία, με την επίσκεψη στο σχολείο αστυνομικών και την ενημέρωση των μαθητών·
- η διοργάνωση κοινών εκδρομών μαθητών με ανήλικους παραβάτες για να έρχονται σε επαφή και να αισθάνονται πιο κοντά σε ένα φιλικό και οργανωμένο κοινωνικό περιβάλλον·
- η ανάπτυξη προγραμμάτων αναψυχής και απομάκρυνσης των νέων από αντικοινωνικές ή παραβατικές συμπεριφορές από ειδικές επιτροπές με έδρα σε δήμους ή κοινότητες της Ιρλανδίας (Garda Youth Diversion Projects)·
- ο θεσμός του Children's Reporter και των εθελοντικών συμφωνιών μεταξύ οικογενειών, ανηλίκων και τοπικών αρχών γνωστών ως Acceptable Behaviour Contracts (ABCs) στην Σκωτία·
- το Μνημόνιο Συνεννόησης (Memorandum of Understanding) ανάμεσα στο Υπουργείο Υγείας της Ελλάδος και τους ΜΚΟ σχετικά με τον ρόλο και τον διαχωρισμό αρμοδιοτήτων μεταξύ των επίσημων αρχών και των ΜΚΟ.

Η ΕΕ οφείλει να συντονίσει, αλλά και να προωθήσει μεταρρυθμιστικές πολιτικές όχι μόνο για άμεσα μέτρα αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων, αλλά και κυρίως συμπληρωματικών μέτρων και πολιτικών που θα αναφέρονται στην εξισορρόπηση της οικογενειακής πολιτικής, της κοινωνικοποίησης της εκπαιδευτικής πολιτικής, της ουσιαστικής αντιμετώπισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, της ομαλής και πλήρους κοινωνικής ενσωμάτωσης των μεταναστών και της δημιουργίας κοινών πολιτιστικών αρχών.

(www.kbatzeli.gr.)

